

॥ श्रीः ॥

॥ श्री आस्रवणक्षेत्रमाहात्म्यम् ॥

(திருமாந்துறை ஸ்தல புராணம்)

20 Brahman. Padmanabha Sharma

Rev. A. K. Ganeshan.

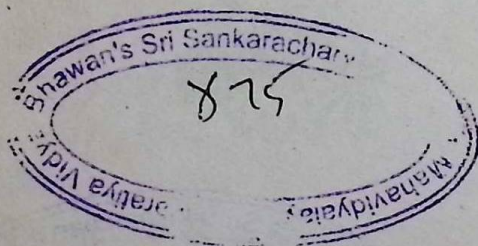
பிரசுரிப்பவர் :

ஆய்கரை கந்தசாமி கணேசன்

1972

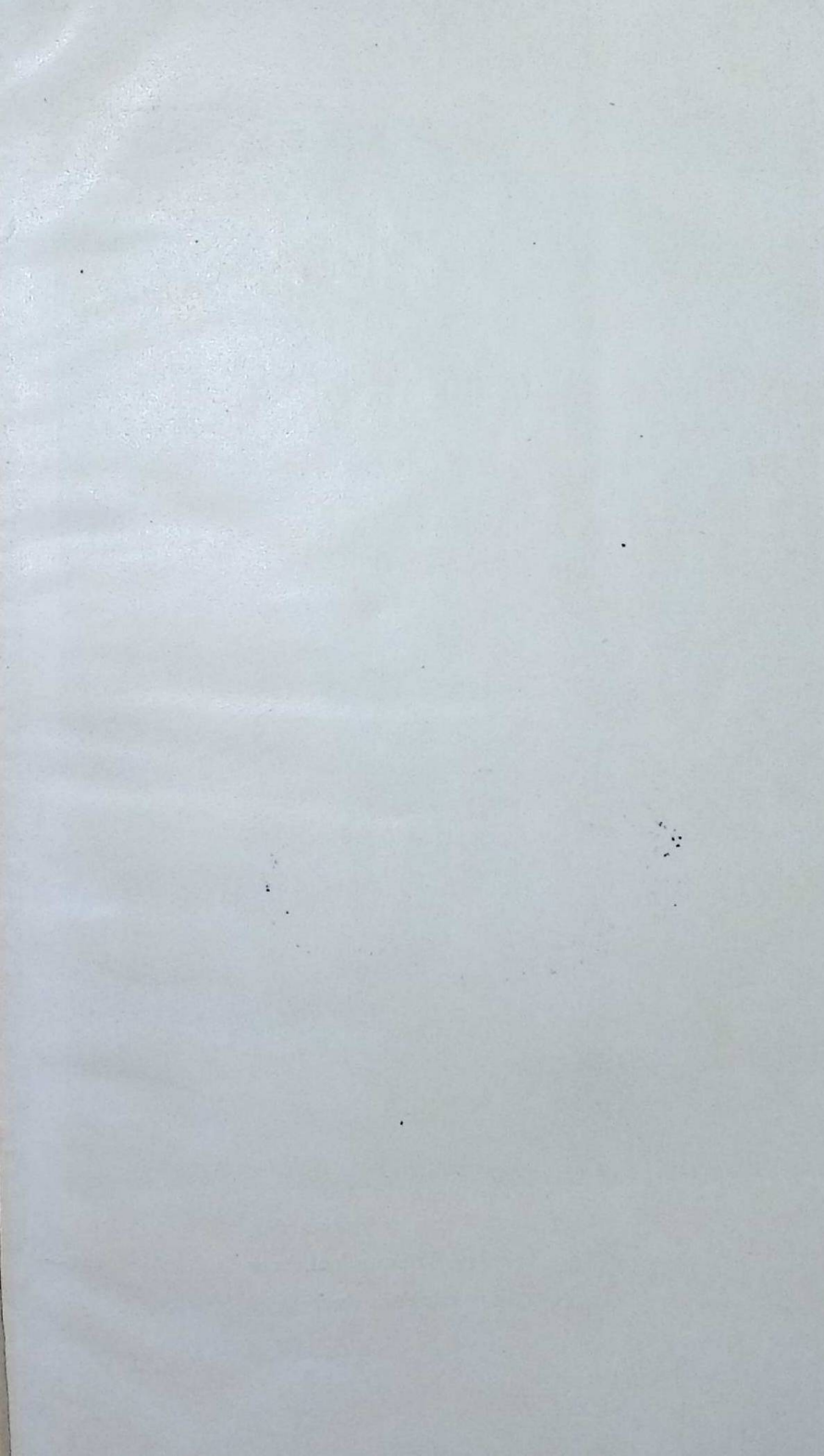
Copies can be had free from :

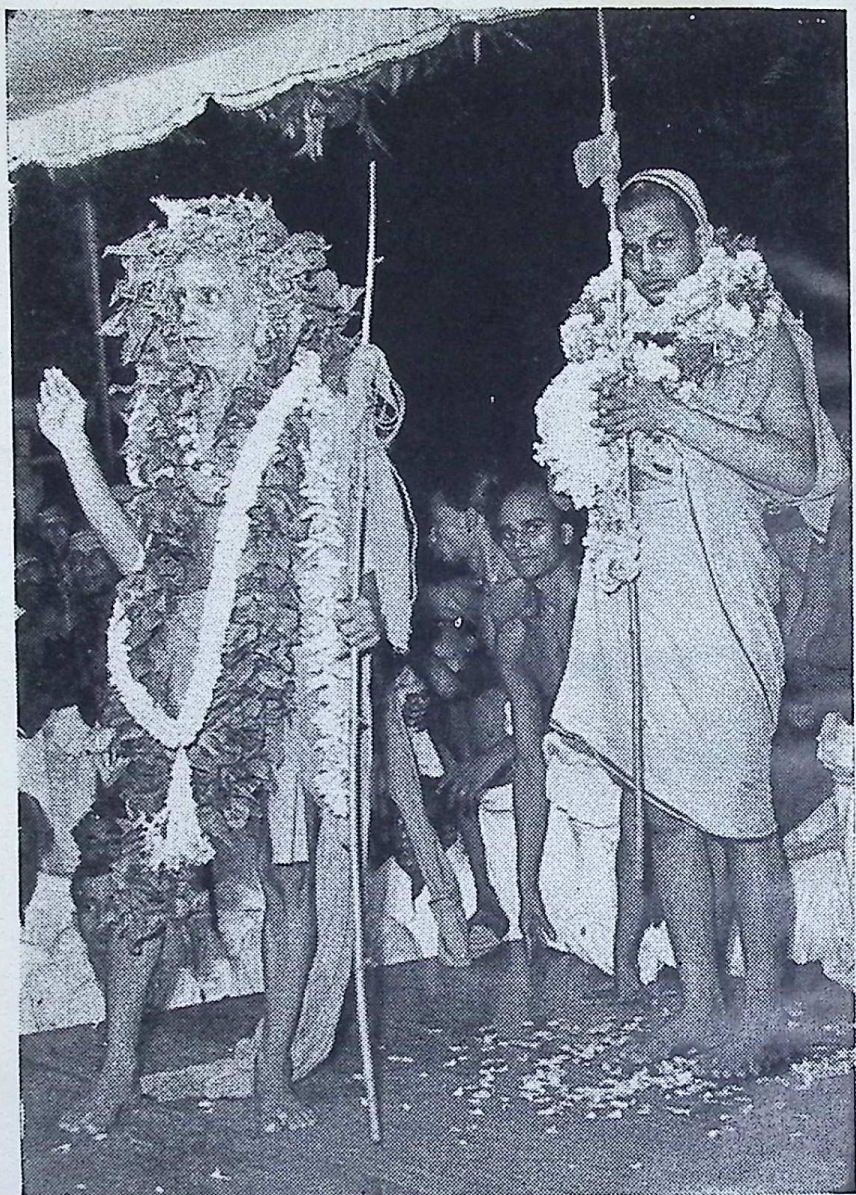
SHRI A. K. GANESAN,
I-27, Lajpat Nagar-III,
New Delhi - 24.

Sri Vani Vilas Press, Srirangam.

ஸ்ரீ காஞ்சி காமகோடி சங்கராசார்ய
 ஸ்ரீ சந்திரசேகரேந்த்ர ஸரஸ்வதிகள்
 ஸ்ரீ ஜயேந்த்ர ஸரஸ்வதிகள்

मुद्रा

श्रीमत्परमहंस परिव्राजकाचार्यवर्य श्रीमच्छंकर भगवत्पादप्रतिष्ठित श्रीकाञ्ची
कामकोटि पीठाधिप जगद्गुरु श्रीमच्चन्द्रशेखरेन्द्र सरस्वती
श्रीगदादेशानुसारेण श्रीमज्जयेन्द्रसरस्वती श्रीपादैः

अधंहर (आङ्गरै) ग्रामाभिजन स्कन्दस्वाम्यार्यपुत्राय श्रीमते
गणेशार्याय क्रियते नारायणस्मृतिः ।

भवता प्रकाश्यमानमाभ्रवणक्षेत्रमाहात्म्यं स्कान्दपुराणे अगस्त्य-
संहितायां क्षेत्रखण्डान्तर्भूतं सन् सप्तविंशत्यध्यायैः त्रिशिरःपुरी समीप-
विराजमाने आभ्रवणक्षेत्रे लिङ्गरूपेण आविर्भूतस्य आभ्रवणेश्वरस्य
महिमानं वर्णयति ।

पुत्रार्थं मृगण्डुमुनिना, शापविमोचनार्थं ब्रह्मणा, इन्द्रेण,
मरुतान्तेन च, स्वपितुर्द्वारणार्थं वेदमित्रेण, दक्षयज्ञगमनापराध-
निवृत्तये सूर्येण, सूर्यतेजःसहनार्थं संज्ञादेव्या, रातीश्वरत्वप्राप्तये
चन्द्रेण, स्वाशुचित्वनिवृत्तये समुद्रेण च आभ्रवणेश्वरस्य पूजनम्,
मृगपोतसंरक्षणार्थं गौरीशम्भोर्मृगरूपधारणम्, गायत्रीसरिन्महिमा,
श्वेतकेतुमहीशेन आलयनिर्माणमित्यादयः कथाभागाः निरूप्यन्ते ।

तत्र तत्र कथामध्ये साधुलक्षणम्, गृहस्थधर्माः, स्त्रीधर्माः,
शिवोत्कर्ष इत्यादयो विषया अपि सुहृत्सम्मिततया उपदिश्यन्ते ।

आस्तिकाः एतद्ग्रन्थसाहाय्येन एतत्क्षेत्रमहिमानं जानन्तः
श्रीबालाम्बिकासमेत श्रीमदाभ्रवणेश्वरमाराधयन्तः सर्वाण्यपि मङ्गला-
न्यवाप्नुयुरित्याशास्महे ।

यात्रास्थानम् - कायंकुलम् (केरलप्रान्तः) } नारायणस्मृतिः ।
विरोधकृष्णान्गुन बहुल सप्तमी ।

॥ श्रीः ॥

முத்ரா

ஸ்ரீமுகம்

ஸ்ரீமத் பரமஹம்ஸ பரிவ்ராஜகாசார்யவர்ய ஸ்ரீமத் சங்கரபகவத்பாத ப்ரதிஷ்டித ஸ்ரீ காஞ்சீ காமகோடி பீடாதிப ஜகத்குரு ஸ்ரீமத் சந்திரசேகரேந்த்ர ஸரஸ்வதீ ஸ்ரீ பாதர்களின் ஆதேசத்தையனுஸரித்து ஸ்ரீமத் ஜயேந்த்ர ஸரஸ்வதீ ஸ்ரீ பாதர்களால்

ஆங்கரை ஸ்ரீ கந்தஸ்வாமி அய்யரின் புத்திரர் ஸ்ரீ கணேசய்யரின் பொருட்டு நாராயணஸ்மரணம் செய்யப்படுகிறது.

உங்களால் வெளியிடப்படும் ஆம்ரவண ஷேத்ர மாஹாத்மயம் என்னும் இந்நூல் ஸ்காந்த புராணத்தில் அகஸ்த்ய ஸம்ஹிதையில் ஷேத்திர கண்டத்தில் உள்ளது. 27 அத்தியாயங்கள் கொண்டது. இது திருச்சிராப்பள்ளிக்கு அருகிலுள்ள ஆம்ரவண ஷேத்ரத்தில் விங்கரூபமாக ஆவிர்ப்வித்துள்ள ஸ்ரீ ஆம்ரவணேசுவரரின் மஹிமையை வர்ணிக்கிறது.

புத்திர லாபத்திற்காக மிருகண்டு முனிவரும், சாபம் நீங்குவதற்காக பிரஹ்மா, இந்திரன், மருதாந்தன் இவர்களும், தன் பிதாவுக்கு ஸத்கதி கிடைக்க வேதமித்ரனும், தக்ஷயாகத்திற்குச் சென்றதாலுண்டான தோஷம் நீங்க ஸூர்யனும், ஸூர்யனுடைய தேஜஸ்ஸைப் பொறுத்துக்கொள்ளும் சக்தி கிடைக்க ஸம்ஜ்ஞாதேவியும், இரவிற்கு அதிபதியாக ஆவதற்கு சந்திரனும், தனக்கு ஏற்பட்ட அசுத்தி நீங்க ஸமுத்திரராஜனும்

ஆம்ரவணேச்வரரைப் பூஜித்த வரலாறு, மான் குட்டி களைக் காப்பாற்ற கௌரியும் சம்புவும் மான் உருவம் தரித்தது, காயத்ரீ நதியின் மஹிமை, ச்வேதகேது மஹாராஜா ஆ ல ய ம் கட்டிவைத்தது இதுமுதலான கதைகள் வர்ணிக்கப்பட்டுள்ளன.

ஆ ங் க ா ங் கு கதையின் நடுவில் ஸாதுக்களின் லக்ஷணம் க்ருஹஸ்த தர்மம், ஸ்த்ரீ தர்மம், சிவனின் உத்கர்ஷம் முதலான விஷயங்களும் நண்பன் எடுத்துக் கூறுவதுபோல மனதில் நன்கு பதியும்படி இனிமையாக உபதேசிக்கப்படுகின்றன.

ஆஸ்திகர்கள் இந்நூலின் உ த வி ய ா ல் இந்தக்ஷேத்திரத்தின் மஹிமைகளை அறிந்து ஸ்ரீபாலாம்பிகா ஸமேத ஸ்ரீஆம்ரவணேச்வரரை ஆராதித்து எல்லா மங்களங்களையும் அடையவேண்டுமென்று ஆசீர்வதிக் கிறோம்.

முகாம்: காயங்குளம் (கேரளம்) }
 விரோதக்ருத், பால்குள }
 கிருஷ்ண ஸப்தமி. }

நாராயணஸ்மிருதி

பொருளடக்கம்

	பக்கம்
ஸ்ரீ ஜகத்குரு சங்கராசார்ய ஸ்ரீ ஜயேந்திர சரஸ்வதி ஸ்வாடிகள் அருளிய ஸ்ரீமுகம் ...	i - iii
பொருளடக்கம் : ...	iv
முகவுரை ...	v-viii
அத்யாயம் 1 ஆம்ரவண ஷேத்ர மஹிமை ...	1-8
,, 2-5 மிருகண்டு மஹரிஷி தவம்செய்து புத்ரனை அடைந்த வரலாறு ...	9-24
,, 6-8 மார்க்கண்டேயன் தீர்க்காயுஷ்யம் அடைந்த வரலாறு ...	24-39
,, 9-11 பிரஹ்மா சாப விமோசனம் பெற்ற வரலாறு ...	39-50
,, 12-14 இந்திரன் சாப விமோசனம் பெற்ற வரலாறு ...	50-64
,, 15-16 கஹோலஸுதன்-மருதாந்தன் பாப விமோசனம் பெற்ற வரலாறு ...	64-74
,, 17-18 வேதமித்ரன் வரலாறு ...	75-84
,, 19 ஸூர்யன் அர்ச்சனைசெய்த வரலாறு ...	85-88
,, 20 ஸம்ஞாதேவி அர்ச்சனைசெய்த வரலாறு ...	88-92
,, 21 சந்திரன் ராத்திரிக்கதிபதியான சரிதம்	93-95
,, 22 ஸமுத்ர ராஜன் தோஷம் நிவர்த்தி பெற்ற வரலாறு ...	96-100
,, 23 மான் குட்டிகளை சிவன் பார்வதி ரக்ஷித்த வரலாறு ...	100-105
,, 24 காயத்ரீ நதியின் மஹிமை ...	106-110
,, 25 ஸுவ்ரதன் வரலாறு ...	110-113
,, 26-27 சோழராஜா ச்வேதகேது ஆம்ரவணேச்வரருக்கு கேகாயில் கட்டிய வரலாறு, ஆம்ரவண ஷேத்ர மாஹாத்தியத்தின் பலச்ருதி ...	113-122
திருஞானசம்பந்தர் திருமாந்துறைத் தேவாரம் ...	123
திருமாந்துறைத் திருப்புகழ் ...	124

முகவுரை

ஸ்ரீ ஆம்ரவண ஷேத்ர மாஹாத்மியம் என்னும் இந்நூல் திருச்சிராப்பள்ளிக்கு அருகாமையில் உள்ள திருமாந்துறை என்று வழங்கும் சிவ ஷேத்திரத்தின் மஹிமையைக் கூறுகின்றது. இப்புராணம் இத்தலத்தில் எழுந்தருளியிருக்கும் ஸ்ரீ பாலாம்பிகா ஸமேத ஸ்ரீ ஆம்ர வணேச்வரரை வழிபட்டு உய்ந்த பல பக்தர்களின் வரலாறுகளை விவரிக்கின்றது. இது ஸ்காந்த புராணத்தில் அகஸ்திய ஸம்ஹிதையில் ஷேத்ர கண்டத்தில் உள்ளதாக இந்நூலிலிருந்து தெரியவருகிறது.

காவேரி நதியின் வடகரையில் பிரம்மாவினால் நிர்மிக்கப்பட்ட காயத்ரீ என்னும் புண்ய நதியுடன் கூடிய, பிரம்மானந்தபுரம், ஆம்ரவணம், அகாபஹாரி, மிருகண்டீச்வரபுரம், மிருகதீர்த்தபுரம், என்ற பல பெயர்களைக்கொண்ட இத்தலத்தில் உள்ள, சுத்த ரத்னேச்வரர், மிருகண்டீச்வரர், ஆம்ரவணேச்வரர், என்ற நாமாக்கள் கொண்ட ஸ்வயம்புவான மஹாலிங்க மூர்த்தியை பிரம்மா, இந்திரன், மிருகண்டு முனிவர், கஹோலர் பிள்ளை மருதாந்தன், வேதமித்ரன், போன்ற பலர் பூஜித்து ஸ்ரீ ஆம்ரவணேச்வரரின் அருளைப் பெற்றார்கள். இந்த சரிதங்களடங்கிய இந்த ஸ்தல புராணத்தின் ஓலைச்சுவடி ஒன்று கிடைக்கப்பெற்று, க்ரந்தத்திலிருந்து அதை தேவநாகரியில் எழுதி அச்சிடப்பட்டு இப்புத்தகம் வெளியிடப்படுகின்றது. ஓலைச்சுவடி மிகவும் பழையதாதலாலும், சிதிலமடைந்திருப்பதாலும், பல விடங்களில் பதங்கள் காணாமலிருப்பதாலும், வார்த்தைகளைக்கண்டுபிடிக்க முடியாத விடங்களில் புள்ளிகள் வைத்துக்காட்டப்பட்டிருக்கிறது. ஆனால் இவைகள் புத்தகத்தில் உள்ள ஸ்தல மஹிமைகளைப்பற்றிய வரலாறுகளைப் படித்து ஸ்ரீ ஆம்ர வணேச்வரரிடம் பக்திகொள்வதற்கு இடையூறு செய்வதாக இல்லை.

மிருகண்டு மஹரிஷி இத்தலத்தில் தவம் செய்து பிள்ளையைப்பெற்றதும் மார்க்கண்டேயர் தீர்க்காயுசை அடைந்ததும், பிரம்மா பொய் வார்த்தை சொன்ன தினால் வந்த சாபத்தை இங்கு தவம் செய்து நிவர்த்தி செய்து கொண்டதும், இந்திரனுக்கு கௌதமரால் ஏற்பட்ட சாபம் ஸ்ரீ ஆம்ரவணேச்வரரை பூஜித்ததால் விமோசனம் ஆனதும், இப்புராணத்தில் மிக அழகாக சொல்லப்பட்டிருக்கின்றது. க ஹ ர ல ர் பி ள் னை மருதாந்தன் அடைந்த மாத்ருகமன தோஷம் இத்தலத்தில் நீங்கிற்று. வேதமித்ரனின் பிதாவின் அஸ்தி இந்தக் க்ஷேத்ரத்தில் சுத்தரத்னமாயிற்று. ஸூர்யன், ஸம்ஞாதேவி, சந்திரன், ஸமுத்ரராஜன் முதலியவர்கள் ஸ்ரீ ஆம்ரவணேச்வரரை பூஜித்து அவர் கிருபையைப் பெற்றார்கள். மான் ரூபந்தரித்து, சிவனும், பார்வதியும் இத்தலத்தில் மான் குட்டிகளை ரக்ஷித்தார்கள். இத்தலத்தில் சோழராஜா ச்வேதகேது என்பவன் ஸ்ரீ ஆம்ரவணேச்வரருக்கு கோயில் கட்டி ஸ்ரீ பாலாம்பிகா தேவியை பிரதிஷ்டை செய்து மஹாபிஷேகம் செய்து வைத்து, பிராமணர்களுக்கு கோ பூ ஸ்வர்ண தானங்கள் செய்து, நித்யபூஜை வகையருவுக்கு ஏற்பாடு செய்து சிலகாலம் வசித்து, பின்னர் தன்னூர் சேர்ந்து ஸ்ரீ ஆம்ரவணேச்வரர் அனுக்ரஹத்தால் குணசாலியான பிள்ளையைப் பெற்றான்.

ஸ்ரீ ஆம்ரவண க்ஷேத்ரத்தின் மாஹாத்மியத்தைக் காட்டும் மேலே சொன்ன விருத்தாந்தங்கள் எல்லாம் இந்த ஸ்தல புராணத்தில் ஈசுவர பக்தியை ஊட்டும் வகையில் கூறப்பட்டிருக்கின்றன. இப்புராணம் அங்கங்கே பக்தர்கள் நற்கதியை அடைவதற்கு உபயோகமாயுள்ள விஷயங்களையும் சொல்லுகின்றது. ஞானத்தையும் ஈசுவரபக்தியின் அவசியத்தையும் 'ஸத்'துக்களின் குணவிசேஷங்களையும் இது காட்டுகின்றது. இதில் மிக அழகான வர்ணனைகளும்

உள்ளன. எளிதான வாசகத்தில் உள்ளதால், ஸம்ஸ்கிருத ஞானம் சிறிதே உள்ளவர்கள்கூட இதை வாசித்துப் புரிந்துகொண்டு அனுபவித்துப் பயனடைய முடியும்.

இந்தப் புராணத்தில் பதினாறுவது அத்தியாயத்தில் மருதாந்தன் தன் தோஷம் தீர்ந்த பிறகு திருமாந்துறைக்கு கிழக்குதிக்கில் ஒரு லிங்கத்தை ஸ்தாபித்துக் கோயில் கட்டி பிராமண கிராமம் ஒன்றையும் ஏற்படுத்தினதாக சொல்லப்பட்டிருக்கின்றது. இந்த கிராமம் திருமாந்துறைக்கு கிழக்கில் ஒரு மைலில் உள்ளது. இதன் பெயர் 'அகம் ஹர்' ('अकं हर') என்ற திலிருந்து மருவி இப்பொழுது 'ஆங்கரை' என்றுள்ளது. இந்த கிராமத்தில் மருதாந்தன் கட்டிய கோவிலின் இறைவன் தற்பொழுதும் அவன் பெயரால் 'மருதாந்தே ச்வரர்' என்று அழைக்கப்படுகிறார்.

பக்தர்கள் இந்தப்புராணத்தைப் படித்து பகவத் அனுக்ரஹத்தைப் பெறவேண்டுமென்று ஸ்ரீ பாலாம்பிகா ஸமேத ஸ்ரீ ஆம்ரவணேச்வரரைப் பிரார்த்திக்கின்றேன்.

இந்தப் புத்தகம் வெளியிடுவதில் எனக்கு உதவி புரிந்தவர்களுக்கு என் நன்றியைச் செலுத்தக்கடமைப் பட்டிருக்கிறேன். ஸ்ரீ காஞ்சி காமகோடி பீடாதிபதி ஸ்ரீ ஜகத்குரு சங்கராசார்ய சந்திரசேகரேந்த்ர ஸரஸ்வதி ஸ்வாமிகளிடம் இந்தப் புராணம் வெளியிடுவதை விஞ்ஞாபிக்க அவர்கள் அனுக்ரஹம் செய்தார்கள். ஸ்ரீ ஜகத்குரு சங்கராசார்ய ஜயேந்திர ஸரஸ்வதி ஸ்வாமிகள் கருணை கூர்ந்து ஸ்ரீமுகம் தந்து அனுக்ரஹித் துள்ளார். ஸ்ரீ ஜகத்குரு இருவர் சரணாவிந்தங்களிலும் நான் நமஸ்கரிக்கிறேன்.

ஆம்ரவண ஷேத்ர மாஹாத்மிய ஓலைச்சுவடியைக் கொடுத்து உதவியவர் காலஞ்சென்ற ஆங்கரை பிரம்மஸ்ரீ அருணாசல தீக்ஷிதரவர்கள். ஓலைச்சுவடியில்

கிரந்தத்திலிருந்த புராணத்தை அச்சிடுவதற்கு
சௌகரியமாக தேவநாகரியில் எழுதுவதற்கு உதவி
செய்த தஞ்சாவூர் ஸரஸ்வதி மஹால் லைப்ரரியின்
அதிகாரியான பிரம்மஸ்ரீ வி. கோபால அய்யங்கார்
அவர்களுக்கு என் நன்றி உரித்தாகுக.

ஆம்ரவண ஷேத்ர மாஹாத்மியத்தை அச்சிடும்
பொழுது அச்சுப்பிரதிகளைக் கவனித்து புத்தகத்தை
முடிந்தவரையில் சுத்தமாக வெளியிடும் பொறுப்பை
ஏற்ற ஸ்ரீரங்கம் வேதாந்த வித்வான், வ்யாகரண
சிரோமணி பிரம்மஸ்ரீ K. S. வெங்கடராம சாஸ்திரிகள்
அவர்களுக்கு என் நன்றியைச் செலுத்துகிறேன்.

அழகிய முறையில் சீக்கிரமாக அச்சடித்து
புத்தகத்தைத் தயாரித்துக் கொடுத்த ஸ்ரீரங்கம் ஸ்ரீவாணீ
விலாஸ அச்சகத்தாருக்கும் என் நன்றி.

ஆம்ரவண ஷேத்ர மாஹாத்மியத்தின் தமிழ்
மொழி பெயர்ப்பு ஒன்று உள்ளது. அதுவும் ஸ்ரீ ஆம்ர
வணேச்வரர் கிருபையால் சீக்கிரம் அச்சாகி வெளிவந்து
ஸம்ஸ்கிருதம் தெரிந்தவர்கள், தெரியாதவர்கள் எல்லோ
ருக்குமே உதவியாயிருக்கும் என்று நம்புகிறேன்.

ஸம்ஸ்கிருதத்தில் உள்ள ஆம்ரவண ஷேத்ர
மாஹாத்மியத்தை அச்சிட்டு எல்லோரும் அதைப்
படித்து பகவதனுக்ரஹம் பெறவேண்டுமென்ற
எண்ணத்தை எனக்குத்தந்து அந்தக் காரியம் நிறை
வேறும்படி அனுகூலித்த என் குல தெய்வமான
ஸ்ரீ பாலாம்பிகா ஸமேத ஆம்ரவணேச்வரரின் பாதார
விந்தங்களில் நான் நமஸ்கரிக்கின்றேன்.

ஓம் தத்ஸத் பிரம்மார்ப்பணமஸ்து

ஆங்கரை, }
1—3—1972 }

ஆங்கரை கந்தசாமி அய்யர் புத்ரன்
கணேசன்

திருமாந்துறை
ஸ்ரீ ஆம்ரவணேசுவரர்

श्री स्कान्दपुराणे अगस्त्यसंहितायां
क्षेत्रखण्डे

॥ आश्रवणक्षेत्रमाहात्म्यम् ॥

॥ प्रथमोऽध्यायः ॥

शुक्लांबरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजम् ।

प्रसन्नवदनं ध्यायेत् सर्वविघ्नोपशान्तये ॥

श्रीमन् शशांक शकलाङ्कित मौलि भाग

क्षोणीधराग्रय तनया स्थित वाम भाग ।

भूषायिताहिगण वल्लभ चारु भोग

श्रीशुद्धरत्नवरलिङ्ग मम प्रसीद ॥ १ ॥

त्वय्येव मे दृढतरा हृदि भक्तिरस्तु

त्वत्पादपङ्कजयुगीनतयेऽस्तु मूर्धा ।

त्वन्नामजालपठनेऽस्तु गिरीश वाङ्मे

त्वत्पूजनाय विनतं सकलाङ्गमस्तु ॥ २ ॥

वरं वरेण्यं वरदं पुराणं निजप्रभा द्योतित सर्वलोकम् ।

त्वामादिदेवं त्रिपुरघ्नमीशं प्रणौमि मूर्ध्नाश्रवणे विभान्तम् ॥

नमो नमस्ते जगदेककर्त्रे नमो नमस्ते जगदेकभर्त्रे ।

नमो नमस्ते जगदेकहर्त्रे नमो नमस्ते त्रिपुरप्रहर्त्रे ॥ ४ ॥

श्रीमन्नाश्रवणेश्वर त्रिपुरहन् श्रीकण्ठ गङ्गाधर

क्षोणीभूतनया निविष्ट विलसद्दामाङ्ग देवोत्तम ।

भक्तिस्त्वत्पदपङ्कजे भवतु मे मायापहन्त्री सदा
सर्वं सैव विधास्यते श्रितमनोभीष्टं यथा कल्पकः ॥ ५ ॥

तं कालकालमखिलेश्वरमिन्दुचूडं
आर्तातिभञ्जनविधौ कृतदक्षदीक्षम् ।
एकेषुणैव विनिहत्य पुरत्रयं च
संरक्षित त्रिभुवनं शरणं व्रजामि ॥ ६ ॥

तं कालकूटगरलं प्रदहत्त्रिलोकीं
धावत्सु किं किमिति किं न्विति दैवतेषु ।
पीत्वा जुगोप सहसा जगतीः सखेलं
वेलामतीतकरुणं शरणं व्रजामि ॥ ७ ॥

क्रूरं महाघजटिलं हृतसर्वलोक-
संपत्कदम्बमवधीदनिमेषशत्रुम् ।
यो वा जलंधरमजो निजपादरेखा-
चक्रेण विश्वमिषजं शरणं व्रजामि ॥ ८ ॥

उदालकस्य तनयं व्रतिनां वरिष्ठं
यः श्वेतकेतुमवनौ यमपाशजुष्टम् ।
गोपायतिस्मिहि तथैव शिलादपुत्रं
तं वै कृतान्तदमनं शरणं व्रजामि ॥ ९ ॥

यत्साध्वसादुदयमस्तमयं च कुर्वन्
बभ्रम्यते अमिरिवैष सदैव पूषा ।
चंचूर्यते पवन एष धनंजयोपि
देदीप्यते त्रिगुमहं शरणं व्रजामि ॥ १० ॥

यदेवदेवमिह लिङ्गतनौ समर्च्य
 ब्रह्मादयो निजमनोरथमाप्नुवन्ति ।
 तद्ब्रह्म फालमहसा प्रविलीढ कामं
 शर्वं सनातनमहं शरणं व्रजामि ॥ ११ ॥

जय जय सनकाद्यैर्योगिभिर्ध्येयमूर्ते
 जय जय निटिलाक्ष ज्योतिषा लीढकाम ।
 जय जय निगमान्तैर्वेद्य भक्तार्तिहारिन्
 जय जय शिव शम्भो पाहि मामाग्रनाथ ॥ १२ ॥

जय जय करुणाब्धे चारुचन्द्रार्धमौले
 जय जय नतवन्धो धूर्जटे दिव्यमूर्ते ।
 जय जय विधिपूर्वैर्देवतैर्वन्दितांग्रे
 जय जय शिव शम्भो पाहि मामाग्रनाथ ॥ १३ ॥

जय जय गिरिकन्याश्लिष्ट वामाङ्गशालिन्
 जय जय फणिवर्यैर्भूषणैर्भूषिताङ्ग ।
 जय जय सुरसिन्धु स्फीत चूडावभासिन्
 जय जय विपिनेऽस्मिन् शुद्धरत्नेशलिङ्ग ॥ १४ ॥

यत्पाथोनिधिमन्थने समभवद्बालाहलाख्यं गरं
 तत्पीत्वा जगतीं जुगोप सहसा सोयं पुरां मर्दनः ।
 ऐणेयीं तनुमार्यया सह गतो रक्षन्मृगीशावकान्
 श्रीमानाम्रवणेश्वरो विजयते कारुण्यवारांनिधिः ॥ १५ ॥

कदाचिन्नैमिशारण्ये मुनयः संशितव्रताः ।
 अधिष्ठित वृसीपृष्ठाः कृतजप्या हुताग्रयः ॥ १६ ॥

शौनकाद्या महात्मानः श्रोतुकामाः कथाः शुभाः ।
 अभिगम्य महात्मानं सूतं पौराणिकोत्तमम् ॥ १७ ॥
 कृताञ्जलिपुटाः सर्वे व्यासशिष्यं समब्रुवन् ।
 कृतार्था हि वयं सर्वे लोके धन्यतमा अपि ॥ १८ ॥
 अश्रौष्म त्वन्मुखाभोजात् शोभनाः शाम्भवीः कथाः ।
 गङ्गादि तीर्थमाहात्म्यं क्षेत्राणामपि वैभवम् ॥ १९ ॥
 तथापि वर्ततेऽस्माकं शुश्रूषा महती ... ।
 भवान् हि शङ्करः साक्षादवतीर्णोत्र भूतले ॥ २० ॥
 तस्मादविदितं नेह भवतः किञ्चिदस्ति हि ।
 दक्षिणे दण्डकारण्ये कावेर्याश्चोत्तरे तटे ॥ २१ ॥
 गायत्रीसरितस्तीरे महदाम्रवणं शुभम् ।
 अस्ति तत्र स्वयंव्यक्तं महालिङ्गं सनातनम् ॥ २२ ॥
 दृष्टमात्रेण पापघ्नं सर्वेषां प्राणिनामिति ।
 उक्तं हि संग्रहेणैव पुरा नः सूतनन्दन ॥ २३ ॥
 तस्य क्षेत्रस्य माहात्म्यं कथयस्व सविस्तरम् ।
 अष्टादश पुराणानि व्यासात्सत्यवतीसुतात् ॥ २४ ॥
 पिता तेऽधिजगे पूर्वं तन्मुखाद्भवतापि च ।
 तान्यधीतानि सर्वाणि सादरं सूतनन्दन ॥ २५ ॥
 तस्माच्चद्वदनाभोजात् पौराणिक हितां शुभाम् ।
 आकर्णयितुमिच्छामो भवान् शंसितुमर्हति ॥ २६ ॥
 इति तेषां वचः श्रुत्वा सूतः सर्वपुराणवित् ।
 ध्यात्वााम्रवणनाथं च संग्रहं तनूरुहः ॥ २७ ॥

उवाच विनयोपेतो ... रीयान् तपोधनान् ।
 काहं मन्दमतिर्विप्राः क्व च तत् स्थलवैभवम् ॥ २८ ॥
 सहस्रवदनैर्वक्तुं (शेषे)णापि न पार्यते ।
 तथापि किञ्चित्तत्क्षेत्रमाहात्म्यं वच्मि सांप्रतम् ॥ २९ ॥
 इत्युक्त्वा तान् पुनः प्राह स्रुतः सर्वान् मुनीश्वरान् ।
 मृगण्डुर्नाम विप्रेन्द्रा ... शिवभक्तिमान् ॥ ३० ॥
 एतदाश्रवण क्षेत्रं पुरा संप्राप्य शोभनम् ।
 तपसा महताराध्य तन्महालिङ्गमुत्तमम् ॥ ३१ ॥
 मार्कण्डेयं सुतं लब्ध्वा ययौ मुक्तिं च दुर्लभाम् ।
 ब्रह्माप्यनृतमाभाष्य पुरा रुद्रस्य सन्निधौ ॥ ३२ ॥
 तत्क्रोधसंभवां सद्यो लोकसृष्टावशक्तताम् ।
 आत्मनोऽपनिनीषुः सन् प्राप्याश्रवणमुत्तमम् ॥ ३३ ॥
 तपः कृत्वा महत्तीव्रं नियमेन समन्वितः ।
 यथावल्लोककर्तृत्वमगात्तल्लिङ्गपूजनात् ॥ ३४ ॥
 पुरा संक्रन्दनस्यापि कन्दर्पवशमेयुषः ।
 अहल्यासंगमात्प्राप्तास्सहस्रं योनयो द्रुतम् ॥ ३५ ॥
 तपसाश्रवणक्षेत्रे लोचनानि चकाशिरे ।
 कहोलकसुतश्चापि मातृगामित्वदोषतः ॥ ३६ ॥
 मुक्त आश्रवणेशस्य दर्शनात्तत्प्रसूरापि ।
 स्वदोषाच्च विनिर्मुक्ता तस्य क्षेत्रस्य वैभवात् ॥ ३७ ॥
 वेदमित्राख्य विप्रेण ... तु वाराणसीं पितुः ।
 आहूतं त्वस्थि संप्राप्य क्षेत्रमाश्रवणाभिधम् ॥ ३८ ॥

तत्क्षेत्रवैभवादेव शुद्धरत्नं व्यजायत ।

सूर्याचन्द्रमसौ देवौ समर्च्यम्रवणेश्वरम् ॥ ३९ ॥

अहस्त्रियामा(नाथत्वं) प्रापतुस्तदनुग्रहात् ।

संज्ञा भार्या रवेः पूर्वं अश्विनौ भिषजां वरौ ॥ ४० ॥

प्रसूय वडवा भूत्वा वाजिरूपेण भास्वता ।

संगम्य विपिने तस्मिन् सेहे सा तिग्मतेजसम् ॥ ४१ ॥

वार्यश्चतपसो विघ्नं विधाय सरितां पतिः ।

तच्छापादशुचिर्भूत्वा क्षेत्रमाम्रवणं पुनः ॥ ४२ ॥

प्राप्योग्रतपसा तत्र पर्वकालेषु शुद्धताम् ।

समवाप विना सेतुं सेतौ शुद्धोभवत्सदा ॥ ४३ ॥

कदाचित्क्षेत्रवर्येस्मिन् पार्वतीपरमेश्वरौ ।

एणरूपं समाश्रित्य तच्छिशून् संरक्षतुः ॥ ४४ ॥

अन्यच्च महदाश्चर्यं गायत्रीपरितस्तटे ।

पुरा समभवत्तस्मात् क्षेत्रस्य सरितस्तथा ॥ ४५ ॥

चरितं भवतां किञ्चित् वर्णयेऽहं कथंचन ।

शृण्वतां सर्वपापघ्नं सर्वसंपत्करं नृणाम् ॥ ४६ ॥

दक्षिणे दण्डकारण्ये कावेरीसन्ध्यसंभवा ।

वर्तते सरितां श्रेष्ठा गन्धर्वामरसेविता ॥ ४७ ॥

मत्स्य कच्छप संपूर्णा तापसाश्रम शोभिता ।

दृष्टमात्रेण पापघ्नी सर्वेषां प्राणिनामिह ॥ ४८ ॥

तदुत्तरे सरित्पुण्या गायत्री नाम शोभना ।

ब्रह्मणा हि समानीता स्वस्य यज्ञसमृद्धये ॥ ४९ ॥

निष्कलमपे शुभे तीर्थे तस्यास्मज्जनचित्तवत् ।
 ऋषयस्त्ववगाहन्ते काले बल्कलवाससः ॥ ५० ॥
 यद्रोधसि महापुण्ये नियमादूर्ध्ववाहवः ।
 आदित्यमुपतिष्ठन्ते मुनयः संशितव्रताः ॥ ५१ ॥
 अग्निहोत्रसमुत्पन्नधूमगन्धसुगन्धिभिः ।
 सुपुष्पफलभारेण नम्रशाखासमन्वितैः ॥ ५२ ॥
 पुण्यवृक्षैरुपेतं च पुण्यपक्षिमृगावृतम् ।
 रुद्रक्रोधनिरानन्दो ब्रह्माऽऽनन्दमगात्पुनः ॥ ५३ ॥
 यतोऽत्र तेन तत्क्षेत्रं ब्रह्मानन्दपुरं विदुः ।
 दिव्याम्रतरुवृन्देन निविडं तत् स्थलं यतः ॥ ५४ ॥
 अत आम्रवणं चेति क्षेत्रमाहुर्महर्षयः ।
 अघापहारि च प्रोक्तं कहूलक सुतस्य हि ॥ ५५ ॥
 मातृगामित्वसंप्राप्त सर्वाधानां विनाशनात् ।
 मृगैर्विहारशीलत्वात् मृगण्डुरिति यो मुनिः ॥ ५६ ॥
 तत्पूजितत्वात्तल्लिङ्गं मृगण्डीश्वरनामकम् ।
 ब्रह्मानन्देश्वरं चाहुर्ब्रह्मानन्दस्य कारणात् ॥ ५७ ॥
 शुद्धरत्नेश्वरं चेति तल्लिङ्गं कथ्यते बुधैः ।
 शुद्धरत्नस्वरूपेण युगादौ यद्विलोकितम् ॥ ५८ ॥
 यस्मात्तु ब्रह्मणा तीर्थं स्थलेऽस्मिन्निर्मितं पुरा ।
 तस्मात्सर्वेऽपि तद्विप्रा ब्रह्मतीर्थं प्रचक्षते ॥ ५९ ॥
 यदा तत्र स्थले शम्भुर्मृगरूपमदीधरत् ।
 तदाप्रभृति तत्क्षेत्रं मृगतीर्थपुरं विदुः ॥ ६० ॥

मृगतीर्थेश्वरं चेति प्राहुस्तल्लिङ्गमुत्तमम् ।
एतानि पुण्यनामानि यः प्रातः कीर्तयेत् सकृत् ॥ ६१ ॥

सर्वपापविनिर्मुक्तः शिवलोके महीयते ।
ब्रह्मतीर्थसरस्त्वानं मृगण्डीश्वरदर्शनम् ॥ ६२ ॥

न चाल्पतपसा लभ्यं कोटिजन्मतपोजुषाम् ।
त्रिदलं विल्वमेकं वा तल्लिङ्गोपरि निक्षिपेत् ।
तद्विल्वसमनेत्रः स्यात् सत्यमेव न संशयः ॥ ६३ ॥

संपूज्याम्रवणेश्वरं द्विजमुखे यो ग्रासमात्रं ददत्
केदारे च गयास्थले च महति क्षेत्रेऽग्रजन्मायुतम् ।
अन्नैस्तर्पयतः सुपायसघृतक्षीरैः फलं प्राप्नुयात्
तल्लिङ्गस्य महोत्सवे यदि ददावन्नं न जाने फलम् ॥ ६४ ॥

यस्त्वाराम तटाककृच्छ्रशिकलाचूडस्य तद्धूर्जटेः
सोयं नन्दन वाटिका परिसरे ... पदे सर्वदा ।
दीव्यचन्दन सुप्रसन्ननिचयैः सौगंध्यदिव्याकृतिः
संक्रीडिष्यत एव दिव्यतटिनीतीरेप्सरोभिः समम् ॥ ६५ ॥

इति स्कान्दपुराणे अगस्त्य संहितायां क्षेत्रखण्डे आम्रवणमाहात्म्ये
प्रथमोऽध्यायः ॥

॥ द्वितीयोऽध्यायः ॥

किमर्थमकरोत्पूर्वं मृगण्डुस्तप उत्तमम् ।

तदाम्रवणमभ्येत्य सौते ब्रूहि सविस्तरम् ॥ १ ॥

सूतः —

आसीन्मुनिर्महाभागो मृगण्डुरिति विश्रुतः ।

सत्यसंधो जितक्रोधो निर्मलो निरहंकृतिः ॥ २ ॥

आत्मवत्सर्वभूतानि पश्यन्विमलधीः सदा ।

अनपत्यो महातेजाः तपसे कृतनिश्चयः ॥ ३ ॥

क्षेत्राणि विचिनोतिस्म तपःसिद्धिकराणि वै ।

तत्र तत्र चरन् धीमान् अद्राक्षीन्नारदं मुनिम् ॥ ४ ॥

तेजसा जितमार्ताडं सर्वज्ञं विजितेन्द्रियम् ।

पूजयित्वा यथान्यायं आसनादि पुरस्तरम् ॥ ५ ॥

मृगण्डुः प्राह तं वीक्ष्य स्वामिलाषस्य सिद्धये ।

भगवन् मुनिशार्दूल लोकानुग्रह कारक ॥ ६ ॥

न चास्त्यविदितं किञ्चित्तव लोकेषु विद्यते ।

अनपत्यश्चिरं कालमहमस्मि महामुने ॥ ७ ॥

अस्वाध्यायो यथा विप्रो निरातिथ्यो यथा गृही ।

दानशून्यं यथा द्रव्यं तथापत्यविवर्जितः ॥ ८ ॥

गन्धहीनं यथा पुष्पं दयाहीनं यथा तपः ।

शुणहीना यथा नारी तथापत्यविवर्जितः ॥ ९ ॥

चन्द्रहीना यथा रात्रिः पद्महीनं यथा सरः ।

पक्ष हीनो यथा बाणः तथापत्यविवर्जितः ॥ १० ॥

गुणहीनो यथा विद्वान् बुधहीना यथा सभा ।
राजहीनं यथा राज्यं तथा ... .. जितः ॥ ११ ॥

लक्ष्मीहीनं यथा गेहं तोयहीना यथा नदी ।
भक्तिहीनं यथा चेतः तथा ... .. जितः ॥ १२ ॥

शृङ्गहीनो यथोक्षा च धृतिहीनो यथोद्यमः ।
हस्तहीनो यथा हस्ती तथापत्यविवर्जितः ॥ १३ ॥

तस्मादपत्यसंपत्त्यै ततश्चान्ते विमुक्तये ।
स्थानं ब्रूहि तपः कर्तुं एकान्तं च सुतीक्ष्णम् ॥ १४ ॥

मृगण्डुनैवं संपृष्टो नारदो मुनिसत्तमः ।
मृगण्डुं प्राह सर्वज्ञः स्मयमान मुखांबुजः ॥ १५ ॥

नारदः —

मृगण्डो भवता प्रोक्तं सत्यमेव न संशयः ।
पुंनाम्नो नरकाद्यस्मात् पितरं पाति वै सुतः ॥ १६ ॥

तस्मात्पुत्र इति प्रोक्तः पूर्वमेव महात्मभिः ।
ऋषीणां देवतानां च पितृणां च तथैव च ॥ १७ ॥

पुमाँल्लोके त्रयाणां च ऋणेन सह जायते ।
यज्ञेन देवान् स्वाध्यायतपसा च ऋषीन् सुतैः ॥ १८ ॥

प्रीणयित्वा पितृन् देवान् मनो मोक्षे निवेशयेत् ।
अग्निहोत्रं त्रयो वेदा यज्ञाश्च सहदक्षिणाः ॥ १९ ॥

सर्वाण्येतान्यपत्यस्य कलां नार्हन्ति षोडशीम् ।
अपुत्रस्य गृहं शून्यमपुत्रस्यार्जनं वृथा ।

अपुत्रस्यान्वयश्छिन्नो नोपवित्तं ह्यपुत्रतः ॥ २० ॥

यथाकथञ्चित्पुत्रार्थं यत्नः कार्यो मनीषिभिः ।
 पुत्रार्थं यतमानस्य भवतोऽद्य महामुने ॥ २१ ॥
 शीघ्रं सिद्धिप्रदं पुण्यं क्षेत्रं वक्ष्ये सुतीरगम् ।
 जाह्नवी यमुना कृष्णा तुङ्गा गोदावरी तथा ॥ २२ ॥
 भद्रा च नर्मदा चैव सरयूः पापहारिणी ।
 एवमादि महानद्यः कान्तं कान्ता इव स्वकम् ।
 पारावारं सुगच्छन्त्यो वर्तन्ते बहुधा क्षितौ ॥ २३ ॥
 तथापि दाक्षिणात्यानां भाग्यपारंपरीवशात् ।
 कावेरी पुण्यसलिला सद्याद्रितटसंभवा ।
 दृष्टमात्रेण पापघ्नी सर्वदा सस्यमालिनी ॥ २४ ॥
 निरन्तरमहाक्षेत्रमण्डिता सिन्धुगामिनी ।
 रसालपनसाम्राघैर्नारिकेलैः समावृता ॥ २५ ॥
 एकापि बहुधा भूत्वा चोलक्षोणिं सुरक्षति ।
 सर्वे सुकृतकर्माणः कावेरी तीरसंभवाः ॥ २६ ॥
 कावेरीतोयपानेन निरस्तान्नस्तमोगुणाः ।
 अग्निहोत्रपरा विप्रा वेदाध्ययनशालिनः ॥ २७ ॥
 विग्रहं परतत्त्वस्य लिणेतं सांग्रमव्ययम् ।
 ध्यायन्तः पूजयन्तश्च कथयन्तश्च तत्कथाम् ॥ २८ ॥
 कालक्षेपं प्रकुर्वन्ति नच व्यर्थगिरः क्वचित् ।
 मरुद्वृधातटे जाताः पशुपक्षि मृगा अपि ॥ २९ ॥
 तत्तोय वात संस्पर्शात् गतिं यांति गरीयसीम् ।
 किं पुनः स्नानपानादि कुर्वतां मनुजन्मनाम् ॥ ३० ॥

उत्तरे सरितस्तस्या जम्बुक्षेत्रस्य पूर्वतः ।

किञ्चिदीशान भागेस्ति महदाग्रवणं शुभम् ॥ ३१ ॥

गायत्री नाम पुण्यापा वर्तते च शुभापगा ।

ब्रह्मणा पूर्वमानीता स्वस्य यज्ञ समृद्धये ॥ ३२ ॥

गायत्री सरिति स्नात्वा तदाग्रविपिनेश्वरम् ।

सकृन्नत्वा समस्तेभ्यो रोगेभ्यो मुच्यते नरः ।

दीर्घायुष्यं च भवति नात्र कार्या विचारणा ॥ ३३ ॥

ब्रह्मानन्द पुरी नाम ब्रह्मानन्द विधायिनी ।

मृगण्डो वर्तते तत्र सिद्ध चारण सेवितम् ॥ ३४ ॥

शुद्धरत्नेश्वरं नाम महालिङ्गमनुत्तमम् ।

वर्तते तत्र भक्तानां भुक्तिमुक्तिफलप्रदम् ।

तपः प्रारंभमात्रेण सर्वमिद्विकरं नृणाम् ॥ ३५ ॥

सरिद्वर मरुद्वृधातटमुपेत्य चौत्ते वने

महर्षि गण सेविते दिविषदग्रगण्यैः स्तुते ।

तपश्चर सुचिन्तयन् हृदि विशुद्धरत्नेश्वरं

तवेप्सित मुपेयते सपदि भो मृगण्डो मुने ॥ ३६ ॥

कुर्वन्ति संतो बहुधा तपस्या-

मपास्य संपार विचारमत्र ।

केचिद्यजन्ते क्रतुवर्यजालै-

रीशानमाद्य विधिना यथोक्तम् ॥ ३७ ॥

इति मुनिरमलात्मा नारदो योगिवर्यः

शुभगुण मणि सिंधुदेवलोकादुपेत्य ।

तपसि निहित बुद्धेर्मात्मजार्थं मृगण्डोः

उपदिशदमलं तत्क्षेत्रमालोच्य सम्यक् ॥ ३८ ॥

इति स्कान्दपुराणे अगस्त्य संहितायां क्षेत्र खण्डे आश्रवण महात्म्ये

द्वितीयोऽध्यायः ॥

॥ तृतीयोऽध्यायः ॥

०००००००००

मृगण्डुः—

सतां कथमवस्थानं ब्रूहि देवमुने मम ।

इति पृष्टो मुनिस्तेन नारदस्तन्मृगण्डुना ।

आचक्षे सतां कृत्यं श्रुतिस्मृतिषु विश्रुतम् ॥ १ ॥

नारदः—

संत इत्यभिधीयन्ते सदा सत्त्वगुणैर्युताः ।

तमोभिर्नाभिभूयन्ते यथा चण्डांशुरश्मयः ॥ २ ॥

न प्रहृष्यन्ति संमानैर्न तप्यन्त्यवमानतः ।

गङ्गाहृद इवाक्षोभ्याः संतस्तिष्ठन्ति सर्वदा ॥ ३ ॥

आत्मवत्सर्वभूतानि संतः पश्यन्ति संततम् ।

परोपकार निरताः परदुःखासहिष्णवः ॥ ४ ॥

विमुक्त परनिन्दाश्च गतास्रया गतस्पृहाः ।

वश्येन्द्रियाः क्षमायुक्ता जितक्रोधा दयालवः ॥ ५ ॥

शत्रुमित्रेषु तुल्याश्च न रागोपहतेन्द्रियाः ।

स्वाश्रमाचारनिरतास्तथैवातिथिपूजकाः ।

कायेन मनसा वाचा परहिंसां न कुर्वते ॥ ६ ॥

धर्मशास्त्रप्रवक्तारो धर्मैकप्रवणास्तथा ।

मातापितृगुरुणां च परिचर्यासु निष्ठिताः ॥ ७ ॥

व्याकुर्वन्ति पुराणानि शृण्वन्ति श्रावयन्ति च ।

वेदार्थानां प्रवक्तारो वैदिकं स्थापयन्ति च ॥ ८ ॥

यदृच्छालाभसन्तुष्टाः परस्त्र विगत स्पृहाः ।

परदारान्न पश्यन्ति मनसापि कदाचन ॥ ९ ॥

हितोपदेशं कुर्वन्ति सर्वेषां हितकारिणः ।

सदा कुर्वन्ति सत्कर्म परलोकैकचितनाः ॥ १० ॥

आपत्सु न विमुह्यन्ति सन्तो निश्चितबुद्धयः ।

चत्वारिंशच्च संस्कारा ब्राह्मणानामिह स्मृताः ॥ ११ ॥

पाकयज्ञा हविर्यज्ञाः सोमयज्ञा इति त्रिधा ।

पाकयज्ञा इतीर्यन्ते जातकर्मादिकाः क्रियाः ॥ १२ ॥

सप्तधा हि हविर्यज्ञा अग्निहोत्रादिकाः क्रियाः ।

अग्निष्टोमादि संस्थाभिः सोमयज्ञाश्च सप्तधा ॥ १३ ॥

निषेकादि श्मशानांताश्चत्वारिंशत् क्रिया अपि ।

तत्तत्कालेनुतिष्ठन्ति सन्तो वेदार्थवेदिनः ॥ १४ ॥

मैत्री सर्वेषु भूतेषु नैष्ठुर्यं न कदाचन ।

निर्ममा निरहंकाराः सर्वद्वंद्व विवर्जिताः ॥ १५ ॥

ईशार्चनां विना संतो न खादन्ति पिवन्ति च ।

अनर्चयित्वा गौरीशं यो भुंजीत नराधमः ।

स भुंक्ते विद् कृमीनेव मलं भुंक्ते स कौणपम् ॥ १६ ॥

ये वार्चयन्ते शशिखण्ड चूडं यथाविधानं शतरुद्रमन्त्रैः ।
ते पातकानामिह कोटिभिश्च प्रयान्ति मुक्ताः शिवलोकमस्मात् ॥

शिवार्चनायाः सदृशं न किञ्चित् पवित्रमस्तीह परत्र वापि ।
सकृत्प्रणामं सकृदर्चनं वा किं कुर्वतो यज्ञशतैर्व्रतैर्वा ॥ १८ ॥

यः सांतायांतं प्रणवेन युक्तं ब्रुवन् प्रदोषे शिवलिङ्गमूर्तिम् ।
पश्येत् स मुक्तो वृषणं वृषस्य स्पृशन् कराभ्यां च विषाणमध्ये ॥ १९ ॥

यः प्रातश्चन्द्रचूडं प्रणमति स भवेत् स्वर्गभाङ्मुक्तपापो
मध्याह्ने वाजिमेध क्रतुफलगुणभाक् ... ... जन्म ।
यः शर्वं लिङ्गमूर्तिं भजति शुभमनाः शैवपञ्चाक्षरेण
क्षीणांहा उक्त काले त्रितय फलमपि प्राप्य साक्षाच्छिवः स्यात् ॥

नच प्रमाद्यन्ति कदापि संतो महेश पूजाचरणे मयोक्ते ।
न सांवमूर्तेरधिकोस्ति देवस्त्रिविष्टपे नास्ति समश्च कश्चित् ॥ २१ ॥

एतावज्जन्मसाफल्यं देहिनामिह शङ्करे ।
भक्तिस्तदीय भक्तेषु द्युम्नैर्वाचा समर्चनम् ॥ २२ ॥

स्नानं संध्या जपो होमो देवतानां च पूजनम् ।
आतिथ्यं वैश्वदेवं च षट् कर्माणि दिने दिने ॥ २३ ॥

प्रियो वा यदि वा द्वेष्यो मूर्खः पण्डित एव वा ।
संप्राप्तो वैश्वदेवान्ते सोतिथिः स्वर्ग संक्रमः ॥ २४ ॥

काष्ठभार सहस्राणि घृत कुम्भशतानि च ।
अतिथिर्यस्य भग्नाशस्तस्य होमो निरर्थकः ॥ २५ ॥

इति संतो विजानन्तः पूजयन्ति तथातिथिम् ।
अयने च व्यतीपाते विषु संक्रमणेष्वपि ॥ २६ ॥

नभस्य कृष्ण पक्षे च ग्रहणे चन्द्रसूर्ययोः ।

अमावास्यास्वपि तथा माघमासेऽष्टकास्वपि ॥ २७ ॥

समुद्दिश्य पितृन् श्राद्धं संतः कुर्वन्ति भक्तितः ।

एवं सत्कर्मभिर्नित्यं संतः क्षपित कल्मषाः ॥ २८ ॥

तीर्थाटनं च कुर्वन्ति पुण्य काले विशेषतः ।

आरोपयन्ति सद्बुद्धान् तटाकोद्यानकारिणः ॥ २९ ॥

देवालयं द्विजानां च कारयन्ति मठानपि ।

प्रपां विधाय पानीयं निदाघे दापयन्ति च ॥ ३० ॥

विभवे सति दानानि संतः कुर्वन्ति नित्यशः ।

नृणां जीवितमैश्वर्यं विद्युल्लोलं न च स्थिरम् ॥ ३१ ॥

इति मत्वा महान्तो हि सततं संशित व्रताः ।

उपासते महादेवं नीलग्रीवमुपापतिम् ॥ ३२ ॥

एवं सदाचारगतिं मृगण्डो-

रुक्त्वाथ तस्मै स मुनिप्रवर्यः ।

अष्टाङ्गयोगं च यथाक्रमेण

सम्यङ् निगद्य प्रययौ स्वधाम ॥ ३३ ॥

इति स्कान्दे पुराणे अगस्त्य संहितायां क्षेत्र खण्डे आम्रवणमाहात्म्ये

तृतीयोऽध्यायः ॥

॥ चतुर्थोऽध्यायः ॥

अथ देवमुनौ तस्मिन् शिव भक्त शिखामणौ ।

विभ्राणो महतीं वीणां स्वर्याते देवपूजिते ॥ १ ॥

मृगण्डुमुनिशार्दूलो मुनिवर्य निषेवितम् ।

सिद्ध चारण संघैश्च सेवितं परमाद्भुतम् ॥ २ ॥

कावेरीतटमभ्येत्य विचित्रतर वालुकम् ।

तत आम्रवणं तस्या गायत्र्याश्चोत्तरे तटे ॥ ३ ॥

भ्राजमानं शुभैर्वृक्षैः सुपुष्प फल सन्नतैः ।

भ्रमद्भ्रमर संघुष्टं कूजद्विहग संकुलम् ॥ ४ ॥

नृत्यन्मयूर निकरं सारङ्ग चमरी वृतम् ।

क्रौंच हंस पुवाकीर्णैर्झष कच्छप संकुलैः ॥ ५ ॥

शोभितैश्च सरोवरैः सुषुमीकृत भूतटम् ।

दृष्ट्वा तत्र महालिङ्गं स्वयंव्यक्तं सनातनम् ॥ ६ ॥

शुद्ध रत्नेश्वरं नाम त्रिषु लोकेषु विश्रुतम् ।

अनेक जन्म संसिद्धैः पूजनीयं प्रयत्नतः ॥ ७ ॥

यजन्ति तत्र तल्लिङ्गं ज्ञानयज्ञैस्तपोधनाः ।

अग्निष्टोमादिभिर्यज्ञैः यजन्ते तत्र कर्मिणः ॥ ८ ॥

तदेतल्लिङ्गसांनिध्यात् तत्क्षेत्रमतिपावनम् ।

अणुमात्र कृतो धर्मो वर्धते वटबीजवत् ॥ ९ ॥

तन्महालिङ्गमाराध्य नियमेन समाहितः ।

प्राणायामेन पवने प्रत्याहारेण चेन्द्रिये ॥ १० ॥

वशीकृते ततः कृत्वा स्थिरं चेतः परात्मनि ।
तपश्चक्रे महातेजास्तस्मिन्नाम्रवणे शुभे ।
पादांगुष्ठेन संस्पृश्य भूतलं विजितेन्द्रियः ॥ ११ ॥

धवलवपुषमिन्दोर्मण्डले सन्निविष्टं
भुजग वलय हारं भस्मदिग्धाङ्गलेपम् ।
हरिण परशु पाणिं चारु चन्द्रावतंसं
हृदय कमल मध्ये संततं चिन्तयानः ॥ १२ ॥

निराहारो निरालम्बो जटावल्कल संयुतः ।
तताप परमं तीव्रं तपस्तत्र समाहितः ॥ १३ ॥
ग्रीष्मे पञ्चाग्निसम्यस्थः शिशिरे जलमध्यगः ।
उत्तानशयनो हैमे तुहिनैरभिवर्षितः ।
तन्मयेन ततो भूत्वा स्थाणुवन्निश्चलोऽभवत् ॥ १४ ॥

ततो देवाः सद्युद्विग्नाः पुरंदर पुरोगमाः ।
मृगण्डोस्तप उद्रीक्ष्य स्वस्थानच्युतिशंकया ॥ १५ ॥

रक्षांसि प्रेरयामासुर्धोरूपाणि सर्वशः ।
अभ्युद्यतोग्रशस्त्राणि संज्वालकवलानि च ॥ १६ ॥

तानि तं भीषयामासुर्व्यादाय वदनानि च ।
मुमुचुर्दोषशस्त्राणि तस्योपरि समन्ततः ॥ १७ ॥

न तमन्ववपद्यंत तानि शस्त्राणि किंचन ।
समाहित मनाः शंभौ स हि किञ्चिन्न दृष्टवान् ॥ १८ ॥

अथ कामं समाहूय सुत्रामा देववल्लभः ।
मन्दानिल वसन्ताद्यैरप्सरोभिश्च संयुतम् ॥ १९ ॥

समान्य प्रेषयामास तपःप्रत्यूहवाञ्छया ।

स कथंचित्क्षितिं गत्वा मन्मथो गुण संपदा ॥ २० ॥

मुमोच तस्मिन् संधाय प्रसूनमय मार्गणम् ।

ववौ मन्दानिलस्तत्र कोकिलो मञ्जुनिस्वनः ॥ २१ ॥ ॥

अकूजत् हृदयग्राही सौरभ्यमभवन्महत् ।

वसन्तेन समावृत्य सुमनोभिः समंततः ॥ २२ ॥

पीन श्रोणी स्तनप्रान्तं दर्शयन्तोऽप्सरोगणाः ।

जगुः कलं च वीणायां समीपे तस्य वै मुनेः ॥ २३ ॥

ततो विकारमापेदे मृगण्डुर्हृदि किञ्चन ।

किमेतदिति सोपश्यत् ककुभश्च समं ततः ॥ २४ ॥

आर्द्रेक्षुचापसंयुक्तं पुरतः समवस्थितम् ।

श्यामावदातं तं कामं ददर्श सुमनोहरम् ॥ २५ ॥

ततः क्रोधसमाविष्टस्तमशस्य मुनीश्वरः ।

निर्दयो मां तपस्यन्तं शरैर्यस्मादताडयः ॥ २६ ॥

अतस्त्वं काम शबरो भव लोकविगर्हितः ।

यश्चेन्द्रः प्रेषयामास विकारयितुमात्मनः ।

त्वामिहाम्रवणे सोपि कामेन विकृतो भवेत् ॥ २७ ॥

यदात्र प्राप्य गौरीशं शुद्धरत्नेश्वरं वृषा ।

पूजयिष्यति तच्छापान्मुक्तो भवति शोभनः ॥ २८ ॥

अथ तद्भयसंत्रस्ता वसन्ताद्यप्सरोगणाः ।

अष्टमाल्यांशुकास्तत्र क्षिप्तवीणाः प्रदुद्बुधुः ॥ २९ ॥

ततस्ते निष्फलारंभा देवाः शक्रपुरोगमाः ।

ब्रह्माणं शरणं गत्वा मृगण्डोश्चरितं महत् ॥ ३० ॥

तस्मै निवेदयामासुर्भय विह्वलचेतसः ।

ततस्तानमरान् प्राह ब्रह्मा लोकपितामहः ॥ ३१ ॥

मा भैष्ट यूयं भो देवाः नैष प्रार्थयते दिवम् ।

अन्यदेव मनोभीष्टं मृगण्डोर्भावितात्मनः ।

तदभीष्टं च फालाक्षः शंभुर्देवः सनातनः ॥ ३२ ॥

पूरयिष्यति शीघ्रेण स्वयं गत्वा मुनीश्वरम् ।

अतस्त्यक्तमया यूयं दिवं यात सुरेश्वराः । ३३ ॥

अथ तद्वचनं श्रुत्वा धातारं प्रणिपत्य च ।

स्वं स्वं स्थानमवापुस्ते निर्भयाश्च दिवौकसः । ३४ ॥

स मुनिरपि महात्मा तत्र भूयः सुचेताः

हृदय दहर कोशे सच्चिदानन्द रूपम् ।

प्रणवमयमतवर्यं भावयन् सांवमूर्तिं

स्थिरतरमभवच्च प्राणरोधं वितन्वन् ॥ ३५ ॥

इति स्कान्दे पुराणे अगस्त्यसंहितायां क्षेत्र खण्डे आम्रवणमाहात्म्ये

चतुर्थोऽध्यायः ।

॥ पञ्चमोऽध्यायः ॥

००००००००

पाराशर्यवरच्छात्र ब्रूहि सूत ततः परम् ।

मार्कण्डेयं कथं प्राप मृगण्डुः पुत्रमात्मनः ॥ १ ॥

सूतः —

एवं बहुतिथे काले नियमेन कृशात्मनः ।

मृगण्डोस्तपसा याते शुद्ध रत्नेश सन्निधौ ॥ २ ॥

लिङ्गात्प्रादुरभूत्तस्माच्छिवश्चारुतराकृतिः ।

यथा ध्यातस्तथा तस्य पुरतो वै महामुनेः ॥ ३ ॥

मुनिश्च स्वहृदंभोजे न च पश्यन्नुमापतिम् ।

उन्मिषेष्ट दृशौ शीघ्रं पुरतस्तं व्यलोकत ॥ ४ ॥

उदितार्कं शताकारं सनकाद्यैरभिष्टुतम् ।

निटिलान्त स्फुरन्नेत्रं कण्ठेकालं वृषध्वजम् ॥ ५ ॥

वामाङ्गं सन्निविष्टाद्रि तनयाश्लिष्ट विग्रहम् ।

कपर्दिनं विराजत्त्रिशूलाजगव कार्मुकम् ॥ ६ ॥

वरकपूरं गौराङ्गं परिणद्धं गजाजिनम् ।

शशिखण्डं जटाचूडं शारदाभ्रचयाकृतिम् ॥ ७ ॥

मन्दस्मितं कृपापाङ्गं मञ्जुलाधरं पल्लवम् ।

तं विलोक्य महादेवं देवदेवं जगत्पतिम् ॥ ८ ॥

हर्षवाष्पं कलाकीर्णः सरोमाञ्चितं विग्रहः ।

अग्यष्टौत्परया भक्त्या प्रणिपत्य कृताञ्जलिः ॥ ९ ॥

नमस्ते रुद्र मन्यव उतोत इषवे नमः ।

नमस्तेऽस्तु धन्वने च कराभ्यां ते नमो नमः ॥ १० ॥

या ते रुद्र शिवा तनूः शान्ता तस्यै नमो नमः ।
नमोस्तु नीलग्रीवाय सहस्राक्षाय ते नमः ॥ ११ ॥

सहस्र पाणये तुभ्यं नमस्तुभ्यं कपर्दिने ।
शूलपाणे नमस्तुभ्यं नमस्ते मेरुधन्वने ॥ १२ ॥

पशूनां पतये तुभ्यं क्षेत्राणां पतये नमः ।
नमस्ते वामदेवाय नमस्ते पापहारिणे ॥ १३ ॥

नमस्ते गदिने तुभ्यं नमस्ते विश्वमूर्तये ।
नमः शिवाय साम्बाय ब्रह्मणे सर्व साक्षिणे ।
हराय हरिरूपाय नमस्ते तिग्म तेजसे ॥ १४ ॥

श्रीमन् शशाङ्क शकलाङ्कित मौलि भाग
क्षोणीधराग्रय तनयास्थित वाम भाग ।
भूषायिताहिगण वल्लभ चारु भोग
श्रीशुद्धरत्न वरलिङ्ग मम प्रसीद ॥ १५ ॥

त्वय्येव मे दृढतरा हृदि भक्तिरस्तु
त्वत्पादपङ्कजयुगीनतयेऽस्तु मूर्धा ।
त्वन्नाम जाल पठनेस्तु गिरीश वाङ्मे
त्वत्पूजनाय विनतं सकलाङ्गमस्तु ॥ १६ ॥

जातस्य यस्य वदनावज विलोकनेन
मुक्तः शुचिः पितृऋणात् सुखभाक् भवानि ।
तत्तादृशं शुभमपत्यमुदारकीर्तिं
देह्याश्रिताय भवदंघ्रिमुमापते मे ॥ १७ ॥

तद्वाक्यमेष भगवान् शशिखण्डचूडः
श्रुत्वा तदीयतपसा स्तुतिभिश्च हृष्टः ।

तं वीक्ष्य तापमवरं प्रणतार्तिहन्ता
वाचं जगाद धवलीकृतदिकप्रदेशः ॥ १८ ॥

किं षोडशाब्दतनयं सुगुणं सुशीलं
मेधाविनं समुपयास्यसि क्रीर्तिमन्तम् ।
दीर्घायुषं गुणविहीनमभाग्यवन्तं
मूढं समेष्यसि सुतं वद भो मृगंडो ॥ १९ ॥

तच्चन्द्रमौलि वचनं स निश्म्य विप्रः
किंचिद्विषण्णहृदयः प्रविलोच्य चित्ते ।
शंभो ददस्व सुगुणं वरक्रीर्तिमन्तं
पूर्वोक्तं पुत्रमिति तं निजगाद तत्र ॥ २० ॥

ईशो निगद्य मुनिवर्यं तथैव दत्तः
पुत्रो मया तव शुभस्तपसो विरम्य ।
गच्छाश्रमं त इति तत्र मृगण्डुमेनं
स्वं धाम दैवतगणैः प्रणतो जगाम ॥ २१ ॥

सोयं मृगण्डुरपि तत्र वरं समेत्य
स्वस्योटजं प्रति गतः सह भार्यया च ।
पुत्रोदयं प्रतिनिरीक्ष्य गृहेऽवतस्थे
तदौहदं समवलोक्य च हृष्टचेताः ॥ २२ ॥

शुभ्रे दिने शतभिषग्वरभेन युक्ते
केंद्रे गुरौ लसति चन्द्रमसा समेते ।
लग्ने शुभे हि सुषुवे प्रवरं कुमारं
पत्नी मुनेर्वरगुणं च मरुद्वती सा ॥ २३ ॥

नेदुः प्रसेदुर्नृत्तस्तदानीं वाद्यानि काष्ठाः सुरयोषितश्च ।
जगुर्ववर्षुर्दिवि किन्नराश्च प्रसन्न जातं सुरसिद्ध संघाः ॥ २४ ॥

शश्लाधिरे तं तनयं मुनीन्द्राः साक्षाच्छिवोयं दययावतीर्णः ।
तस्याथ पित्रा जननक्रियादीन् ते कारयामासुरतिप्रहृष्टाः ॥

सुतेजसा संववृधे यथेदुर्वलक्षपक्षे कलया समेतः ।
मृगण्डुरग्येनमवेक्ष्य सूनुं सहैव पत्न्यातितरां जहर्ष ॥ २६ ॥

इति स्कान्दे पुराणे अगस्त्यसंहितायां क्षेत्रखण्डे आम्रवणमाहात्म्ये
पञ्चमोऽध्यायः ।

॥ षष्ठोऽध्यायः ॥

ऋषयः —

सौते मृगण्डुतनयः कथमाप दीर्घा-
ण्यायूंष्ययं परिमितः किल षोडशाब्दैः ।
आख्याहि तस्य चरितं दधतः सुकीर्ति-
मस्माकमद्य कृपया परया मुनीन्द्र ॥ १ ॥

वक्ष्यामि तस्य चरितं तरुणेन्दुमौलेरायुर्गणं मुनिवराः समुपागतस्य ।
यूयं समाहितहृदोद्य निशामयध्वं तत्पुण्यचारुचरितं सकलार्थदं च ॥

दृष्ट्वेममस्य पितरौ तनयं कदाचित्
आसन्नषोडशसमं रुदितावभूताम् ।
आकर्ण्य तत् क्षितिरुहः परिदेवनं तत्
चिह्निन्दिरे सलतिकाः कुसुमाश्रुपातैः ॥ ३ ॥

पुत्रामतीव्रनिरयानलवारिवाह
लावण्यशीलगुणरत्नचयाम्बुराशे ।

त्वद्वक्त्रविंश गलितामृतपानपुष्टा-

वावां क याव तमसा ग्रसिते त्वदास्ये ॥ ४ ॥

बालेति कोमलगिरं क च वा ब्रवाव

यत्ते मृणाललतिका समशीतलाङ्गम् ।

आश्लिष्य गाढमुपयाव कुतस्तनूज

सान्द्रं भवेत् सुखमिदं सुकृतैकलभ्यम् ॥ ५ ॥

तावित्थमर्भकशुचा जनिताश्रुपात संपात जात सरितो महति प्रपूरे ।

निर्मज्य तत्तटमुपेतुमपेत धाष्ट्र्यौ मूर्छामवापतुरुभौ सुतरां सुतार्ये ॥

सोयं निशाम्य पितरौ स्वकृते रुदन्तौ

दुःखाशुशुक्षणि शिखा परितप्यमानौ ।

गम्भीरया नवसुधारसपूरवाचा

पितोः शशाम परितापमिमौ प्रणम्य ॥ ७ ॥

पैतामहस्य मम फाललिपेर्वशेन

प्राप्तं च शामनभयं गणये न किञ्चित् ।

युष्मत्पवित्र तपसा कृतरक्षणं मां

किञ्चिन्न वीक्षितुमपि क्षमते कृतान्तः ॥ ८ ॥

तं कालकालमखिलेश्वरमिन्दुचूडमार्तार्ति भञ्जन विधौ कृतदक्षदीक्षम् ।

एकेषुणैव विनिहत्य पुरतयं च संरक्षित त्रिभुवनं शरणं व्रजामि ॥ ९ ॥

तं कालकूट गरलं प्रदहत्तिलोकीं

धावत्सु किं किमिति किंन्विति दैवतेषु ।

पीत्वा जुगोप सहसा जगतीः सखेलं

वेलामतीतकरुणं शरणं व्रजामि ॥ १० ॥

कूरं महाघ जटिलं हृतसर्वलोक-

संपत्कदम्बमवधीदनिमेषशत्रुम् ।

यो वा जलंधरमजो निजपादरेखा-

चक्रेण विश्वभिषजं शरणं व्रजामि ॥ ११ ॥

उदालकस्य तनयं व्रतिनां वरिष्ठं

यः श्वेतकेतुमवनौ यमपाशजुष्टम् ।

गोपायति स्म हि तथैव शिलादपुत्रं

तं वै कृतान्तदमनं शरणं व्रजामि ॥ १२ ॥

यत्साध्वसादुदयमस्तमयं च कुर्वन् बम्भ्रम्यते अमिरिवैष सदैव पूषा ।

चंचूर्यते पवन एष धनञ्जयोऽपि देदीप्यते त्रिगुमहं शरणं व्रजामि ॥

यदेवदेवमिह लिङ्गतनौ समर्च्य ब्रह्मादयो निजमनोरथमाप्नुवन्ति ।

तद्ब्रह्म फालमहसा प्रविलीढकामं शर्वं सनातनमहं शरणं व्रजामि ॥

अहं भवन्तौ यदि चार्चमार्यौ जातश्च पित्रोर्युवयोरहं स्याम् ।

विजित्य शीघ्रं शमनं वराकं आयुर्गणं यामि पुरामरातेः ॥ १५ ॥

मा शोचनं मां प्रति किञ्चिदायौ यथाकथञ्चिच्छशिखण्डचूडम् ।

अभ्यर्च्य दीर्घायुरहं प्रपत्स्ये कुर्यात्तमाशीर्वचनं तथाद्य ॥ १६ ॥

तदीयवचनामृतं श्रुतिपुटेन सम्यक् तदा

निपीय जहतुः शुचं निजसुताय यन्मृत्युजम् ।

ततः प्रमुदिताननौ हृदि विचिन्त्य शम्भोः कथां

सुतं प्रति तमूचतुः प्रणयगर्भवाचं शिवाम् ॥ १७ ॥

अमूमुच महावियद्गत पयोदमेवामृतं

त्वदश्रुजलधेरभूदहह पूर्णिमाचन्द्रमाः ।

अपायरहितं भवेत्तत्र शरीरमेतद्यथा

तथैव शरणं व्रज त्रिपुरवैरिणं सत्वरम् ॥ १८ ॥

नचान्यदवलोकये सुत जगत्त्रये दैवतं
 कृतान्त वशमेयुषः श्रितजनस्य वा रक्षणे ।
 यमेव निगमो नमोवचनयुक्ततन्नामभिः
 स्तवीति भृशमादराच्छरणमात्रजेः शङ्करम् ॥ १९ ॥

एवं तयोर्हृदि सुधाष्टयमयं प्रकल्प्य
 श्रीकण्ठमिन्दुकलया विहितावतंसम् ।
 आराधितुं कृतधिया समुपेत एष
 आनम्य तच्चरणयोरिदमाह भूयः ॥ २० ॥

प्रत्यक्षदैवतमिमौ पितरावनर्च्य
 यो वा परोक्षमिह दैवतमर्चयेत् ।
 यत्पायसं मधुसुशर्करया समेतं
 प्राप्तं विहाय सहि लेढि करस्य पृष्ठम् ॥ २१ ॥

यथाकथञ्चिद्भवदङ्घ्रिपद्मयोः समर्चितुर्मे भगवान् महेश्वरः ।
 प्रसीदति प्रार्थितकामनामपि प्रदास्यति क्षिप्रमवश्यमेव हि ॥

यस्यापराधहतपौरुषशक्तिरासीत्
 विश्वस्य सृष्टिकरणे दुहिणः पुराणः ।
 यस्यार्चनादधिगतः पुनरात्मशक्ति
 तल्लिङ्गमाग्रविपिनेऽत्र चकास्ति नित्यम् ॥ २३ ॥

यत्पादपङ्कजयुगीं स्फुटपङ्कजौघैः
 अभ्यर्च्य गौतमसतीव्यभिचारजातम् ।
 वैरूप्यमाशु विजहौ नमुचेरराति-
 स्तल्लिङ्गमाग्रविपिनेऽत्र चकास्ति नित्यम् ॥ २४ ॥

यत्पूजया परिवृढौ दिवि पुष्पवन्तौ
 अह्नां निशामभवतां सुचिरेण तात ।

रत्नाकरत्वमगमज्जलधिश्च पूर्वं

तल्लिङ्गमाग्नविपिनेऽत चकास्ति नित्यम् ॥ २५ ॥

यच्छुद्ररत्नमयमत्र चकास्ति लिङ्गं

वाञ्छाधिकप्रदमिदं सुतरां तथापि ।

मत्कार्श्यमत्र तपसा युवयोर्न सह्यं

अन्यत्र यामि शिवमर्चितुमायुराप्त्यै ॥ २६ ॥

क्षेत्राणि सन्ति पुरतो भुवि शूलपाणेः

पुण्यानि पुण्यविपिनाम्बुभिरुच्छ्रितानि ।

स्वायम्भुवान्यपि च लिङ्गशतानि सन्ति

तीरे कवेरजनुषः सकलार्थदानि ॥ २७ ॥

प्राच्यां दिशि प्रथितपुण्यतमस्थलेऽह-

मभ्यर्च्य सर्वमजरं शमनं विजेष्ये ।

मा खिद्यतं किमपि मां प्रति तात मातः

स्वस्थौ युवां भवतमत्र कृताशिषौ मे ॥ २८ ॥

ततः पितृभ्यां कृतमङ्गलाशीर्वरौषधीभिश्च सहाक्षताभिः ।

तत्पादपद्मान् प्रणिपत्य सम्यक् ततः प्रतस्थे विजये मुहूर्ते ॥ २९ ॥

इति स्कान्दे पुराणे अगस्त्यसंहितायां क्षेत्रखण्डे आम्रवगक्षेत्रमाहात्म्ये

षष्ठोऽध्यायः ।

॥ सप्तमोऽध्यायः ॥

ऋषयः —

प्रस्थाय किं वा कृतवान् मृगण्डोः

सुतः क वाऽगच्छदयं महात्मा ।

आचक्ष्व सम्यक् विदुषां वरिष्ठ

त्वं वेत्सि सर्वं हि गुरोः प्रसादात् ॥ १ ॥

सूत —

ध्यायन् सुधांशुकलया कलितोत्तमाङ्गं

सोऽयं मृगण्डुतनयोऽथ यदा प्रतस्थे ।

अत्रांतरे सुरमुनिर्मुनिपुत्रभाग्यात्

आयादसीममहिमाहिमभा नभस्तः ॥ २ ॥

तं नारदं मुनिवरं मुनिवर्यपुत्रः

संवीक्ष्य तस्य पदयोः प्रणनाम भक्त्या ।

तस्याशिषं मुनिरुदाहृत सादरेण

दीर्घायुरेत्य भव सौम्य सुखं चिराय ॥ ३ ॥

तत्तापसोत्तममुखाद्भलिताशिषं तां

श्रुत्वा स मेखलिवरो मुमुदे नितान्तम् ।

लब्धं मया सुचिरमायुरहो द्विजाशी-

र्लोके ह्यभेद्यकवचा किमुतेदृगाशीः ॥ ४ ॥

आयुर्ददाति विपुलं श्रियमातनोति

वाचं ददाति नितरां सदसि प्रगल्भाम् ।

कीर्तिं तनोति विमलां विधुनोति पापं

सन्तानं शाखिवदहो महतां हि सङ्गः ॥ ५ ॥

एवं मुदं हृदि समेत्य मुनेः कुमारः

प्रह्वः कृताञ्जलि ... .. वीचदेनम् ।

भो तापसेन्द्र भवदाभमनं ममाद्य

मन्ये चिराय सहतेऽभ्युदयाय नूनम् ॥ ६ ॥

प्राक् सूचितं भगवता शशिशेखरेण

श्रेयो ... .. रायम् ।

यस्माद्भवानिह दृशोः पथमेयिवान् मे

साक्षाच्छिवापरतनुस्तपसां निदानम् ॥ ७ ॥

भवद्विधा भागवता निषेव्या

ये ... .. ।

संदर्शनाभाषण संगतिभ्यः

सन्तः समुद्धर्तुमिमान् विमूढान् ॥ ८ ॥

स्थानेषु तीर्थेषु वनेष्वटन्ति विमुक्तसङ्गा अपि शुद्धसत्त्वाः ।

पुनन्ति पापाद्वितरन्ति कामान् इत्थं न देवा उरुकालतस्ते ॥ ९ ॥

एवं ब्रुवाणमवलोक्य मुनेस्तनूजं

सौपर्वणो मुनिरुवाच ... .. ।

... .. कुमार तव हृदयकार्यमद्य

वक्ष्ये तदासिविषये महितं ह्युपायम् । १० ॥

कर्मानुगुण्यं फलमस्य जन्तोर्ददाति शम्भुर्हृदि वर्तमानः ।

कल्याण ... .. पैति लोके मुनिपुत्र सत्यम् ॥ ११ ॥

अतस्त्वदीयस्य पितुर्हि कर्मणा न पूर्णमायुः समभूतवाधुना ।

जन्मान्तरे कोरकितैः पिता तव प्रसूनजालैर्गिरिशं समार्चयत् ॥

वृन्तश्लयैः पर्युषितैरपकैः शिवो न चाचर्यो मुकुलैश्च पुष्पैः ।
फलैर्नवीनैश्च तदीयपत्नैस्तेषामभावे च फलैः शिवोर्च्यः ॥

कर्त्ता फलं प्राप्यत एव कर्मणां

शुभाशुभानामपि कालपाकतः ।

यथा ऋतौ संभवति क्षितीरुहैः

संप्राप्यते पुष्पफलोद्गमः स्वयम् ॥ १४ ॥

स एव शर्वः पशुपाशमोचको

विमोचनायार्हति सर्वकर्मणाम् ।

बन्धस्य वत्स क्षपिताघसंचया

भवन्ति पूर्वे शिवमर्चयित्वा ॥ १५ ॥

स एव शर्वस्त्रिगुणात्ममायया

सृजत्यवत्यत्ति च हन्ति निर्गुणः ।

विभिन्नवद्भाति गुणस्थभेदतो

ब्रह्मेति शार्ङ्गीति च रुद्र इत्यसौ ॥ १६ ॥

तं देवदेवमुमया सहितं त्रिणेत्रं

शीतांशु चारुकलया कलितोत्तमाङ्गम् ।

आराध्य सम्यगमितायुरुपेहि वत्स

विष्णोः पदादुपरि यस्य पदं वरेण्यम् ॥ १७ ॥

इति स्कान्दे पुराणे अगस्त्यसंहितायां क्षेत्र खण्डे आम्रवणमाहात्म्ये

सप्तमोऽध्यायः ॥

॥ अष्टमोऽध्यायः ॥

सूत शैवकथाः पुण्याः माध्व्यो लोकमलापहाः ।
को वा तृप्येत ताः श्रुत्वा तद्भक्तचरितेषु वा ॥ १ ॥
मार्कण्डेयो महान् धीरः शिवभक्ताग्रणीः सुधीः ।
ततः किमकरोत्तस्मै स देवमुनिराह किम् ॥ २ ॥

सूतः —

नारदं प्रणिपत्यासौ मृगण्डुमुनिसंभवः ।
प्रश्रयावनतो भूत्वा भूयः पप्रच्छ सादरम् ॥ ३ ॥

मार्कण्डेयः —

न ज्ञातमस्ति भवतां मुनिवर्य किञ्चित्
क्षेत्रं कवेरतनयाश्रितमद्य वाच्यम् ।
यत्प्राप्य दीर्घतरमायुरहं महात्मन्
प्राप्स्यामि निर्जितयमो गिरिशार्चनेन ॥ ४ ॥

श्रुत्वा मृगण्डुसुतवाक्यमयं पुराणो
गीर्वाणतापसवरः करुणापयोधिः ।
आलोच्य किञ्चिदिदमाह सुभक्तियुक्तं
देवे सुधांशुकलया कलितोत्तमाङ्गे ॥ ५ ॥

नारदः —

क्षेत्रं महत्तरमितो दशयोजनान्ते
शैवं निर्लिप निकुरं व निषेव्यमाणम् ।
पूर्वाबुधेस्तटश्रुवि प्रचकास्ति नित्यं
क्षेताटवीति जगति प्रथितं पुराणम् ॥ ६ ॥

यद्ब्रह्मणोपि निजमानशत्रायुन्ते निर्वाणभूमिरत एव तदस्थिभस्म ।
श्वेतं वनं भवति तत्प्रथितं तथैव तीर्थत्रयेण सहितं तदिदं विभाति ॥

यस्तत्र पुण्यविपिने निदधाति पादं
तप्स्यं निधास्यति पदं शमनस्य मूर्ध्नि ।
तत्क्षेत्र वैभवगतिं न सहस्रमूर्धा
शेषेण चापि गदितुं मुनिपुत्र शक्या । ८ ॥

तत्र क्षितौ दुहिण कोटि करोटि मालः
शीतांशुखण्ड समलंकृत मौलि भागः ।
तद्व्यन्त चित्य महिमा मुनिवृन्द सेव्यो
विद्योततेऽद्रिसुतया वरलिङ्ग मूर्तिः ॥ ९ ॥

तस्योत्तरे प्रवहती मणिकर्णिका च
सौगन्धिपद्मवरकैरवजातजुष्टा ।
यस्यां सकृत् स्वपनमात्रविधूतपापाः
गच्छन्ति शैवपदवीं प्रमथैर्निषेव्याम् ॥ १० ॥

दीर्घायुरेष्यति भवान् तपसा महेशं
आराध्य तत्र विपिने शमनं विजित्य ।
ब्रह्मावसानसमयेऽपि जलौघमध्ये
त्वं संप्लविष्यसि तथाम्भसि जीर्णपर्णे ॥ ११ ॥

एवं निगद्य तपसे कृतनिश्चयाय तस्मै मृगण्डुतनयाय सुमेखलाय ।
क्षेत्रं तपश्चरणयोग्यमुदारकीर्तिर्वैहायसं पदमगाद्यमिनां वरेण्यः ॥ १२ ॥

ततः सुसंहृष्टहृदा समन्वितः स्वकार्यसिद्धिं समुपेतवानिव ।
जगाम तच्छ्रेतवनं महत्तरं मृगण्डुपुत्रः शकुनैश्च शोभनैः ॥ १३ ॥

जप्येश्वरक्षेत्रमुदारवैभवं समेत्य तस्मिन् प्रणिपत्य शंकरम् ।
स कुम्भघोणं समवाप्य वेगतो मध्यार्जुनं प्राप्य मयूरनाथमैव ॥

विशुद्धसत्त्वैर्मुनिभिर्महात्मभि-

स्समर्चयद्भिः शशिखण्डमण्डनम् ।

अनोकहैः सत्फलभारसन्नतैः

ययौ सुरम्यं विपिनं स पाण्डरम् ॥ १५ ॥

ध्यायन्ति केचिद्दरमीलिताक्षा हृद्बजमच्ये तपसावदाते ।

दुग्धेन्दुचूडं फणिवर्यभूषं कान्तार्थदेहं शितिकण्ठकण्ठम् ॥

केचित्प्रपश्यन्ति दरीषु शोभनास्वेकान्तमाश्रित्य विधूतकल्मषाः ।

आत्मानमेकं परिशुद्धतत्त्वं कृताप्तना निश्चलदेहयष्टयः ॥ १७ ॥

केचित्प्रजुह्वति हविः कृतवेदिकायां

वैतानशुष्मणि जुहूपभृतादिपातैः ।

केचित्समर्च्य शिवलिङ्गमुमासहायं

नृत्यन्ति तस्य पुरतो विवशाः स्तुवन्तः ॥ १८ ॥

व्यलोकयत्तत्र सुशोभनं महत् लिङ्गं स्वयंव्यक्तमुमासमाश्रितम् ।

गन्धर्वयक्षामरचारणैर्जुतं विमुक्तिकन्या करदर्पणायितम् ॥ १९ ॥

तद्दृष्टमात्रेण स हर्षजाश्रुभिः प्रकीर्णवक्त्रः प्रणिपत्य दण्डवत् ।

प्रमृज्य नेत्रे कृतमस्तकाञ्जलिस्त्रयन्तगीर्भिविविधाभिरस्तुत ॥ २० ॥

ततः प्रहृष्टो मुनिना सुपर्वणां यथोपदिष्टां शशिमण्डनार्चनानाम् ।

कालत्रये तन्मणिकर्णिकाप्लुतश्चकार तीव्रैर्नियमैः समन्वितः ॥ २१ ॥

स भासनैः पुण्ड्रगणैर्यथाक्रमं शिरो ललाटादिषु मन्त्रपूर्वकम् ।

सर्वं प्रतीकेषु तथैव दामभी रौद्राक्षिकैश्चैष बभौ मुनेः सुतः ॥ २२ ॥

न वेद किञ्चिद्दृष्टयाब्जविष्टरे भवं भवानीकृत वाम पार्श्वकम् ।

सुनीलकण्ठं गजचर्मवाससं सुधांशुमौलिं त्रिदशं विना व्रती ॥ २३ ॥

एवं सुजप्यन्तमिमं हृदम्बुजे ध्यात्वा विनि ... सुधांशुमौलिकम् ।
जिघृक्षुरागादपिस्त्रनुमास्थितं लुलायमारुह्य यमः स पाशवृत् ॥ २४ ॥

स सैरिभे भैरवनादघर्धरे विभ्रान्तमम्भोदनिभं भयानकम् ।
यमं समुद्रीक्ष्य मृगण्डुनन्दनो जगाद भीतिं प्रविहाय धैर्यतः ॥ २५ ॥

रे रे कृतान्त महत्स्त्रिपुराभरातेः
कालस्समर्हणविधेर्न समीपमेहि ।
दूरे प्रयाहि शिवमर्चयतोऽपराद्धो
ग्रीष्मे यथा कुमरितः सहसा स नश्येत् ॥ २६ ॥

नाहं कदाचिदपि दैवतसार्वभौमं
चन्द्रार्धशेखरममुं जगतामधीशम् ।
नाभ्यर्च्य किञ्चन भुनज्मि वदामि यामि
रे रे यम स्वपिमि किञ्चन मे व्रतं तत् ॥ २७ ॥

भक्तेषु खण्डपरशोः समवर्तिताऽन्यैः
कार्या कदाचन परेतविभो त्वयाद्य ।
यस्मात्पितामहमिमे पितरं च तस्य
स्वस्वामिनो महिमतस्तृणयन्ति मृत्यो ॥ २८ ॥

यस्याज्ञया जगदिदं परिवर्तते हि स्वे स्वे पदे स्थितब्रध्नसमीरसिन्धु ।
तत्तादृशस्य महतः परमेश्वरस्य पादाम्बुजं कलयतां यम नापराध्येः ॥

जानासि किं शमन जालम् पुरा जगन्ति
दंदह्यमानमनलाकुलकालकूटम् ।
क्ष्वेलं निपीय भयविह्वलधातृपूर्वान्
देवान् जुगोप तरसा गिरिशस्त्रिनेत्रः ॥ ३० ॥

त्वं मृत्युरस्य जगतस्तव मृत्युमेनं जानीहि मेरुधनुषं त्रिपुरामरातिम् ।
यद्यस्य नम्र जन दास जनेषु जाड्यात् कुर्यास्त्वमीषदपराधमवश्यमेव ॥

मा मा कुरुष्व मयि साहसमद्य मृत्यो
श्रीकण्ठमर्चयितुमुद्यतमान चित्ते ।
कुर्यात्तथा यदि कृतान्त कृतान्त एव
स्यास्तेन फालनयनेन जवेन सत्यम् ॥ ३२ ॥

देवं समर्च्य शशिखण्ड कृतावतंसं
पश्चात् ब्रवाव यदि कार्यमुभावथावाम् ।
तावत् कुमारक रवेर्वहिरास्स्व तूष्णीं
यो राजचूडमयते क्षुरिकां स लेढि । ३३ ॥

रुष्टो यदि त्रिजगतां प्रभुरेष मृत्यो व्यत्यासयेदवनिमण्डलमन्तरिक्षम् ।
संचूर्णयेत्कुलगिरीनपि सप्तसिंधून् कुर्याद्विशोषितजलान्मदनस्य हन्ता ॥

तस्याश्रितोऽहममलात्ममुनिप्रवर्यैः संचिन्त्यपादकमलस्य सुधांशुमौलेः ।
त्वं नेशिषे शमन किञ्चिदुदीक्षितुं च मां देवदेव चरणांबुज चञ्चरीकम् ॥

निस्साध्वसं वचनमस्य मृगण्डुसूनो-
राकर्ण्य भीषणमुखो भ्रुकुटी विकारैः ।
शब्दापयन्नथ दिशः प्रदिशश्च सर्वाः
निर्घातनिस्पन्नवचास्समुवाच सौरिः ॥ ३६ ॥

राणं समेति रथ चक्रमपेहि दूरे
लोके यथार्भकवचस्तदिदं वचस्ते ।
किं ते शिवार्चन विधौ न समीपयाने
योग्यत्वमस्ति मम बालतया ब्रवीषि ॥ ३७ ॥

बाल्यान्न जानासि पराक्रमं तु मे
सर्वान्तकत्वाद्धि कृतान्तनामता ।

रुगाता ततो मे पुरतः कुतः शिवः
कुतो रथांगी कुत एव धाता । ३८ ॥

... ... मय्यधिकमासितुमेष नेष्टे
मद्भोर पाश विनिवद्ध गलः कफार्तः ।
हा पुत्र हा गृहिणि हा मम बान्धवेति
क्रुश्यन्तमेनमवशं स्ववशं करोमि । ३९ ॥

पराक्रमं पश्य ममाद्य दुर्मते त्वां लिङ्गपूजावलगर्विणं भृशम् ।
आकृष्य पाशादधुना प्रसारितानये क्षणेनाहमितो मदालयम् ॥ ४० ॥

इति प्रवल्गन् भ्रुकुटिप्रभीषणो लुलायमाताड्य विचालिताङ्घ्रिणा ।
अपारयत्पाशमुपाश्रितेश्वरे मृगण्डुसूनावथ निर्घृणो यमः ॥ ४१ ॥

संवेष्टितः क्रूरतरेण मेखली पाशेन कालेन विसारितेन सः ।
लिङ्गं समाश्लिष्य सुमत्वरं भयाच्चुक्रोश शंभो प्रणतार्तिहन्त्रिणि ॥

तल्लिङ्गमूर्ध्नो भगवान् गिरीशः प्रालेयशैलाकृतिरप्रमेयः ।
उद्भूय वामाङ्घ्रिहतेर्निपात्य जघान शूलेन स मृत्युमुग्रम् ॥ ४३ ॥

ततः कुमारोऽयमपास्तसाध्वसः समीक्ष्य कालं विनिपातितं क्षितौ ।
तमस्तवीर्दिदुःकलावतंसिनं चन्द्रावदातं प्रणिपत्य विस्मितः ॥ ४४ ॥

वन्दे शशाङ्ककलया कलितोत्तमाङ्गं
वन्दे सनन्दनमुखार्चित पादपद्मम् ।
वन्दे नतव्रजिन जालमपोहयन्तं
वन्दे धरेंद्रसुतयाश्रित वामभागम् ॥ ४५ ॥

दृष्टं त्वदंघ्रियुगलं विधिदुर्विभाव्यं

शम्भो भवाख्य जलधेरतिदुस्तरस्य ।

संतारणं शमन शामकमाश्रितानां

संतानशाखि निगमान्तवचोविभाव्यम् ॥ ४६ ॥

इति स्तुवानं व्रतिनां वरिष्ठं समीक्ष्य शर्वः करुणाकटाक्षैः ।

किमीप्सितं ते वृणु वत्स तुष्टो ददामि ते साधुसमर्हणेन ॥ ४७ ॥

इति ब्रुवाणं प्रणिपत्य शङ्करं मृगण्डुयोगीन्द्रसुतः प्रहृष्टः ।

अयाचतात्मन्यमितायुषां गणं सुदुर्लभं पूर्विकवेधसामपि ॥ ४८ ॥

तद्भक्तधौर्यस्य मृगण्डुसूनोराकर्ण्य वाचं शितिकण्ठऋणः ।

त्वं षोडशायुर्भव नित्यमेवेत्युक्त्वा स्त्रलिङ्गेतरधत्त शम्भुः ॥ ४९ ॥

अवाकिन् देवगणाः समंतात् कल्पद्रुमाणां सुमनःकदम्बम् ।

जगुः कलं तुम्बुरु नारदाद्याः नाट्यं वितेनेऽप्सरसां च संघः ॥ ५० ॥

एवं स्वभक्ताय मृगण्डु सूनवे दत्वा चिरायुर्गणमिन्दुभूषणः ।

पुनर्निलिल्ये निजलिङ्गमूर्तौ यमं समुजीव्य गिरा सुराणाम् ॥ ५१ ॥

मृगण्डुपुत्रोपि स चन्द्रमौलेर्दीर्घायुरभ्येत्य तदर्हणेन ।

गन्धर्वं सिद्धैरपि चारणैश्च सभाजितो हृष्टमनाः प्रतस्थे ॥ ५२ ॥

ततः श्वेतारण्यादखिलसुरसेव्यादृषिसुतो

भृशं शोकाक्रान्तौ सुत विरहतः स्वस्य पितरौ ।

चिकीर्षुः सन्तुष्टौ स्थलमभिसमेत्याम्रविपिनं

ववन्दे साष्टाङ्गं निजपितृपदांभोजयुगलम् ॥ ५३ ॥

तं वन्दमानं पितरौ सुहर्षिताबुत्थाप्य दोर्भ्यां परिभ्य सादरम् ।

अंके समारोप्य विलोक्य पुत्रं पूर्वोत्थतापं जहतुश्च सत्वरम् ॥ ५४ ॥

सूतः—

मुनिर्मार्कण्डेयस्त्रिपुरमथनाराधनबला-

च्चिरायुः संप्राप्य प्रलयनिचयान् पश्यति बहून् ।

मृगण्डुस्तं लब्ध्वा गृहविहितधर्मानविकलं

स कृत्वा संतुष्टस्तदनु विपिने निर्वृतिमगात् ॥ ५५ ॥

इमां मृगण्डोस्तनयस्य सत्कथां यः श्रद्धानः शृणुयात्पठेच्च वा ।

नास्यापमृत्युर्मविता कदाचन ध्रुवं स्युरारोग्यतनूजसंपदः ॥ ५६ ॥

इति स्कान्दे पुराणे अगस्त्यसंहितायां क्षेत्रखण्डे आम्रवणमाहात्म्ये

अष्टमोऽध्यायः ॥

॥ नवमोऽध्यायः ॥

सौते सर्व पुराणज्ञ ब्रह्मणोऽनृतभाषणम् ।

कथमासीद्यतः शापं क्रोधात्प्राप स धूर्जटेः ।

सविस्तरमिदं ब्रूहि श्रोतुमिच्छामहे वयम् ॥ १ ॥

सूतः—

पुरा नाभिसरोजाद्वि हरेरम्भोधिशायिनः ।

हिरण्यगर्भः सञ्जातो जन्मस्थानमलोकत ॥ २ ॥

दृष्ट्वा पद्मं महानालं नालमूलं समीक्षितुम् ।

तस्यान्तः प्रविवेशासौ दिव्यवर्षशतं विधिः ॥ ३ ॥

अधोधः प्रविशन्नालं गाढान्धतमसा वृतम् ।

न ददर्श च तन्मूलं स तुन्नो नालकण्टकैः ॥ ४ ॥

पुनर्नालात्समुत्तीर्णो दिव्यवर्षशतं स वै ।

कथंकथञ्चिन्निर्गत्य यथास्थानमविन्दत ॥ ५ ॥

जलोत्तुङ्गतरङ्गेण ताडितं वातचालितम् ।

पद्ममाश्लिष्य बाहुभ्यामरोदीत्साध्वसान्वितः ॥ ६ ॥

ततो नारायणो देवो मत्स्यरूपमवस्थितः ।

ओमिति व्याजहारास्मै तोये कुर्वन् प्रदक्षिणम् ॥ ७ ॥

तमेव ध्यायतस्तस्य पद्मयोनेर्महात्मनः ।

प्रत्यभुः श्रुतयः सर्वास्साङ्गोपाङ्गसमन्विताः ॥ ८ ॥

ततः ससर्जं जगतीः श्रुत्यर्थाननुचिन्तयन् ।

चराचरमिदं सृष्ट्वा ब्रह्मा लोकपितामहः ॥ ९ ॥

तमोगुणमधिष्ठाय शिवमायाविमोहितः ।

अहमेव जगत्कर्ता मय्येवेदं जगत् स्थितम् ॥ १० ॥

मत्समश्चाधिकश्चापि नास्ति सर्वत्र सर्वदा ।

अहमेव समाराध्यः सर्वदा सर्वजन्तुभिः ॥ ११ ॥

देवाः प्रजा मया सृष्टा लोकानामहमीश्वरः ।

इति गर्वं प्रपेदेऽसौ लोक स्रष्टृत्वं दुर्मदः ॥ १२ ॥

ततः कदाचित् पद्माक्षः पद्मयोनेरदृश्यत ।

को भवानिति तं प्राह को भवानिति तं हरिः ॥ १३ ॥

सावलेप इदं प्राह ब्रह्मा तं नलिनेक्षणम् ।

अहं पतिः प्रजानां हि लोकानामहमीश्वरः ॥ १४ ॥

इति तद्वचनं श्रुत्वा प्रत्युवाच हरिर्विधिम् ।

कोपसंरक्त नयनो ब्रह्माणं पुरतः स्थितम् ॥ १५ ॥

जगतामहमेवेशस्तवापि प्रभवोप्यहम् ।
प्रणवस्योपदेष्टा ते यत्र वेदाः प्रतिष्ठिताः ॥ १६ ॥
तदर्थज्ञानशक्त्या ते लोकसृष्टौ प्रवर्तनम् ।
अस्पर्धिषातामन्योन्यमेवन्तौ हरिवेधसौ ॥ १७ ॥
देवदानव गन्धर्वाः पिशाच पतंगो रगाः ।
संतप्तहृदयास्तस्थुः स्पर्धमानाबुपेत्य तौ ॥ १८ ॥
एतस्मिन्नन्तरे शम्भुर्भगवान् फाललोचनः ।
ज्योतिर्लिङ्गस्वरूपेण खमावृत्य व्यतिष्ठत ॥ १९ ॥
ज्योतिष्प्रपूरैर्लिङ्गस्य व्याप्तमेतच्चराचरम् ।
आद्यन्तरहितस्तत्र तयोर्भक्तुमहंकृतिम् ॥ २० ॥
तद् दृष्ट्वा महदाश्चर्यं ज्योतिर्लिङ्गं महत्तमम् ।
तत्स्थतुर्विगतस्पर्धौ हृदये साध्वसान्वितौ ॥ २१ ॥
पुनः स एव फालाक्षस्तटस्थो वृद्धरूपधृत् ।
ब्रह्मविष्णू समालोक्य वचनं चेदमब्रवीत् ॥ २२ ॥
स्पर्धेथे किं युवामत्र मद्वाक्यं श्रयतामिह ।
दृश्यते हि पुरोलिङ्गं ज्योतीरूपं महत्तमम् ॥ २३ ॥
मार्गेथां मूलमेतस्य शिरश्चास्य महत्तमम् ।
यो द्रक्ष्यति स चेशानो मूलमस्य शिरोऽथवा ॥ २४ ॥
इति तद्वचनं श्रुत्वा मध्ये सर्वदिवौकसाम् ।
वाराहं रूपमास्थाय विष्णुः पातालमाविशत् ॥ २५ ॥
हंसरूपं समास्थाय ब्रह्मा लोकपितामहः ।
समुत्पपात पक्षाभ्यां धुन्वंश्च नभसः स्थलम् ॥ २६ ॥

अथ विष्णुर्महीं भिन्दन् दंष्ट्राभ्यां किटिरुपधृत् ।
 आपातालमपि प्रेत्य तन्मूलं न च दृष्टवान् ॥ २७ ॥
 ततः खिन्नः पुनः प्रेत्य तटस्थमिदमब्रवीत् ।
 नाहं शक्तोस्मि भो देव संद्रष्टुं मूलमस्य हि ॥ २८ ॥
 विचित्य सर्वयत्नेन पुनः खिन्न इहागतः ।
 इत्युक्त्वा पुण्डरीकाक्षस्तूष्णीं तस्थौ नताननः ॥ २९ ॥
 इति स्कान्दे पुराणे अगस्त्यसंहितायां क्षेत्रखण्डे आम्रवणमाहात्म्ये
 नवमोऽध्यायः ॥

॥ दशमोऽध्यायः ॥

सूतः —

ब्रह्मा स्वलोकपर्यन्तमन्विष्यान्विष्य चोपरि ।
 ग्लानपक्षस्ततश्चितामगमत् खिन्नमानसः ॥ १ ॥
 नाद्राक्षमहमेतस्य लिङ्गस्यान्तं कथंचन ।
 कियानुपरि वाऽस्यांतो न मे गन्तुं च शक्यते ॥ २ ॥
 इति चिन्तयतस्तस्य केतकीकुसुमं पतत् ।
 ज्योतिर्लिङ्गशिरोभ्रष्टं पुरस्तात्प्रत्यदृश्यत ॥ ३ ॥
 तद्दृष्ट्वा कुसुमं ब्रह्मा कस्मात्त्वं केतकीसुम ।
 आगच्छसीति पप्रच्छ प्रतिवाक्यं तदब्रवीत् ॥ ४ ॥
 ज्योतिर्लिङ्गं शिरोदेशात्पततो मे चतुर्मुख ।
 आसन् सुबहवः कल्पा न दृष्टाद्यापि मेदिनी ॥ ५ ॥

इति तद्वच आकर्ण्य केतकीं विधिरब्रवीत् ।
केतकीकुसुम साचिव्यं त्वया कर्तव्यमद्य मे ॥ ६ ॥

विष्णोश्च मम च स्पर्धा महती समजायत ।
त्रयाणामपि लोकानां त्वमहं प्रभुरित्यतः ॥ ७ ॥

एतस्मिन्नन्तरे लिङ्गं समुत्थितमिदं महत् ।
ततस्तटस्थो देवेषु स्पर्धमानाववोचत ॥ ८ ॥

आद्यन्तौ यो विजानीते लिङ्गस्यास्य स एव हि ।
त्रयाणामपि लोकानां प्रभुर्भवति नान्यथा ॥ ९ ॥

इति तद्वचसा हंसो भूत्वाहं वियदापतम् ।
न चाहं दृष्टवान् किञ्चिल्लिङ्गस्यान्तं कथञ्चन ॥ १० ॥

अद्राक्षमिति लिङ्गस्य शिरो देवान्वदाम्यहम् ।
त्वयापि ब्रह्मणा दृष्टमिति वाच्यमवश्यतः ॥ ११ ॥

ततोऽहं प्रभुरेव स्यां समस्तजगतामपि ।
इत्युक्त्वा विधिरेतेन कुसुमेन समागतः ॥ १२ ॥

भो तटस्थ मया दृष्टं लिङ्गस्यास्य शिरो महत् ।
केतकीकुसुमेनापि तथैवेत्यनुमोदितम् ॥ १३ ॥

अहमेव जगत्स्वामी नान्योऽस्तीति पितामहः ।
स्थितवानुद्धतस्तत्र स्थितो हरिरधोमुखः ॥ १४ ॥

ततः कोपो महान् जातः शितिकण्ठस्य धूर्जटेः ।
आविर्भूय महालिङ्गादिदमाह महेश्वरः ॥ १५ ॥

अदृष्ट्वा तच्छिरो यस्मादनृतं त्वमवोचथाः ।
दृष्टवानिति तद्ब्रह्मन् केतकीकूटसाक्षिकम् ॥ १६ ॥

प्रणवार्थस्य विज्ञानाल्लोकस्रष्टृत्वमाप्तवान् ।

सज्ज्ञानं न भवेद्ब्रह्मन् यतो मिथ्यावचोऽब्रवीः ॥ १७ ॥

इति शप्त्वा केतकीं च शशाप क्रोधसंयुतः ।

यतः सुममिदं देवाः कूटसाक्षित्वमभ्यगात् ।

तत्सर्वैर्मम पूजार्थं अग्राह्यं संभवेदिति ॥ १८ ॥

अथ तच्छपथाद्ब्रह्मा सवेपथुरुदञ्जलिः ।

समस्तदैवतैः सार्धं तमेव शरणं ययौ ॥ १९ ॥

प्रणिपत्य चिरं मूर्ध्ना वेधा आनतकन्धरः ।

विमृज्याश्रूणि तुष्टाव महान्तं परमेश्वरम् ॥ २० ॥

क्षमस्व परमेश्वर त्रिदशकोटि कोटीरभा-

प्रभाकर सदोन्मिषच्चरण चारु पंकेरुह ।

तमोगुण तमोमयीं धियमुपेयुषाहंजुषा

मया विहितमद्य वै गिरिश मन्तुमक्षित्रयिन् ॥ २१ ॥

त्वदंघ्रिसरसीरुहं श्रुतिगणैरजस्रेडितं

गतोस्मि शरणं विभो न च विनास्ति तेंघ्रिद्वयम् ।

गतिर्मम दयानिधे मयि विधेहि सर्वेश्वर

त्वदीयकरुणेक्षणावलिमुदारपद्मश्रियम् ॥ २२ ॥

त्वं बोधरूपो निजधर्मवर्तिना-

मुपासितुं क्षेममयीं तनूमिमाम् ।

विभर्षि भूमन् तव विश्वमङ्गलं

वपुर्ममाक्ष्णामपि गोचरं ह्यभूत् ॥ २३ ॥

कृतार्थ एवाहमपारसंसृतिं तरन्ति केचित्कृतपुण्यसंचयाः ।

यद्भक्तिपोतेन तदङ्घ्रिपङ्कजं न विष्णुनाऽद्राक्षि मयाद्य दृश्यते ॥

चतुर्भिरेवं वदनैस्तुवानं पर्यश्रुपूर्णैर्वनजादुदीर्णम् ।

प्रशान्तरुट् फालविलोचनस्तं जगाद् देवैरपि सेव्यमानः ॥ २५ ॥

इति स्कान्दे पुराणे अगस्त्यसंहितायां क्षेत्तवण्डे आम्रवणमाहात्म्ये

दशमोऽध्यायः ।

॥ एकादशोऽध्यायः ॥

शिवः —

ब्रह्मन् क्षितितले स्थानं मम प्रीतिकरं सदा ।

वर्तते तत्र गत्वा मां समर्चय तपोऽन्वितः ॥ १ ॥

तत्र ते सुप्रसन्नोऽहं शपथाच्चां विमोच्य च ।

पारमेष्ठ्यं च दास्येऽथ यथावत्सकलं महत् ॥ २ ॥

तच्च स्थानं प्रवक्ष्यामि भूतले शृणु कञ्जभूः ।

दक्षिणे दण्डकारण्ये कावेर्याश्चोत्तरे तटे ॥ ३ ॥

प्रत्यक् जप्येश्वरात्किञ्चित् वायुकोणे द्वियोजने ।

महदाम्रवणं नाम पुण्यपक्षिमृगैर्युतम् ॥ ४ ॥

अस्ति तापससंजुष्टं सर्वर्तुकुसुमैर्युतम् ।

तत्राहं लिङ्गरूपेण वर्ते प्रीतः स्वयम्भुवा ॥ ५ ॥

शुद्धरत्नं कृतयुगे त्रेतायां मरुतकात्मकम् ।

द्वापरे स्फाटिकं रूपं कलौ रुद्राक्षसंनिभम् ॥ ६ ॥

लिङ्गं तत्तत्र सांनिध्यं कुर्वन् तिष्ठामि संततम् ।

यो वा सकृत् भजति मां तत्र लिङ्गस्वरूपिणम् ॥ ७ ॥

सर्वपापविनिर्मुक्तो गाण शत्यमुपेक्ष्यति ।

यं वा कामयते कामं तस्मै तं प्रददाम्यहम् ॥ ८ ॥

न च काश्यां न केदारे तादृशी प्रीतिरस्ति मे ।

यादृश्याम्रवणे नित्यं सद्यजातवर्तिनि ॥ ९ ॥

अतस्तत्र विरिच त्वं विधिकोटिसुपूजितम् ।

तपसाराधय क्षिप्रं सर्वं संपत्स्यते तव ॥ १० ॥

वेधास्तद्वच आकर्ण्य चन्द्रमौलेः पुरद्विषः ।

लज्जयावनतो भूत्वा प्रणिपत्य महेश्वरम् ॥ ११ ॥

तपोजन महर्लोकान् समतीत्य प्रजापतिः ।

जम्बूद्वीपे महापुण्ये दण्डकाविपिनं महत् ॥ १२ ॥

संप्राप्य सद्यजातीरं मुनिवर्यैर्निषेवितम् ।

दृष्ट्वा परमं संहृष्टस्तत आम्रवणं शुभम् ॥ १३ ॥

प्रपेदे वालखिल्याद्यैवैश्वानरसमप्रभैः ।

अब्भक्षैर्वायुभक्षैश्च शीर्णपर्णाशनैस्तथा ॥ १४ ॥

उत्तान शयनैः कैश्चित् तथार्द्रपट संयुतैः ।

प्राणायामपरैर्नित्यं शिवनाम परायणैः ॥ १५ ॥

वैतान वन्हौ जुह्वद्भिः पशु मेधो घृतोदनैः ।

पावनं शिवमाहात्म्यं बोधयद्भिः परस्परम् ॥ १६ ॥

संकीर्णं सर्वतोभद्रं मृगयूथैर्निषेवितम् ।

सरोभिः शीतलं नित्यं कैलासमिव शोभनम् ॥ १७ ॥

तत्क्षेत्रप्राप्तिमालेण निरानन्दस्य वेधसः ।

सानन्दमभवच्चेतः शुचं च विजहौ विधिः ॥ १८ ॥

तत्रत्यमुनिवर्यैश्च प्रत्युद्गम्य कृतार्हणः ।

ततस्तत्रत्यसरसि विशुद्धतर पाथसि ॥ १९ ॥

अवगाह्य सुसंतुष्टः कृतकर्मा सरोजभूः ।

धृतक्षौमाम्बरः शुद्धो भस्मवलस्रतिपुण्ड्रकः ॥ २० ॥

अलंकृतश्च रुद्राक्षैर्मुक्ताविद्रुम संयुतैः ।

रत्नेश्वरं महालिङ्गं दृष्ट्वा रोमांचविग्रहः ॥ २१ ॥

ननाम दण्डवद्भूमौ आनन्दाश्रुपरिप्लुतः ।

शिरस्यञ्जलिमाधाय तुष्टाव परमेश्वरम् ॥ २२ ॥

वरं वरेण्यं वरदं पुराणं निज प्रभा द्योतित सर्वलोकम् ।

त्वामादिदेवं त्रिपुरघ्नीशं प्रणौमि मूर्ध्नाभ्रवणे विभान्तम् ॥ २३ ॥

अत्राम्रमूले जगदेकमूलं त्वं प्रादुरासीर्जगतां हिताय ।

त्वां लिङ्गमूर्तिं भजतो हि जन्तून् यथाब्धिमापः प्रविशन्ति कामाः ॥

नमो नमस्ते जगदेककर्ते नमो नमस्ते जगदेकभर्त्रे ।

नमो नमस्ते जगदेक हर्त्रे नमो नमस्ते त्रिपुरां प्रहर्त्रे ॥ २५ ॥

इति स्तुत्वा महादेवं उमया सहितं विधिः ।

कृत्वा च तस्मै देवाय वरिवस्यां समाहितः ॥ २६ ॥

तस्येदमैश्वरं रूपं खण्डं चन्द्रावतंसकम् ।

तमाल श्यामलगलं स्फुरत्फालविलोचनम् ॥ २७ ॥

स्फुरद्दामार्धनारीकं भूषायित भुजङ्गमम् ।

गङ्गा तुङ्ग तरङ्गाघैस्सदा धौत जटाधरम् ॥ २८ ॥

गजाजिनोत्तरासङ्गं विधृताजगवायुधम् ।

हृदब्ज विष्टरे ध्यात्वा तपश्चक्रे सुनिश्चलम् ॥ २९ ॥

क्रमेण संविदाकारस्तस्थौ किञ्चिन्न वेद सः ।

एवं संतप्यतस्तस्य तस्मिन्नाम्रवणे विधेः । ३० ॥

दिव्य वर्षसहस्राणि व्यतीतानि द्विजोत्तमाः ।

अथ तत्तपसा तुष्टो देवदेवो वृषध्वजः ॥ ३१ ॥

शुद्धरत्नेश्वरालिङ्गात्प्रादुर्भूतो दयानिधिः ।

शरदभ्रघनाकारः प्रफुल्लवदनाम्बुजः । ३२ ॥

आकाशे जय जयेत्युच्चैर्जगुर्गन्धर्वकिन्नराः ।

दिव्या महर्षयस्तत्र हस्तताल समन्विताः ॥ ३३ ॥

एकपादं समुद्धृत्य चलदुद्राक्षमालिकाः ।

विचित्र नटनं चक्रुरानन्दाश्रुपरिप्लुताः ॥ ३४ ॥

देव दुन्दुभयो नेदुर्नृतुश्चाप्सरोगणाः ।

ववर्षुः पुष्पवर्षाणि विचित्राणि समन्ततः ॥ ३५ ॥

ब्रह्माप्यथ सुसंतुष्टस्तुष्टाव गिरिजासखम् ।

सगद्गदगिरा युक्तः प्रणिपत्य पदे पदे ॥ ३६ ॥

त्वां नौमि शर्वं गरनीलकण्ठं त्रिणेत्रमर्धाङ्गं निजावरोधम् ।

जटातटे शीतरुचा विभान्तं शान्तं कृतान्तान्तकमार्यमीशम् ॥ ३७ ॥

लोकैककर्तृत्व मदाप्लुतस्य कृतागसस्ते मम मेरुधन्वन् ।

क्षन्तुं प्रभोथार्हसि बुद्धिरेषा मैवं पुनर्भूत्वदनुग्रहेण ॥ ३८ ॥

अथैनं भगवान् शर्वः दया तरलितेक्षणैः ।

आनन्दयन् सुधावाचं वभाषे परमेष्ठिनम् ॥ ३९ ॥

पारमेष्ठ्यं यथावत्ते दत्तमद्य प्रजापते ।

प्रणवार्थस्य विज्ञानं यथावत्प्रतिभातु ते ॥ ४० ॥

इति ब्रुवति देवेशे चन्द्रमौलौ महेश्वरे ।

सर्ववेदार्थविज्ञानं यथापूर्वमभूद्विधेः ॥ ४१ ॥

जगन्मङ्गलभूयिष्ठं ब्रह्मण्यानन्दमेयुषि ।

तत आनन्दभरितो ब्रह्मा शिवपदाम्बुजम् ॥ ४२ ॥

चतुर्भिर्मकुटैः स्पृष्ट्वा जगादेदं वचः शुभम् ।

भगवन् देवदेवेश क्षेत्रमेतज्जगत्त्रये ॥ ४३ ॥

ब्रह्मानन्दमिति ख्यातं सर्वपापनिवर्हणम् ।

भवेदाग्रवणोपेतं तीर्थं च ब्रह्मनामकम् ॥ ४४ ॥

अत्र स्नात्वा सकृद्यो वा ब्रह्महा गुरुतल्पगः ।

स्वर्णस्तेयी सुरापी च लिङ्गमेतन्नमेघदि ॥ ४५ ॥

विमुक्तः सर्वपापेभ्यस्तव सायुज्यमाप्नुयात् ।

पितृनुद्दिश्य यच्छ्राद्धं कुरुतेऽत्र समाहितः ॥ ४६ ॥

अक्षय्यवटमूलेतु गयायां तत्कृतं भवेत् ।

यत्किञ्चित्कुरुते दानं यथाशक्ति द्विजन्मने ॥ ४७ ॥

अनन्तफलमभ्येत्य त्वल्लोके स महीयताम् ।

एकं यः श्रोत्रियं विप्रं गृहोपकरणैः सह ॥ ४८ ॥

वर्षाशनेन संयुक्तं क्षेत्रेऽस्मिन् स्थापयेत् सतु ।

कोटिलिङ्गं प्रतिष्ठातुः फलभाक् भवतु प्रभो ॥ ४९ ॥

इति तत्प्रार्थितं सर्वं दत्त्वा चन्द्रार्धशेखरः ।

स्तूयमानः सुरगणैर्लिङ्गे तस्मिन् तिरोदधे ॥ ५० ॥

वेधास्समस्तागम योनिभूतं यथावदेत्य प्रणवं महेश्वरात् ।

उपस्थिताभिर्मदितस्त्रयीभिः हंसाधिरूढः स्वपदं प्रपेदे ॥ ५१ ॥

प्रजापतेः शापविमोचनं यः

शृणोति मुक्तः स च पातकेभ्यः ।

समस्तकामान् लभते च नित्यं

सुपुत्रपौत्रैः सह मोदमानः ॥ ५२ ॥

इति स्कान्दे पुराणे भगवत्संहितायां क्षेत्र खण्डे आम्रवणमाहात्म्ये

एकादशोऽध्यायः ॥

॥ द्वादशोऽध्यायः ॥

ऋषयः —

अहल्यायां मनुष्यायां कथमिन्द्रो मुमोह सः ।

अप्सरोभिः सदा सेव्यो नन्दने स्वर्नदीतटे ।

विचिकित्सामिमां छिन्धि स्रुत सर्वविदां वर ॥ १ ॥

सूतः —

ऋषयोऽप्युग्रतपसः कन्दमूल फलाशनाः ।

दैवेनोपहतास्तेपि गृह्यन्ते काम मन्युभिः ॥ २ ॥

ब्रह्मा तिलोत्तमां सृष्ट्वा मुमोह स्वसुतां प्रति ।

बल्मीकभूतश्च्यवनो जीर्णाङ्गस्तपसि स्थितः ॥ ३ ॥

शर्यातितनयां दृष्ट्वा कन्दर्पवशमेयिवान् ।

सन्त्येव बहवो लोके कालो हि दुरतिक्रमः ॥ ४ ॥

पुरा खलु शुनासीरः क्षिति गोल दिदृक्षया ।

वारिवाहपथं प्राप्य व्यचरन्मेघवाहनः ॥ ५ ॥

एतस्मिन्नन्तरे भूमौ संतप्तौ सूर्यरश्मिभिः ।

प्राजनात्ताड्यमानौ च कर्षकेण पदे पदे ॥ ६ ॥

सीरेण महता बध्वा कर्षन्तौ कठिनस्थलीम् ।

उक्षाणौ सुरभिर्दृष्ट्वा शुशोच भृशदुःखिता ॥ ७ ॥

अधस्ताद्व्रजतो गात्रे देवराजस्य तस्य वै ।

तीव्रोष्णाः पतिता वेगात् सुरभेरश्रुविन्दवः ॥ ८ ॥

अथायं देवराजश्च सुरभिं व्योम्नि विष्टिताम् ।

पर्यश्रुनयनां दीनां वेपमानां विलोक्य ताम् ॥ ९ ॥

साध्वसेनाभिसंयुक्तो विशङ्की चात्मनोऽशुभम् ।

पप्रच्छ सुरभिं देवीं समस्तानां गवां प्रसूम् ॥ १० ॥

मातः किमर्थं सुरभे त्रिलोकाधिपतौ मयि ।

रोदिषि त्वमिह स्थित्वा नचाहोस्मासु विद्यते ॥ ११ ॥

इति ब्रुवाणं तं शक्रं अवलेपसमन्वितम् ।

सुरभिः प्राह सा क्रोधाद्दुःखेन च समन्विता ॥ १२ ॥

किं शक्र चक्षुषोस्तेऽद्य तप्यमानौ सुतौ मम ।

सूर्यरश्मिभिरत्यन्तं न भूमौ विषयीकृतौ ॥ १३ ॥

आत्मैव पुत्रतां प्राप न सुताद्विद्यते परम् ।

ममापत्यं हि गोमातं येन व्याप्तमिदं जगत् ॥ १४ ॥

सर्वे तवांशसंभूता राजानो विबुधाधिप ।

भूतलेषु हि सर्वत्र न विना त्वां महीक्षितः ॥ १५ ॥

तुर्यांशेन त्वमेव क्षमां गोपायसि तदात्मना ।

नयनाभ्यां प्रसूतोऽपि जागर्ति नयचक्षुषा ॥ १६ ॥

अत एव हि कथ्यन्ते राजानो दीर्घचक्षुषः ।
 कामवृत्ता न जानन्ति राज्यं न्यायेन चक्षुषा ॥ १७ ॥
 त्रैलोक्याधिपतित्वेन दुर्मदोसि शचीपते ।
 कामेनाश्लिष्टचित्तस्त्वं अतो भव सुराधिप ॥ १८ ॥
 इति शप्त्वा ययौ देवी सुरभिर्लोकपूजिता ।
 तत आखण्डलस्तत्र तमपाविष्टमानसः ॥ १९ ॥
 वर्षयित्वा पयोदेन मोचयित्वा च गोद्वयम् ।
 अद्राक्षीद्विचरंस्तत्र भूतले गौतमाश्रमम् ॥ २० ॥
 नानानोकह संजुष्टं पुण्यपक्षिमृगावृतम् ।
 होमधूमेन संव्याप्तं सुरभीकृत दित्कटम् ॥ २१ ॥
 तदाश्रमाद्विनिर्यातां चन्द्रलेखामिवाम्बुदात् ।
 सोत्फुल्ल मल्लिकादाम ... समानाङ्ग लक्षणाम् ॥ २२ ॥
 समुन्नत कुचद्वन्द्वां राकाचन्द्र निभाननाम् ।
 पीन श्रोणी भराक्रान्त मन्दीभूत गतागताम् ॥ २३ ॥
 लावण्यामृत पाथोधि निमग्न तनुवल्लरीम् ।
 शुक्रतुण्डनखीं श्यामां तप्तहाटकसंनिभाम् ॥ २४ ॥
 नयनेन्दीवर द्वन्द्वां निस्सरत्स्मरमार्गणाम् ।
 कदलीवरकाण्डोरुं चमूर्वजिन संवृताम् ॥ २५ ॥
 धूमरेखाभिसंरुद्धां स्फुरदग्निशिखामिव ।
 सुभ्रुवं तामहल्याख्यां गौतमस्य वराङ्गनाम् ॥ २६ ॥
 विलोक्य निर्निमेषत्वममंस्तात्मनि सार्थकम् ।
 स्मरवाण विनिर्भिन्नस्ततोयं पाकशासनः ॥ २७ ॥

एतादृशी न गन्धर्वी नाप्सरा न च किनरी ।
स्वर्लोके हि मया दृष्टा नागकन्याप्यधःस्थले ॥ २८ ॥

इयं यस्य वरारोहा शयनं याति सस्पृहम् ।
तस्यैव जन्म सफलं स पुण्यगणभागपि ॥ २९ ॥

इत्थं हरिहयस्यास्य देवराजस्य दुःसहः ।
संप्रमथ्येन्द्रियग्रामं प्रादुरासीन्मनोभवः ॥ ३० ॥

अथ तत्सङ्गमोपायं विचिन्त्य च पुनः पुनः ।
तत्रैव तिष्ठन्नेकान्ते निशीथे गौतमं मुनिम् ॥ ३१ ॥

विनिर्गमयितुं शक्रो ध्वांक्षतिस्म स काकवत् ।
ततो वल्कलमादाय गौतमस्तापसाग्रणीः ॥ ३२ ॥

उषःकाल इति स्नातुं नदीतीरमपद्यत ।
एतस्मिन्नन्तरे जिष्णुर्मुनिवेष समन्वितः ॥ ३३ ॥

अहल्यामाह सुश्रोणि कन्दर्पशरपीडितः ।
त्वया संगममिच्छामि हे सुभ्रूर्वरवर्णिनि ॥ ३४ ॥

ऋतुकालं प्रतीक्षन्ते न च कामवशंभताः ।
त्वदर्थे हि विशालाक्षि मामयं निशितैः शरैः ॥ ३५ ॥

कामः कमलपत्राभे प्रतिविध्य न शाम्यति ।
मां त्वं पीनायतश्रोणि संजीवयितुमर्हसि ॥ ३६ ॥

त्वदधीना मम प्राणास्तव भव्यतरोऽस्म्यहम् ।
यदि मे सन्ति नेत्राणि सहस्राणि शुभानने ॥ ३७ ॥

त्वदङ्गसौष्ठवं द्रष्टुं तदा शक्नोमि शोभने ।
हृल्यं नाम हि वैकल्यं अहल्यासि यतस्तव ॥ ३८ ॥

वैकल्यं नास्ति सौन्दर्ये पुष्कलं तद्वि वर्तते ।
 तां वाचमुशतीं श्रुत्वा ज्ञात्वैनं च पुरन्दरम् ॥ ३९ ॥
 मा मा सुरेशेदमधर्मकृत्यं कृथा न धर्मो भवतेप्सितोद्य ।
 ऋषिर्ममायं पतिरुग्रतेजा कामं निगृहीष्व सहस्र धैर्यात् ॥
 तथैवं प्रतिषिद्धोपि विवशो मदनादितः ।
 पर्यष्वजत तां गाढं समुन्नत पयोधराम् ॥ ४१ ॥
 तद्गौरवादहल्यापि तदूरीकृतवत्यभूत् ।
 ततस्तामाह देवेशः कृतार्थेनान्तरात्मना ॥ ४२ ॥
 सुप्रीतोस्मि सुचार्वङ्गि गमिष्यामि सुरालयम् ।
 सुखमास्वेह भद्रन्ते मामनुज्ञातुमर्हसि ॥ ४३ ॥
 इति ब्रुवाणं तं शक्रं प्रत्युवाच वराङ्गना ।
 आत्मानं मां च रक्षस्व सर्वथा त्रिदशाधिप ॥ ४४ ॥
 गच्छ शीघ्रमितो देशान्मुनिः परमकोपनः ।
 इति तद्वचनं श्रुत्वा शक्रस्तामनुमन्त्र्य च ॥ ४५ ॥
 शङ्कितश्च मुनौ तस्मिन् निर्जगाम तदाश्रमात् ।
 एतस्मिन्नन्तरे सोपि ज्वलत्पावक संनिभः ॥ ४६ ॥
 तीर्थोदक परिक्लिन्नः प्रगृहीतसमित्कुशः ।
 गौतमो मुनिरद्राक्षीन्निर्गच्छन्तं सुराधिपम् ॥ ४७ ॥
 स्ववेषेण समायुक्तमसत्पथमुपागतम् ।
 तद्वृत्तमखिलं ज्ञात्वा भगवान् ज्ञानचक्षुषा ॥ ४८ ॥
 ततः शेपे महातेजाः क्रोधेन कलुषीकृतः ।
 मम वेषं सुविभ्राणो दुर्मते वासवाधुना ॥ ४९ ॥

अकर्तव्यमिदं यस्मादकार्षीः काममोहितः ।

अफलस्त्वं भवेत्तु शीघ्रं किञ्च शापं ददामि ते ॥ ५० ॥

यदि मे संति नेत्राणि सहस्राणि शुभानने ।

त्वदङ्ग सौष्ठवं द्रष्टुमिति ताम्रवीः किल ॥ ५१ ॥

सहस्रयोनि रूपाणि लोचनानि तथैव ते ।

सन्तु देवेश मिथ्यागीर्न ते भवितुमर्हति ॥ ५२ ॥

अथ तच्छापमात्रेण पेततुर्वृषणौ भुवि ।

इन्द्रोऽभवद्विरूपश्च सहस्रभगचिह्नितः ॥ ५३ ॥

शप्त्वा वृत्रहणं देवमशासीत्स्ववधूमपि ।

इह वर्षसहस्राणि दुर्भगे त्वं शिला भव ॥ ५४ ॥

यदा दाशरथी रामो वनमेतदुपैष्यति ।

तत्पादरजसा स्पृष्टा रजःपूता भविष्यसि ।

इति शप्त्वा तपः कर्तुं हिमवन्तं ययौ मुनिः ॥ ५५ ॥

इति द्विजास्तस्य पुरन्दरस्य प्राप्तं महत् कश्मलमात्मदोषात् ।

ततो महालिङ्गमुपास्य शुद्धरत्नेश्वरं नाम विशुध्यतिस्म ॥ ५६ ॥

इति स्कान्दे पुराणे अगस्त्यसंहितायां क्षेत्रखण्डे आम्रवणमाहात्म्ये

द्वादशोऽध्यायः ॥

॥ त्रयोदशोऽध्यायः ॥

विचित्रमिदमाख्यानं श्रुत्वातो मुनयः पुनः ।

पप्रच्छुरखिलाः सूतं नैमिशारण्यवासिनः ॥ १ ॥

ऋषयः—

सूत नो ब्रूहि विस्तार्य कथमाश्रवणेधरम् ।

उपास्त शक्रस्तच्छापात् कथं मुक्तश्च तत्स्थले ॥ २ ॥

सूतः—

अथेन्द्रः सावहित्थोयं देवतानीदमब्रवीत् ।

सर्वेषां नो हितार्थाय गौतमस्य तपस्विनः ॥ ३ ॥

तपोन्तरायं कुर्वेस्म देवास्तत्फलमीदृशम् ।

नाहं स्वार्थमिदं कृत्यं कृतवानस्मि सांप्रतम् ॥ ४ ॥

किं न मेऽप्सरसः संति रन्तुं रूपोत्तमा दिवि ।

स्वर्गमाक्रमितुं यत्नं तपसाऽकृत गौतमः ॥ ५ ॥

अतस्तन्नियमं हन्तुं क्रोध उत्पादितो मया ।

शापमोक्षेण महता तपोऽस्य विलयं गतम् ॥ ६ ॥

ततो वैरूप्यमेतन्मे निवर्हयितुमर्हथ ।

तथा सुरगणाः सर्वे मुनिसंघाः सचारणाः ॥ ७ ॥

सुरकार्यकरं यूयं कुरुध्वं सफलं च माम् ।

निलिप निकुरुम्व्वास्ते श्रुत्वा गोलमिदो वचः ॥ ८ ॥

धिषणं प्राप्य तं नत्वा वचनं ते समब्रुवन् ।

देवाः—

गौतमस्य सतीं गत्वा देवराट् कामतो गुरो ॥ ९ ॥

कुरुपं प्राप्तवानद्य वृषा निर्वृषणो ह्यभूत् ।
अस्मान् कुप्यति चेदानीं तत्प्रतीकार ईर्यताम् ॥ १० ॥

गुरुः —

सुरभीकृत शापेन शक्रोऽभूत्तमसावृतः ।
कामवृत्ता न जानन्ति कृत्याकृत्यं विमोहिताः ॥ ११ ॥
अहोऽद्य देवराजस्य महत्कश्मलमागतम् ।
भवितव्यं भवत्येव नारिकेल फलाम्बुवत् ॥ १२ ॥
गच्छत्येव हि गन्तव्यं गजमुक्त कपित्थवत् ।
तदुपायं प्रवक्ष्यामि येन शुध्येच्छचीपतिः ॥ १३ ॥
कामेन कृत वैरूप्यं कामारि फाललोचनम् ।
आराध्य विनिहन्तव्यं तपोभिः परमेश्वरम् ॥ १४ ॥
हेत्वन्तरमिदं चास्य शृणुतात्र सुरोत्तमाः ।
काम वैरूप्य संप्राप्तौ मत्तो यूयं समाहिताः ॥ १५ ॥
अगस्त्याध्युषितायां हि दिशि काचिन्महानदी ।
मरुद्वृधेति विख्याता मरुज्जालेन वर्धते ॥ १६ ॥
सद्य भूधरसंभूताप्यसत्त्वाहःप्रणाशिनी ।
महर्षि गण संजुष्टा महाक्षेत्रैश्च मण्डिता ॥ १७ ॥
समुद्र गामिनी नित्यं मत्स्यकच्छप संयुता ।
तस्याश्चैवोत्तरे तीरे गायत्री नाम निम्नगा ।
वर्तते मज्जतां नृणां महापापौघ नाशिनी ॥ १८ ॥
तदुत्तरतटे पुण्ये जम्बूक्षेत्रस्य पूर्वतः ।
किञ्चिदीशानदिग्भागे मृगसंघनिषेवितम् ॥ १९ ॥

स्थलमाश्रयणं नाम वर्तते शुभवत्तरम् ।
शुद्धरत्नेश्वरं नाम महालिङ्गं सनातनम् ॥ २० ॥

ब्रह्मतीर्थं च तत्रास्ति मत्स्यतीर्थं च तद्विदुः ।
तस्मिन्नाश्रयणे पुण्ये मृगण्डुस्तपसां निधिः ॥ २१ ॥

तपश्चक्रे महातेजा नियमेन समाहितः ।
तं प्रधर्षयितुं शक्रः प्रेषयामास मन्मथम् ॥ २२ ॥

स पुष्पमय बाणेन मुनिं विव्याध निश्चलम् ।
चलितं हृदयं बुद्ध्वा मृगण्डुर्ज्ञानं चक्षुषा ॥ २३ ॥

इन्द्रेण प्रेषितः कामो व्यकरोन्मम मानसम् ।
बाणेन व्यथयन्नद्य तस्माद्व्याधो भवेदयम् ॥ २४ ॥

बलारिः प्रेषकश्चास्य कारयन् मम विक्रियाम् ।
कामेन विक्रियां यातु तमोगुणं समन्वितः ॥ २५ ॥

यदा ह्यत्र महालिङ्गमुपासिष्यति देवराट् ।
तदा कामुकता प्राप्तं वैरूप्यन्तत्प्रहास्यति ॥ २६ ॥

कामश्चैतत्स्थलं प्राप्य निजरूपं समेष्यति ।
इति तस्य च शापेन प्राप्तमेतच्छशीपतेः ॥ २७ ॥

अतस्तत्क्षेत्रमभ्येत्य महालिङ्गं सनातनम् ।
नियमैर्यद्युपासीत ततः शुद्धो भवेद्बुद्ध्या ॥ २८ ॥

देवाः —

कन्दर्पो व्याधतां प्राप्य किं चकार च तद्भवान् ।
वक्तुमर्हस्यशेषेण श्रोतुं कौतूहलं हि नः ॥ २९ ॥

गुरुः —

अथ कामः पुलिंदात्मा विचचार वनेवने ।
रुरुन् किटीन्तुलायांश्च भल्लूकानपि मार्गणैः ॥ ३० ॥

भिदंश्च श्वपदान्नित्यं मुनिशापेन मोहितः ।

अथ कालान्तरे सोयं मृगतीर्थपुरं महत् ॥ ३१ ॥

मध्याह्न रवि संतप्तः प्राप्य तत्र शुभोदकम् ।

ब्रह्माख्यसरसस्तीरं गत्वा तत्र व्यतिष्ठत् ॥ ३२ ॥

तत्र मत्स्याश्चरंतस्ते ब्रह्मतीर्थे सुशीतले ।

पतनोत्पतनाभ्याश्च लीलया चिक्षिपुर्जलम् ॥ ३३ ॥

अथ तत्सलिलाद्रोयं मुक्तशापः पुलिदताम् ।

विहाय प्राप्तवान् रूपं रतिनेत्र रसायनम् ॥ ३४ ॥

तदाप्रभृति तत्तीर्थं मत्स्यतीर्थं विदुर्बुधाः ।

अतोऽयमपि वृत्रारिस्तत्प्राप्तवणेश्वरम् ।

पूजयित्वा यथावच्च भविष्यति न संशयः ॥ ३५ ॥

सहस्रसरसीरुहैः प्रतिदिनं च संवत्सरं

यदाश्रवणभूतले स्वयमुदीर्णलिङ्गं महत् ।

समर्चयतु गोत्रभिद्वपुषि तस्य यद्वैकृतं

सहस्रनलिनेक्षणं सुरकदम्ब संभास्यति ॥ ३६ ॥

इति निजगुरुवाक्यं भक्तियुक्ता निशम्य

स्वमकुटमणिभाभिस्तस्य पादाब्जयुग्मम् ।

अरुणितमति कृत्वा निर्निमेषाः पुनस्ते

त्रिदशपतिमुपेयुर्मैरुकासारदेशे ॥ ३७ ॥

इति स्कान्दे पुराणे अगस्त्यसंहितायां क्षेत्रखण्डे आश्रवणमाहात्म्ये

तयोदशोऽध्यायः ॥

॥ चतुर्दशोऽध्यायः ॥

अस्तुवन्तत्सरोभ्याशे देवतास्तत्र संगताः ।
 अहल्याजार वृत्रारे बलभेदिन् शतक्रतो ॥ १ ॥
 दर्शयस्व स्वमात्मानं वयं त्वां द्रष्टुमागताः ।
 इति तुष्टः स जम्भारिर्लज्जयावनताननः ॥ २ ॥
 आकार गोपनं कृत्वा तेषां प्रत्यक्षतां गतः ।
 तमब्रुवन् सुराः सर्वे विषण्णं पाकशासनम् ॥ ३ ॥
 मा विषीद सुनासीर शापप्राप्तं तवात्मनि ।
 वैरूप्यमिदमस्माभिर्व्यपनेतुं गुरोर्मुखात् ।
 सम्यक् दृष्ट उपायस्तं भवान् संश्रोतुमर्हति ॥ ४ ॥
 जम्बूद्वीपे महापुण्ये विंध्यपर्वतदक्षिणे ।
 मरुद्वृधापगातीरे गायत्री सरितस्तटे ॥ ५ ॥
 मृगण्डु कृत शापेन तवेदं समुपस्थितम् ।
 तन्मुनेस्तपसो विघ्नं कर्तुं कामेन विक्रियाम् ॥ ६ ॥
 त्वमुत्पादितवांस्तस्मिन् मृगण्डौ हि महात्मनि ।
 सोऽशप्त त्वां मुनिः किञ्चित् कामप्रस्कन्नमानसः ॥ ७ ॥
 नच स्वर्लोकसंपत्त्यै तपस्यामीह किञ्चन ।
 अपत्यार्थमहं कुर्वे तप एतदनुत्तमम् ॥ ८ ॥
 व्यकारयत यच्छक्रस्तत्तादृशमनागसम् ।
 अतः कामवशात्सोयं गच्छेद्वपुषि विक्रियाम् ॥ ९ ॥
 यदात्राम्रवणं प्राप्य महालिङ्गमिदं शुभम् ।
 अर्चयिष्यति मच्छापाद्विशुद्धिं समुपेक्ष्यति ॥ १० ॥

इति तच्छपथादद्य गत्वा तत्क्षेत्रमुत्तमम् ।

तपसाराधयस्वाशु तल्लिङ्गं लोकपूजितम् ।

तत्प्रसादाद्विशुद्धस्त्वं भविष्यसि न संशयः ॥ ११ ॥

कामश्च व्याधतां प्राप्य मीनैः सन्ताडितैर्जलैः ।

शापाद्विमुक्तस्तत्रैव तदेतन्नो निदर्शनम् ॥ १२ ॥

न च संभ्राजते स्वर्गो देवराज त्वया विना ।

छिद्राणि मृगयन्ते हि दनुजाः परिपन्थिनः ॥ १३ ॥

त्वद्बाहुबलवीर्येण वयं स्वर्गे सुखं स्थिताः ।

द्विषद्भ्यः शंकिता नित्यं वयं वर्तमहे दिवि ॥ १४ ॥

अतस्त्वं शीघ्रमभ्येत्य जम्बूद्वीपे मरुद्वृधाम् ।

समर्चय महेशानं शुद्धरत्नेश्वराह्वयम् ।

एकपादेन तिष्ठामस्त्वदागमनकांक्षिणः ॥ १५ ॥

इति देवाः शचीनाथं प्रस्थाप्य च महीतले ।

पालयन्तो दिवं तत्र तिष्ठन्तिस्म कथञ्चन ॥ १६ ॥

अथ तद्वचसा शक्रो विंध्यपर्वत दक्षिणे ।

सहजातटमभ्येत्य महर्षिगण सेवितम् ॥ १७ ॥

पुण्यानोकह संजुष्टं पशुपक्षि मृगाकुलम् ।

तदुत्तरतटे पुण्ये गायत्री सरिदुज्ज्वले ॥ १८ ॥

महदाम्रवणं प्राप्य ब्रह्मानन्द पुरे शुभे ।

कल्पयित्वा महत्तीर्थं स्वन्नामकमकलमपम् ॥ १९ ॥

तत्तीर्थे पुवनं कृत्वा कृताह्निक विधिक्रमः ।

शुद्धभस्म लसत्पुण्ड्रः शिवचार्वक्षमालिकः ॥ २० ॥

शुद्धरत्नेश्वरं लिङ्गं दिव्यर्षिं गणसेवितम् ।

सहस्रपङ्कजैर्नित्यं पञ्चाक्षरपरायणः ॥ २१ ॥

अर्चयामास देवेशः कृतपाद्यादिसत्क्रियः ।

धूप दीपैश्च संपूज्य निवेदित महौदनः ॥ २२ ॥

परया श्रद्धया युक्तः कृतवानेक हायनम् ।

ततः स्वहृदयांभोजे प्राणायामैर्महेश्वरम् ॥ २३ ॥

संनिरुद्ध जटाचूड तरंगित सुरापगम् ।

सम्यक् ध्यात्वा महादेवमताप्सीत्तप उत्तमम् ॥ २४ ॥

एवं तपस्यतस्तस्य तन्मयेनैव तिष्ठतः ।

तस्मिन्नाम्रवणे पुण्ये व्यतीतं शरदां शतम् ॥ २५ ॥

लिङ्गादाविरभूदग्रे सहस्रार्काधिकद्युतिः ।

धर्मात्मनो महोक्षस्य पृष्ठमास्थाय शङ्करः ।

सविद्युच्छारदाभ्राभो देव्या गौर्या समन्वितः ॥ २६ ॥

वृषध्वजं महेशानं त्रय्यन्तकृतवैभवम् ।

विलोक्य सहसा शक्रो देवदेवं जगत्पतिम् ॥ २७ ॥

उद्यदानन्दसंदोहरोमाश्चाश्रितविग्रहः ।

तत्कृपादृष्टिमात्रेण सहस्रभगचिह्नितः ॥ २८ ॥

सहस्रपत्रपत्राभसहस्रनयनान्वितः ।

प्रणिपत्य विरूपाक्षमस्तौदानतकन्धरः ॥ २९ ॥

ज्ञानस्वरूपो भगवाननादिः प्रसीदतु व्यष्टिसमष्टिरूपः ।

यः स्थूलसूक्ष्मादिविशेषणानां अगोचरो यः परमार्थरूपः ॥

प्रसीद मायाहृतचेतनाय प्रसीद भूतेन्द्रियमोहिताय ।
प्रसीद तन्निग्रहणाक्षमाय प्रसीद मह्यं भगवन् गिरीश ॥ ३१ ॥

प्रसीद चन्द्रार्धकृतावतंस प्रसीद विश्वेश्वर विश्वमूर्ते ।
प्रसीद विश्वस्य निदानभूत प्रसीद कण्ठोज्ज्वल कालकूट ॥ ३२ ॥

ऐन्द्राधिपत्यममरेडितमेत्य मोहात् कामाभिभूतमनसा कृतवानकृत्यम् ।
तन्मे क्षमस्व सकलेश्वर देवदेव श्रीशुद्धरत्नवरलिङ्ग दयैकसिन्धो ॥

श्रीमन्नाम्रवणेश्वर त्रिपुरहन् श्रीकण्ठ गङ्गाधर
क्षोणीभृत्तनया निविष्ट विलसद्दामाङ्ग देवोत्तम ।
भक्तिस्त्वत्पदपङ्कजे भवतु मे मायापहन्ती सदा
सर्वं सैव विधास्यते श्रितमनोभीष्टं यथा कल्पकः ॥ ३४ ॥

एवं प्रार्थयमानमिन्द्रमवदत् स्मेराननाब्जः शिवो
वृत्तारे विहितेन ते सुतपसा प्रीतोस्मि नुत्याप्यहम् ।
यस्मादत्र सहस्रपत्नकुसुमैर्मामार्चयिष्ठास्ततः
पद्माकार सहस्रनेत्र वपुषा त्वं राजसे संततम् ॥ ३५ ॥

वृत्तमे पितरः स्वभागवृषणं मेषस्य दद्युः शिव-
स्याज्ञामेत्य तदाप्रभृत्ययमभून्मेषाण्डकोशो वृषा ।
आकाशात्कुसुमानि ते सुमनसः प्रीत्याभ्यवर्षस्तदा
नृत्यन्तिस्म सुराङ्गनाश्च विविधं काष्ठाः प्रसेदुर्दश ॥ ३६ ॥

अथाययुर्देवगणाश्च सर्वे रुद्रादित्या वसवोऽथाश्विनौ च ।
साभ्याः सुपर्णाश्च महोरगाश्च देवर्षयो गुह्यकाश्चारणाश्च ॥ ३७ ॥

विश्वावसुर्नारदपर्वतौ च गन्धर्व मुख्याः सह चाप्सरोभिः ।
ऐरावतच्छत्र सुचामरैश्च तमीडिरे देवगणाश्च तुष्टाः ॥ ३८ ॥

ब्रह्मानन्द पुरीश्वरो हि भगवान् भक्तस्य वृत्रद्विषो
 दत्त्वा तत्र वरं व्यलीयत महालिङ्गे सुरैरीडितः ।
 सुत्रामापि गजेन्द्र मस्तकतले विभ्राजमानो भृशं
 दीव्यच्छत्र सुचामरैश्च विधुतो देवैर्ययौ स्वःपदम् ॥ ३९ ॥

इति दशशतनेत्र प्राप्तशापस्य मुक्तिं
 द्विजवदन सरोजाद्यस्तु भवत्या शृणोति ।
 न हि भवति कदाचित्तस्य कुत्राऽप्यवज्ञा
 जयति च महतीभिर्भूतिभिः पुत्रपौत्रैः ॥ ४० ॥

इति स्कान्दे पुराणे भगवत्संहितायां क्षेत्रखण्डे आम्रवणमाहात्म्ये
 चतुर्दशोऽध्यायः ॥

॥ पञ्चदशोऽध्यायः ॥

०००००००००

ऋषयः —

विचित्रतरमाख्यानमुक्तं सौते त्वयाधुना ।
 कहोल तनुजस्यापि मातृसङ्गात्समुत्थितम् ॥ १ ॥
 महत्पापं च तत्क्षेत्रे गतमित्युक्तवान् किल ।
 तदेतद्वर्ण्यतामत्र श्रोतुमिच्छामहे वयम् ॥ २ ॥

सूतः —

अस्ति शारद्वती तीरे ग्रामः शारद्वताह्वयः ।
 वेदवेदान्त निष्णातैः शास्त्रस्मृति विचक्षणैः ॥ ३ ॥
 ब्राह्मणैः क्षत्रियैर्वैश्यैः शूद्रैरपि समन्वितः ।
 कहोलो नाम तत्रासीत् ब्राह्मणो विजितेन्द्रियः ॥ ४ ॥

सर्वशास्त्रार्थं तत्त्वज्ञः शैव पञ्चाक्षरी परः ।
 लीलावतीति तस्यासीत् भार्या जाम्बूनद प्रभा ॥ ५ ॥
 पीनोन्नत कुचद्वन्द्वं नीलोत्पल दलेक्षणा ।
 चारु पीनायत श्रोणी पूर्णचन्द्र निभानना ।
 काले सा सुषुप्ते पुत्रं तेजसादित्य सन्निभम् ॥ ६ ॥
 जातकर्म पिता कृत्वा ततश्चैकादशेऽहनि ।
 नाम चक्रे कुमारस्य मरुतान्त इति स्वयम् ॥ ७ ॥
 मरुर्नाम महापापस्तेन ग्लानिं गमिष्यति ।
 इति मत्वा पिता चक्रे मरुतान्ताख्यमात्मजम् ॥ ८ ॥
 किञ्चित्कालान्तरे सुभ्रूः पूर्वदुष्कर्मयन्त्रिता ।
 पातिव्रत्यं व्यतिक्रम्य पुंश्चली सा बभूव ह ॥ ९ ॥
 सा तीव्र मदनाकृष्टा तपःशोषित विग्रहम् ।
 अक्षमं कामसंतृप्तौ जरापलित मूर्धजम् ॥ १० ॥
 विहाय स्वजनैरिष्टैर्वारितापि न चाभवत् ।
 अथेङ्गितेन तां ज्ञात्वा चर्यया च सुदुश्चराम् ॥ ११ ॥
 गृहान्निष्क्रामयामास पुत्रं स्थाप्य गृहे पतिः ।
 अथ सा पद्मपत्राक्षी त्यक्तमात्रेण तत्स्थलात् ॥ १२ ॥
 अनेक पिङ्गैस्तरुणैरनुरक्तैः समन्विता ।
 विचचार शुभान् देशान् मोहयन्ती वयोगुणैः ।
 लावण्येन च दिव्येन तरुणान् देहसौष्ठवैः ॥ १३ ॥
 ततः कालान्तरे रामा श्यामा हेमविभूषिता ।
 गोदावर्यास्तटं प्राप्य तत्रोत्तमपुरं गता ॥ १४ ॥

ब्रह्म क्षत्रियविदूशद्रैश्चतुरङ्गबलैर्युतम् ।

रमयन्ती च तल्लत्यान् पुनस्तत्र व्यतिष्ठत ॥ १५ ॥

अथ कालान्तरे तस्यास्तनुजश्च चिरोज्झितः ।

सर्वेषु वेदशास्त्रेषु साक्षाद्विषणवत्स्थितः ॥ १६ ॥

प्राप्त यौवन संपन्नः पद्म पालाश लोचनः ।

वाग्मी च मधुराभाषी सर्वेषां नयनप्रियः ॥ १७ ॥

स चोत्तमपुरं प्राप्य तस्य राज्ञः सुधन्वनः ।

बभूव सचिवो मुख्यस्त भुणैरनुरंजयन् ॥ १८ ॥

तमेव रूपसंपन्नं मरुतान्तं मुनेः सुतम् ।

लीलावत्या सुतन्वंग्या घटयामास कश्चन ॥ १९ ॥

सोपि मातरमज्ञात्वा बाल्य एव वियोजितः ।

तद्धूर्त वचने मोहं प्राप दुष्कर्म यन्त्रितः ॥ २० ॥

बलवानिन्द्रिय ग्रामो विद्वांसमपि मोहयेत् ।

अतस्तामगमर्त्तिकचिद्रहःस्थलमुपाश्रितः ॥ २१ ॥

अथ संगम्य रहसि परस्परमुभावापि ।

प्रस्विन्नवदनौ भूत्वा वातायन समीपगौ ॥ २२ ॥

सल्लापयन्तावास्तां च निजवृत्तान्त पूर्वकम् ।

तदा विदित वृत्तान्तौ मातृपुत्रौ बभूवतुः ॥ २३ ॥

मरुतान्तः प्रसृज्ज्ञात्वा हा हा कष्टमिति ब्रुवन् ।

मुमूर्च्छ शयने तस्मिन् प्रललाप पुनः पुनः ॥ २४ ॥

ततो लीलावती शीघ्रं भृशं व्याकुलितेन्द्रिया ।

पाणिभ्यां परिरभ्यैनं निधाप्यांके च तच्छिरः ॥ २५ ॥

तालवृन्तेन विश्राम्य वचनं चेदमब्रवीत् ।
 उत्तिष्ठोत्तिष्ठ हे पुत्र मास्म शोके मनः कृथाः ॥ २६ ॥
 लोके संति च पापानि लघूनि च गुरूणि च ।
 ज्ञाताज्ञातानि तेषां च प्रायश्चित्तं तु विद्यते ॥ २७ ॥
 प्रायश्चित्ते कृते शास्त्रात्तद्रजः शाम्यते नृणाम् ।
 अतोऽत्र महतो गत्वा स्मृतिपारंगतान् द्विजान् ॥ २८ ॥
 प्रणिपत्य पुरस्तेषामात्मदोषं निवेदय ।
 पापानुगुण्यं ते श्रुत्वा प्रायश्चित्तं यथाश्रुतम् ॥ २९ ॥
 विदध्युः सुमहात्मानस्तत्र पुत्र दयालवः ।
 तदुक्तेन प्रकारेण प्रायश्चित्तं कुरु द्रुतम् ॥ ३० ॥
 तदनुष्ठान मात्रेण विशुद्धस्त्वं भविष्यसि ।
 न हि धीरा विमुह्यन्ति प्राप्तकृच्छ्रेषु किञ्चन । ॥ ३१ ॥
 ऐश्वर्ये वा सुविस्तीर्णे व्यसने वापि दारुणे ।
 रज्ज्वेव पुरुषं बध्वा कृतान्तः परिकर्षति ॥ ३२ ॥
 मम चैतद्विशुद्धिं च ततश्चिन्तय पुत्रक ।
 महाकुलप्रसूताहं महतश्च परिग्रहः ॥ ३३ ॥
 अगच्छं त्वाद्दशं पुत्रं गतिरेतादृशी मम ।
 अतस्तनूज सर्वत्र दुर्विभाव्या विधेर्गतिः ॥ ३४ ॥
 इति तद्वचसा धीरो मरुतान्तो मुनेः सुतः ।
 सन्ध्यामुपासितुं काले सायाह्ने भूसुरोत्तमाः ।
 तस्थुर्गोदावरीतीरे सर्वस्मृतिषु पारगाः ॥ ३५ ॥

अथ तान् प्रणिपत्यासौ प्राप्तं तन्मातृसंगमम् ।
तेभ्यो निवेदयामास त्रीलितो विहिताञ्जलिः ॥ ३६ ॥

ततस्ते संगता विप्राः श्रुत्वा तत्स्मृतिपारगाः ।
पुनः पुनः समालोच्य मुनिपुत्रं वचोऽब्रुवन् ।
द्विजन्मन् शृणु वाक्यं नः प्रायश्चित्तं कृतांहसः ॥ ३७ ॥

यत् कामतो महापापं नरः कुर्यात् कथञ्चन ।
न तस्य निष्कृतिर्दिष्टा भृग्वग्निपतनादृते ॥ ३८ ॥

अज्ञानान्मातरं गत्वा तत्सपत्नीमथापि वा ।
स्वयमेव स्वकं मुष्कं छिद्रात्पापमुदाहरन् ॥ ३९ ॥

हस्ते गृहीत्वा तन्मुष्कं स गच्छेन्नैर्ऋतां दिशम् ।
अज्ञानात् पुंश्चलीं पूर्वजननीं त्वमगाः किल ॥ ४० ॥

अत एवं विधास्यामः प्रायश्चित्तं महीसुर ।
पापं हि तमसः कृत्यं तमोवर्णं ह्ययोमणिः ॥ ४१ ॥

काष्णायस मणीन कण्ठे त्वं बध्वा धरणीमट ।
ग्रामेषु नियमाद्भिक्षामाहरेस्त्वं च भूसुर ॥ ४२ ॥

यावत्ते शुद्धरत्नानि भवन्ति मणयो द्विज ।
तावत्क्षेत्राणि तीर्थाश्च पर्यटेस्त्वं समाहितः ॥ ४३ ॥

यदा ते शुद्धरत्नानि जानीह्यहोनिर्वहणम् ।
त्वन्नाम्ना स्थापयेलिङ्गं यत्राद्यं हार्यते तव ॥ ४४ ॥

ब्राह्मणानपि तत्क्षेत्रे पूजयन् श्रुतिपारगान् ।
यथावन्मुनिर्वयस्त्वं भविष्यसि न संशयः ॥ ४५ ॥

तन्त्रायं विप्रो द्विज परिवृढानां गिरमिमां
निशम्य क्षेत्राणि प्रतिचरितुकामो द्विजवरान् ।

प्रणम्य स्वे कण्ठे सुविहितमयोभिर्मणिचयं

प्रतस्थे तं बध्वा सपदि सह मात्रा वनमहीम् ॥ ४६ ॥

इति स्कान्दे पुराणे अगस्त्यसंहितायां क्षेत्रवण्डे आम्रवणमाहात्म्ये

पञ्चदशोऽध्यायः ॥

॥ षोडशोऽध्यायः ॥

अथ तेषां वचः श्रुत्वा कहोलकसुतो द्विजः ।

क्षेत्राणि यानि पुण्यानि तीर्थानि विविधानि च ॥ १ ॥

तानि सर्वाणि संप्राप्य चीरवासा जटाधरः ।

स्नात्वा त्रिषवणं तत्र वन्दित्वा दैवतानपि ॥ २ ॥

चचार बहुशः क्लिष्टो मात्रा सह विशुद्धये ।

एवं द्वादश वर्षाणि क्षेत्राणि विचरन्नपि ॥ ३ ॥

पुण्यतीर्थेषु च तथा गाहमानोपि किञ्चन ।

अन्वपद्यत पापस्य निवर्हणमयं द्विजः ॥ ४ ॥

दिष्ट्या कदाचित्कावेर्यास्तटं प्राप्य सुशोभनम् ।

तत्र तत्र च तीर्थानि क्षेत्राणि च चरन्नसौ ॥ ५ ॥

शुभमाश्रयणं प्राप गायत्रीसरितस्तटे ।

मत्तबर्हिण संघुष्टं द्विजवर्यं निषेवितम् ॥ ६ ॥

तत्रागमन मात्रेण मनस्तुष्टिमपद्यत ।

ततो द्विजकुमारोऽयं तपसा ब्रह्मणा पुरा ॥ ७ ॥

निर्मिते पुण्य सलिले पुत्रागतरु सेविते ।
 दक्षिणे सरसि स्नात्वा नियमेन समाहितः ।
 ननाम च महालिङ्गं श्रीमदाग्रवणेश्वरम् ॥ ८ ॥
 स्वयं व्यक्तं मृगं द्वाद्यैः पूजितं च महर्षिभिः ।
 प्रदक्षिणं चकारासौ भक्तियुक्तेन चेतसा ॥ ९ ॥
 तत्क्षेत्रं पूर्वदिग्भागे चचार तप उत्तमम् ।
 एवं निवसतस्तस्य पञ्चषेषु दिनेषु च ॥ १० ॥
 बभूवुः शुद्धरत्नानि मणयो ग्रथिता गले ।
 सर्वे च दृष्ट्वा तत्रत्या जैमिन्याद्यास्तपोधनाः ॥ ११ ॥
 कहोलकं सुतं विप्रं सुतेजस्कं समब्रुवन् ।
 मरुतान्तं विपाप्मासि महालिङ्गस्य दर्शनात् ॥ १२ ॥
 जननीसङ्गदोषाच्चं मुक्त एव न संशयः ।
 बभूवुः शुद्धरत्नानि यतः कण्ठगतायसाः ॥ १३ ॥
 इति तेषां मृनीन्द्राणां मरुतान्तः शुभं वचः ।
 मनःशान्तिकरं शृण्वन् भृशं विधुत कल्मषः ॥ १४ ॥
 जहर्ष च बभासे च राहुमुक्त इवोदुराट् ।
 मरुतान्तोऽथ तत्क्षेत्रात्पूर्वस्यां दिशि भक्तितः ॥ १५ ॥
 स्वनाम्ना स्थापयामास शैवं लिङ्गमनुत्तमम् ।
 ब्राह्मणान् पूजयामास शिव भक्तान् महत्तमान् ।
 अंधहर इति ग्रामः कारितश्च महात्मना ॥ १६ ॥
 मरुतान्तेश्वरं लिङ्गं प्रणिपत्य सकृत् पुमान् ।
 मुच्यते सद्य एवायं महतः पातकादपि ॥ १७ ॥

अथायं मरुतान्तस्तु प्रणम्य मुनिपुङ्गवान् ।

जैमिन्यादीन्विनीतः सन् जगादेदं शुभं वचः ॥ १८ ॥

अहं विमुक्तो महतश्च पातकात् तपोधनानां भवतां सुसेवया ।

महार्हलिङ्गस्य च दर्शनादिह क्षेत्रे शुभे ब्रह्मभरः सुशीतले ॥

मातेयमद्य कुलटा मम दोषदूषिता-

प्यास्ते विमुक्तकलुषां कुरुत द्विजाग्रयाः ।

सन्तो हि सत्पथमुपेत इवांशुमाली

वार्ष्ण तमो भुवि निहन्ति दयामयूखैः ॥ २० ॥

तदेतद्वचनं श्रुत्वा जैमिनिर्मुनिसत्तमः ।

उवाचैनं मुनेः पुत्रं मध्ये सर्वतपोजुषाम् ॥ २१ ॥

माता ते व्रतमातिष्ठेन्नीलवस्त्रेण वेष्टिता ।

प्रत्यहं ब्रह्मतीर्थेऽस्मिन् निमज्ज्याम्रवणेश्वरम् ॥ २२ ॥

महालिङ्गं सुसेवेत कृत्वा तस्य प्रदक्षिणम् ।

अङ्गारकचतुर्थीं च भविष्यति सुशोभना ॥ २३ ॥

पर्वणः सोपरागस्य तुल्योक्ता कालवेदिभिः ।

तस्यां स्नातं हुतं जप्तं दत्तं भवति चाक्षयम् ।

पुरा तपस्यतः शम्भोर्दाक्षायण्या वियोगतः ॥ २४ ॥

फालस्थलात्पपातैकस्वेदविन्दुर्महीतले ।

तस्मात्कुमारः संजज्ञे लोहिताङ्गो महीतलात् ॥ २५ ॥

स्नेहसंवर्धितः सोऽयं धात्र्या धात्री स्वरूपया ।

भूम्या संवर्धितत्वेन भौमोऽयमिति कथ्यते ॥ २६ ॥

माहेय इति च प्राहुर्यस्मिन् जातो दिनं च तत् ।

अङ्गारकमिति प्राहुर्मौहूर्तिकजना भुवि ॥ २७ ॥

शैवतेजोगभूतत्वात् एतस्याङ्गारकस्य हि ।
तदीयं च दिनं श्रेष्ठं स्नानदानादिकर्मसु ॥ २८ ॥

तस्मिन् दिनेऽभिषेक्ष्यामि कलशैश्च शुभोदकैः ।
जननीं ब्रह्मतीर्थेऽस्मिन् रजसा ते समाप्लुताम् ।
ततो मुक्तरजस्कैयं भविष्यति न संशयः ॥ २९ ॥

इति तन्मुनिवाक्येन कहोलकनितम्बिनी ।
तदुक्तव्रतमातिष्ठच्छिवनाम परायणा ॥ ३० ॥

तस्मिन् दिने च संप्राप्ते जैमिनिर्मुनिपुङ्गवः ।
कलशैः स्नापयामास ब्रह्मतीर्थेन पूरितैः ॥ ३१ ॥

मेचकं वसनं तस्याः सुपाण्डरमभूत्तदा ।
कौमुदी नीरदापाये शारदीव बभौ च सा ॥ ३२ ॥

अथ सा मृगशावाक्षी मुक्तांहा मुदितानना ।
जैमिनि प्रमुखान् सर्वान् प्रणिपत्येदमब्रवीत् ॥ ३३ ॥

अहं च पुत्रश्च निर्वर्हितांहसावभूव युष्माकमुदार तेजसा ।
तथाग्र संजुष्ट महेश दर्शनात् चिरन्तनैः पुण्यचयैरिह स्थले ॥

प्रसह्य पापं हरते चिरन्तनं प्रज्ञां विधत्ते विमलां च चेतसि ।
यशस्तनोति प्रथितं शुभोदयं सतां नृणां संगतिरत्र जन्मिनाम् ॥

इति स्तुवन्तीं तामाह जैमिनिर्मुनिपुङ्गवः ।
पुत्रमाहूय तन्वंगि गम्यतां भर्तुरन्तिकम् ॥ ३६ ॥

त्वमेतत्क्षेत्रसंगत्या विमुक्ता सर्वकिल्बिषात् ।
इदमेव प्रमाणं ते विशुद्धमणिलोचनम् ॥ ३७ ॥

इति सा वचनं श्रुत्वा तं नत्वा प्रत्यवोचत ।
तत्याज मां पुरा दोषान्मम भर्ता सुधार्मिकः ॥ ३८ ॥

दोषापनयनं मेऽद्य न जानीते स किंचन ।
पुत्रेण वा मया प्रोक्तं वचनं स न विश्वसेत् ।
त्यक्ष्यत्येव यथावन्मां स तु नाङ्गीकरिष्यति ॥ ३९ ॥

अतः किं करवाण्यार्य ब्रूहि विश्वास दायकम् ।
लीलावत्या वचः श्रुत्वा भगवानाह जैमिनिः ॥ ४० ॥

यथा शमीवने पूर्वं कृतदारक्रिशावतोः ।
स्त्रीपुंसयोः प्रमाणार्थं हालास्य क्षेत्र उत्तमे ॥ ४१ ॥

तद्वनस्थः शमीवृक्षः सरश्च प्रत्यदृश्यत ।
विचिकित्सावतां तत्र बन्धूनां पुरतस्तयोः ॥ ४२ ॥

यदा तन्वाङ्गि ते भर्ता न चेत्प्रत्यय इष्यते ।
युवयोर्वाक्य संदर्भे तदा लीलावति स्मर ॥ ४३ ॥

चूतवृक्षमिमं पुण्यं ब्रह्मतीर्थं च तद्द्वयम् ।
प्रत्यक्षं पुरतस्तस्य भविष्यति न संशयः ॥ ४४ ॥

ततस्तद्वचनं सुभ्रूः प्रमाणीकृत्य ते ध्रुवः ।
विस्रम्भेण सपुत्रां त्वां प्रीत्या परिग्रहीष्यति ॥ ४५ ॥

इति तद्वाक्यमाकर्ण्य प्रणिपत्य मुनीश्वरान् ।
महालिङ्गं च नत्वैवं स्वदेशं ययतुर्मुदा ॥ ४६ ॥

अथैत्य पितरं वृद्धं सदा धर्मपरायणम् ।
मात्रा सह प्रणम्यायं सर्वं वृत्तान्तमब्रवीत् ॥ ४७ ॥

ब्राह्मणा बान्धवाः सर्वे तत्र प्राप्ताः सुविस्मिताः ।
संदिग्धचेतसां तेषां प्रत्ययार्थं मुनेर्वधूः ॥ ४८ ॥

अस्मार्षीदाम्रवृक्षं च ब्रह्मतीर्थं च संसदि ।
द्वयं च तत्र सर्वेषां तस्थौ साक्षितया पुरा ॥ ४९ ॥

घटेनादाय तत्तीर्थं भंक्त्वा तच्चूतमञ्जरीः ।
सर्वेषां दर्शयामास ददृशुस्ते च तद्द्वयम् ॥ ५० ॥

ततो ब्रह्मसरश्चूतवृक्षावपि च पश्यताम् ।
पुरोन्तर्दधतुस्तत्र जनयन्तौ च विस्मयम् ॥ ५१ ॥

सर्वे च श्लाघयामासुर्मरुतान्तं प्रस्रयुतम् ।
निदर्शनात्प्रमाणस्य सर्वे ते प्रत्ययं गताः ॥ ५२ ॥

कहोलकः स्त्रियं प्राप्य पुत्रेण सहितस्तदा ।
महतीं प्रीतिमगमत् ज्ञातिभिः सह बान्धवैः ॥ ५३ ॥

अहल्यां गौतमः पूर्वं यथा प्राप्य मुदं ययौ ।
ये च पुत्रार्थिनस्तत्र ये वा रोगप्रपीडिताः ॥ ५४ ॥

ते सर्वे मौनसंयुक्ता ब्रह्मतीर्थे निमज्ज्य च ।
अङ्गारवारे तल्लिङ्गं अस्मिश्चूतवने महत् ॥ ५५ ॥

यदि प्रपूजयिष्यन्ति ते तत्कामानवाप्नुयुः ।
अङ्गार वार संयुक्ता चतुर्थी यदि लभ्यते ।
महालिङ्गं समभ्यर्च्य सद्यो विन्दन्ति कामनाम् ॥ ५६ ॥

इति स्कान्दे पुराणे अगस्त्यसंहितायां क्षेत्र खण्डे आम्रवणमाहात्म्ये
षोडशोऽध्यायः ॥

॥ सप्तदशोऽध्यायः ॥

ऋषयः —

वेदमित्र महीदेवाहृतमस्थि पुरा मुने ।

संप्राप्याम्रवणक्षेत्रं शुद्धरत्नमभूदिति ॥ १ ॥

उक्तं हि तां कथां सूत ब्रूयस्मभ्यं सविस्तरम् ।

इति पृष्टो मुनिगणैः सूतः प्राह पुराणवित् ॥ २ ॥

सूतः —

अस्ति भीमपुरं नाम वेगवत्यास्तटे शुमे ।

नगरं तत्र विप्रेन्द्रो नाम्ना गुणनिधिर्महान् ॥ ३ ॥

वेदवेदाङ्गतत्त्वज्ञः शिव भक्त धुरंधरः ।

महाधनी महातेजा आसीदाचार तत्परः । ४ ॥

तस्य जातास्त्रयः पुत्राः सुधियो गुणशालिनः ।

प्रथमः सुमतिस्तेषां वेदमितो द्वितीयकः ॥ ५ ॥

तृतीयः शिवधर्माख्यः सर्वे पितृवशंवदाः ।

शिष्य प्रशिष्य सहिता वेद शास्त्रविचक्षणाः ॥ ६ ॥

कदाचित् पितरं सर्वे मुमूर्षुं प्राप्य दुःखिताः ।

हितोपदेशं पुत्रास्ते प्रार्थयामासुरादरात् ॥ ७ ॥

सोपि तान् प्राह हे पुत्राः शृणुताद्य वचो मम ।

सदा धर्मे मतिः कार्या नित्यं कार्यं शिवार्चनम् । ८ ॥

प्रीतिश्च शिवभक्तेषु तथा शिवकथासु च ।

कदाचिदपि रुद्राक्ष भस्म धारणयोः सुताः । ९ ॥

मा प्रमादिषत श्रेयो यदि नित्यमपेक्षथ ।
 नित्यमनैस्तर्पयत ब्राह्मणान् समयागतान् ॥ १० ॥
 भेदयेयुर्मनो बध्वो मा युयं यात तद्वशम् ।
 कलहे निरये मोहे स्त्रियो मूलं विदुर्बुधाः ।
 अतस्तासु न कुर्वीरन् स्नेहं च हृदयंगमम् ॥ ११ ॥
 विभागे बहवो दोषा नचेज्ज्येष्ठोऽनुमन्यते ।
 विभागं न प्रशंसन्ति पण्डितास्तु कदाचन ॥ १२ ॥
 किं चैकं वच्मि वः कार्यं श्रूयतामादरेण च ।
 गङ्गाभसि मदस्थीनां कार्यं निर्वपणं सुताः ॥ १३ ॥
 इत्येवमनुशास्यैतान् कालधर्ममुपेयिवान् ।
 अथ ते च त्रयः पुत्राः पितुस्तस्य महात्मनः ॥ १४ ॥
 चक्रिरे च यथाशास्त्रं ... कीं क्रियाम् ।
 दत्त्वा ... विप्रेभ्यः पितृन् प्रति सदक्षिणाम् ॥ १५ ॥
 कृतोदकाश्च शुचयो ह्यभवन्ते त्रयस्ततः ।
 मध्यमो वेदमित्रारूयो ज्येष्ठं प्राह कृताञ्जलिः । १६ ॥
 भवान्ज्येष्ठः पितृस्थानं त्वदत्तं तस्य चाक्षयम् ।
 अतो भवान् गृहे स्थित्वा क्रियां कुर्वीत पैतृकीम् ॥ १७ ॥
 कनिष्ठः शिवधर्मोयं बालो वसतु नो गृहे ।
 भवतश्च सहायोस्तु लौकिकीषु क्रियास्वपि ॥ १८ ॥
 अहन्तु पितरस्थीनि गुप्तान्यादाय सत्वरम् ।
 शिष्यैः पटुतरैः सार्धं काशीं यास्ये यथाश्रुतम् ॥ १९ ॥
 इति ज्येष्ठं समाधाय कृताशीस्तेन शोभने ।
 दिने प्रातिष्ठताध्वानं प्रभुणाप्यनुमोदितः । २० ॥

कस्मिंश्चिद्राजते पात्रे निक्षिप्यास्थीनि संग्रहम् ।
 स्वकर्मणः क्रियाकाले शिष्यहस्ते निधाप्य च ।
 शिष्यं प्रत्युक्तवान् किञ्चित् वेदनेत्रो रहस्यतः ॥ २१ ॥
 इदं राजधनं शिष्य सावधानेन गोपय ।
 हन्युक्त्वा प्रस्थितो यात्रां पश्यंश्च विविधं स्थलम् ॥ २२ ॥
 ततः प्राप्य सुपुण्यापां कावेरीं कल्मषापहाम् ।
 तदुत्तरे तटे रम्यां मुनि मण्डल मण्डिताम् ॥ २३ ॥
 ब्रह्मतीर्थेन सुषुमां जगामाग्रवणस्थलीम् ।
 कृताप्लुतो ब्रह्मतीर्थे संतप्य पितृदेवताः ॥ २४ ॥
 प्रणिपत्य महालिङ्गं रात्रौ सुष्वाप तत्र च ।
 सुवर्ण कमलोपेतां सिद्धचारणसेविताम् ॥ २५ ॥
 तुङ्गकल्लोलसंवीतां गङ्गां ब्रह्मसरोभवाम् ।
 दृष्ट्वा सविस्मयं ह्येष स्वप्ने रोमाञ्चकञ्चुकः ॥ २६ ॥
 ततः स वै समुत्थाय कृत्वा पौर्वाह्निकीं क्रियाम् ।
 प्रयातुमुपचक्राम स्मरन्वै तस्य वैभवम् ॥ २७ ॥
 तस्य शिष्यो रहः स्थित्वा किमेतद्राजकं धनम् ।
 इति पेटां विवृत्यार्धं दृष्ट्वा तद्रत्नसंचयम् ॥ २८ ॥
 अनर्घ्यतररत्नानि वर्तन्तेऽस्मिन् हि भाजने ।
 इति भीत ... .. पिदधे पेटिकां पुनः ॥ २९ ॥
 ततः काशीं कतिपयैर्मासैस्ते जग्मुरञ्जसा ।
 अदृश्यताक्षणोरेतस्य वेदमित्रद्विजन्मनः ॥ ३० ॥
 गङ्गा सरिद्वरा तत्र तण्डुलक्षालनाम्बुवत् ।
 किमेतदिति साश्चर्यं शिष्यानाह स भूसुरः ॥ ३१ ॥

किमेषा दृश्यते गङ्गा तण्डुलक्षालनाम्बुवत् ।
युष्माकं तु कथं शिष्या दृश्यते जाह्नवीजलम् ॥ ३२ ॥

शिष्याः —

गुरोऽस्माकमियं गङ्गा दृश्यते दुग्धवत्सिता ।
दृष्टमात्रेण सर्वेषां पापध्वंसविधायिनी ॥ ३३ ॥
श्रुत्वैष तेषां वचनं दूयमानेन चेतसा ।
प्राहान्तेवासिनो वीक्ष्य वेदमितो द्विजाग्रणीः ॥ ३४ ॥
न तथा दृश्यते गङ्गा ममाक्ष्णोर्निर्जरापगा ।
मयापराद्धं किं शिष्या देव्यास्तिस्त्रोतसोऽधुना ॥ ३५ ॥
पिङ्गलाक्ष मया नित्यं स्नानकाले करे तव ।
कलधौतमये पात्रे पितुरस्थि स्थितं पुरा ॥ ३६ ॥
राजकीयं धनं गोप्यमित्युक्त्वा दत्तमत्र वै ।
प्रक्षिप्तव्यमिति प्रोच्य प्राह त्रिपथगा नदी ॥ ३७ ॥
पूर्वमाश्रवणे स्वप्ने सिद्धचारण सेविता ।
जांबूनद मयैः पद्मैः शोभमाना समंततः ।
क्षीरप्रपूरवच्छुभ्रा रत्नलिङ्गा जटा तटात् ॥ ३८ ॥
संदमाना मया दृष्टा ब्रह्मतीर्थस्य मध्यतः ।
सेदानीं दृश्यते शिष्य तण्डुलक्षालनाम्बुवत् ॥ ३९ ॥
पिङ्गलाक्षो वचः श्रुत्वा गुरुणा समुदीरितम् ।
कृताञ्जलिर्गुरुं प्राह स्मृत्वाश्रवण वैभवम् ॥ ४० ॥
भगवन्मद्वशे दत्तं पेट्यामस्थिकदम्बकम् ।
शुद्धरत्नसमं दृष्टं मयाश्रविपिने शुभे ॥ ४१ ॥

इदानीमत द्रष्टव्यं कीदृशं भवतीति तत् ।

गुरुस्तद्वचनं श्रुत्वा पेटिकां तां विवृत्य च ॥ ४२ ॥

प्रतीकचयमद्राक्षीत् पूतिगन्ध समन्वितम् ।

अहो तत्स्थल माहात्म्यं अज्ञात्वात्र समागतम् ॥ ४३ ॥

इयं दक्षिण काशीति प्रोक्तं तत्र माहात्मभिः ।

अनादृत्य च तद्वाक्यं दृष्टं स्वप्नं च तत्स्थले ॥ ४४ ॥

आगतोऽस्म्यत एवेयं विवर्णा दृश्यतेऽधुना ।

इति बुद्ध्या विनिश्चित्य मृगण्डुक्षेत्रमुत्तमम् ॥ ४५ ॥

तत्र स्नात्वाथ संतर्प्य सर्वान् देवान् पितृनपि ।

विश्वेशं माधवं दुर्ण्डि गणनाथं च भैरवम् ॥ ४६ ॥

संपूज्य च यथान्यायमभिषेकपुरःसरम् ।

क्षेत्रोपवासं कृत्वा च प्रातः श्राद्धं विधाय च ॥ ४७ ॥

दत्त्वा दानं द्विजेभ्यश्च स्वस्य शिष्यैः समन्वितः ।

हृदये संदिहानोऽयमस्थनां निक्षेपणं प्रति ।

सुष्वाप विश्वनाथस्य सन्निधौ मण्डपे शुभे ॥ ४८ ॥

इति स्कान्दे पुराणे अगस्त्यसंहितायां क्षेत्रखण्डे आम्रव्रणमाहात्म्ये

सप्तदशोऽध्यायः ॥

॥ अष्टादशोऽध्यायः ॥

००००००००

सूतः —

पितरं दृष्टवान् स्वप्ने विमानवरमास्थितम् ।

पुत्रं संबोध्य तेनोक्तं गिरा पीयूषतुल्यया ॥ १ ॥

ममास्थि च समादाय यस्मिन्नहनि पुत्रक ।

शुद्धरत्नेश्वरक्षेत्रे ब्रह्मतीर्थमुपेयिवान् ॥ २ ॥

तृप्तोऽभवं स्वधापानात्तदनेहस्यभि ... .. तम् ।

सेयं दक्षिणकाशीति दिवि देवैः प्रशस्यते ॥ ३ ॥

त्वया दृष्टं च तत्स्वप्नं तथ्यमेव न संशयः ।

तत्र गत्वा ममास्थीनि ब्रह्मतीर्थतटे क्षिप ॥ ४ ॥

इत्युक्त्वान्तरधात्तस्मात् पिता तस्य द्विजन्मनः ।

अथ प्रबुद्धस्तत्स्वप्नात् प्रत्ययं प्राप्य मानसे ॥ ५ ॥

ततश्चाग्रवणं प्राप्तुं अस्थिसञ्चयमाहरन् ।

स्वशिष्यैरखिलैः सार्धं संप्रतस्थे द्विजोत्तमः ॥ ६ ॥

ततः कतिपयैर्मासैरागतस्याग्रकाननम् ।

मध्याह्नार्कप्रतप्तस्य पिपासा समजायत ॥ ७ ॥

समीपं ब्रह्मतीर्थस्य द्विजोऽयं प्राप्तवानपि ।

अपश्यन् तत् सरस्तत्र ब्राह्मणं कञ्चिदैक्षत ॥ ८ ॥

त्रतोपवासनियमैः परिक्षीणकलेवरम् ।

अतीव जीर्णवपुषं परिपिङ्गजटाधरम् ॥ ९ ॥

मूर्तिमन्तमिव प्रांशुं साक्षाद्भर्ममिव स्थितम् ।

भारं शरीरपट्टेश्च दृढयष्ट्यां समर्प्य च ॥ १० ॥

मध्याह्ने निर्जने तत्र वृक्षमूले समास्थितम् ।
तस्य पार्श्वे स्थितां काञ्चित् स्त्रियं पलितमूर्धजाम् ।
सुप्रभां वेपमानाङ्गीं अपि तत्र ददर्श सः ॥ ११ ॥

वेदमित्रः —

पप्रच्छ तौ नमस्कृत्य कौ युवां किमिह स्थितौ ।
पिपासा वर्ततेऽतीव कुत्र मे वर्तते जलम् ॥ १२ ॥

मुनिः —

इतो दूरे समीक्षस्व दृश्यतेऽनाविलं जलम् ।
तत् गत्वा पिब पानीयमकर्दममुशीतलम् ॥ १३ ॥
इति तद्वचसा विप्रः प्रेत्य कृच्छ्रादुदक् दिशम् ।
दृष्टवान् तत्र सलिलं अपेयं कर्दमैः प्लुतम् ॥ १४ ॥

अथ प्राणान् कथं धृत्वा पुनस्तदेशमागतः ।
ब्रह्मतीर्थं च तत्पार्श्वे दृष्ट्वा तापसमब्रवीत् ॥ १५ ॥
यातायातेन किं ब्रह्मन् किमर्थं मामखेदयः ।
त्वत्पार्श्वे वर्तते तीर्थं अतिस्वादुतरं महत् ॥ १६ ॥
श्रान्तोऽस्मि त्वद्वचः श्रुत्वा तपस्वी च भवानहो ।

मुनिः —

त्रिशतं योजनानां च गत्वा कांतार संकटे ॥ १७ ॥
पुनः प्राप्तस्य ते क्षेत्रमिदं भारः कियान् वद ।

वेदमित्रः —

न जाने क्षेत्रमाहात्म्यं अस्य तीर्थस्य वा पुनः ॥ १८ ॥
अतो दूरमगां ब्रह्मन् कार्शीं भुवनविश्रुताम् ।
को भवानङ्गना चेयं का वा ब्रह्मसरोऽन्तिके ॥ १९ ॥
A. 11.

अनया वर्तसे ब्रह्मन् किमर्थं वद सांप्रतम् ।
युवयोर्दर्शनादेव जातोऽहं विगतश्रमः ॥ २० ॥

मुनिः —

राजशेखरनामाहमियं क्षमाभृत्सुता मया ।
परिणीता ततश्चास्यां कुमारः समजायत ॥ २१ ॥

तं च राज्येऽभिषिच्यावां वार्धक्याद्धनमागतौ ।
अर्थान्तरपरां वाचमुक्तवैवं पुनरब्रवीत् ॥ २२ ॥

आवयोरपि विप्रेन्द्र तृष्णा संपरिवर्तते ।
अस्मात्तीर्थं भवान् शीघ्रं समानयतु सांप्रतम् ॥ २३ ॥

इति तद्वचनात् विप्रो ब्रह्मनामसरोजलम् ।
आदाय नलिने पले दत्तवांश्च तयोरपि ॥ २४ ॥

निपीय तज्जलं शुद्धं युवानौ तौ शशिप्रभौ ।
अभूतां रूपसंपन्नौ दिव्यमङ्गलविग्रहौ ॥ २५ ॥

उभावपि मिलित्वाथ तस्य विप्रस्य पश्यतः ।
शुद्धरत्नेश्वरे लिङ्गे यातौ विलयमञ्जसा ॥ २६ ॥

लिङ्गे तद्विलयं वीक्ष्य वेदमित्रो द्विजोत्तमः ।
महदाश्चर्यसंपन्नो मनस्येवमचिन्तयत् ॥ २७ ॥

गौरीशानाविमौ दृष्टौ यौ लिङ्गेऽत्र लयं गतौ ।
ममाज्ञतानिवृत्त्यर्थं दर्शितः क्षेत्रवैभवः ॥ २८ ॥

महत् क्षेत्रमिदं पूर्वं प्राप्तवानपि मूढधीः ।
अज्ञात्वैतस्य माहात्म्यं दूरे काशीं गतोऽस्म्यहम् ॥ २९ ॥

तृषापानीययाच्चां मे कुर्वतो दूरतो जलम् ।

पङ्क्तिं दर्शयन्नेष ब्रह्मतीर्थमदर्शयन् ॥ ३० ॥

यातायातेन काश्यां मे भ्रान्तिमात्रं व्यडम्बयत् ।

एतद्ब्रह्मसरस्तीर्थपानमात्रादुपेयुषौ ॥ ३१ ॥

तारुण्यं गतवार्धक्यौ दर्शयामासतुर्मम ।

तीर्थमाहात्म्यमेतस्य क्षेत्रमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ ३२ ॥

राजशेखरनामेति चन्द्रचूडः प्रकाशितः ।

क्षमाभृतसुतेति गिरिजापतित्वमपि दर्शितम् ॥ ३३ ॥

अहमस्मि कृतार्थोऽद्य येन तौ चाक्षुषौ कृतौ ।

पानीयमपि मे पाणेर्गृहीत्वा पीतमप्यहो ।

यज्ञैरिष्टं मया पूर्वं दत्तं भूरि द्विजातिषु ॥ ३४ ॥

पानीयं शीतलं दत्तं घर्मकाले द्विजातिषु ।

येनेशानो जगद्धाता मत्पाणिजलमापिवत् ॥ ३५ ॥

स एवं हर्षशोकाभ्यामन्वितो लालितोनुगैः ।

ब्रह्मतीर्थजले स्नात्वा सन्तर्प्य पितृदेवताः ॥ ३६ ॥

तत आश्रवणेशानं ब्रह्मादिमुखवन्दितम् ।

वन्दित्वाऽस्तौद्विनीतः सन् आनन्दाश्रुकणाप्लुतः ॥ ३७ ॥

धाता यः पततां वरो विचिनुते यन्मौलिभागं दिवि

श्रीशः क्षमातलमाविशन् विचिनुते कोलात्मना यत्पदम् ।

तत्तादृग्विभवस्य ते त्रिपुरहन्नाम्राटवी क्षमापते

नेशे वक्तुमहं गुणानगणितान् तुभ्यं नमः केवलम् ॥ ३८ ॥

इति स्तुत्वा वेदमित्रो द्विजः प्रीत्या मुहुर्मुहुः ।

प्रणिपत्य स्वशिष्यैश्च निशि ब्रह्मसरस्तटीम् ॥ ३९ ॥

अध्युवास ततोऽस्वाप्सीत् संगोप्यांगानि कुत्रचित् ।
 ततः प्रातः सरस्तीर्थे स्नात्वा प्रातःक्रियामपि ॥ ४० ॥
 समाप्य रूप्यपेटां तां विवृच्यालोकयत् स्वयम् ।
 शुद्धरत्नानि तान्यङ्गान्यास्थिताति ततो द्विजः ॥ ४१ ॥
 दृष्ट्वा विस्मयमापन्नो ननन्द मुनिभिः सह ।
 ततो ब्रह्मसरस्तीरे गोदुग्धैरभिषिच्य च ॥ ४२ ॥
 संस्थाप्यास्थिचयं तत्र हिरण्यशकलैः सह ।
 गोभूहिरण्यदानानि पितृप्रीतिकराणि वै ॥ ४३ ॥
 विधाय प्रीतिमापन्नः कृत्वा श्राद्धानि शास्त्रतः ।
 प्रत्यहं च महालिङ्गं अर्चयित्वादरेण तु ॥ ४४ ॥
 तत्रत्यान् श्रोत्रियान्सम्यगन्नैः संतर्प्य भूसुरान् ।
 ततः कृतार्थश्छात्रैश्च स्वपुरं प्राप्य तद्विजः ॥ ४५ ॥
 सोमशेखरपाण्ड्यस्य भ्रातृवन्धुसुहृन्नृणाम् ।
 उक्तवैतत्सर्ववृत्तान्तं यदाग्रवणसंभवम् ॥ ४६ ॥
 प्रपेदे च परां प्रीतिं श्लाघितो बन्धुभिर्जनैः ।
 सश्रद्धमेतदध्यायं पठन् शृण्वंश्च मानवः ।
 पितृप्रसादं संप्राप्य महतीं श्रियमश्नुते ॥ ४७ ॥

इति स्कान्दे पुराणे अगस्त्यसंहितायां क्षेत्रखण्डे आम्रवणमाहात्म्ये
 अष्टादशोऽध्यायः ॥

॥ एकोनविंशोऽध्यायः ॥

ऋषयः —

सूर्यः किमर्थं तल्लिङ्गं शुद्धरत्नेशनामकम् ।
अर्चयामास तत्सर्वं शंस नः सूतनन्दन ॥ १ ॥

सूतः —

दक्षः प्रजापतिः पूर्वं श्वशुरो जगतां गुरुम् ।
महेशानमनाहूय प्राजापत्यावलेपनात् । २ ॥
यज्ञं चक्रे सुरैः सार्धं न च तस्मै हविर्ददौ ।
देवाय महते यज्ञे मूढधीः स प्रजापतिः ॥ ३ ॥
अथ दाक्षायणी नाथं चन्द्रचूडमभापत ।
भगवन्नार्य लोकेश भवता सह मत्पितुः । ४ ॥
यज्ञमीक्षितुमाकाङ्क्षे विधेहि करुणां मयि ।
आर्याया वचनं श्रुत्वा भगवान् वृषभध्वजः ॥ ५ ॥
प्रत्याह वचनं देवीं प्रफुल्लकमलाननाम् ।

शिवः —

पिता तव न मे रूपं सच्चिदानन्दलक्षणम् ॥ ६ ॥
न जानाति विमूढात्मा मद्भाह्यतनवेषतः ।
॥ अन्यथा वेत्ति शर्वाणि न गन्तव्यमतः सवे ॥ ७ ॥
इति तद्वचनं श्रुत्वा महेश्वरमुवाच सा ।
अहं वा तत्र यास्यामि मामनुज्ञातुमर्हसि ॥ ८ ॥
यज्ञार्थमागतान् देवान् द्रष्टुमिच्छामि धूर्जटे ।
अथ तां प्राह देवेशो यदि गच्छसि तत्सवम् ॥ ९ ॥

महाननर्थो जायेत व्रज जाये यथा मनः ।
 इत्युक्त्वा प्रमथैः सार्धं पिप्रेष सवने शिवाम् ॥ १० ॥
 अथ सा प्रमथैः सार्धं नानाविध गणावृताम् ।
 यज्ञशालां समागम्य तूष्णीं तस्थौ तदन्तरे ॥ ११ ॥
 दक्षः पिता मृडानीं तां दृष्ट्वा न स्वागतं वचः ।
 किञ्चिदूचे न सूर्याद्या देवा वा किञ्चिदूचिरे ॥ १२ ॥
 न कोप्युपचिति तस्मै चक्रे संसदि किञ्चन ।
 अथ सा प्रतिधाविष्टा वचनं परमेशितुः ॥ १३ ॥
 स्मृत्वा पितरमालोक्य जज्ज्वालाग्निवदाज्यतः ।
 प्रज्वलन्तीं रुषा देवीं दृष्ट्वा पूषा जहास च ॥ १४ ॥
 केचिच्चक्रम्परे तत्र त्रिदशास्ते शिरांसि च ।
 रुद्राणी तत आलोच्य तातेऽस्मिन् मूढचेतसि ॥ १५ ॥
 जातमेतच्छरीरं मे गिरिशाय महात्मने ।
 न समर्पयितुं योग्यं अतोऽन्यद्देहमात्मनः ॥ १६ ॥
 संपादयिष्ये हुत्वेमं आज्यधारामिवानले ।
 अस्मिन् जनितदेहायाः प्रायश्चित्तमिदं मम ॥ १७ ॥
 इति मत्वा महेशानं स्मृत्वा चाश्रुविलोचना ।
 शास्तु देवानिमान् मूढान् शास्ता हि परमेश्वरः ॥ १८ ॥
 इत्युक्त्वा प्रविवेशासौ वैताने जातवेदसि ।
 ततो हलहलाशब्दो महानासीत्सभान्तरे ॥ १९ ॥
 विभीयांचक्रिरे देवाः प्रलपन्तेस्म केचन ।
 एतस्मिन्नन्तरे देवः सर्वज्ञो जगतीपतिः ॥ २० ॥

ज्ञात्वाऽवमानं शर्वाण्याः प्रवेशं च हुतार्चिषि ।
 अनेकग्राहुसाहसैः प्रलयाग्निसमप्रभम् ॥ २१ ॥
 नानाप्रहरणोपेतं भ्रुकुटी भीषणाननम् ।
 वीरभद्रं समुत्पाद्य क्षोणीहतजटातटात् ।
 यज्ञं नाशय दक्षस्येत्यादिदेश पुरस्थितम् ॥ २२ ॥
 स महान् वीरभद्राख्यः प्राप्य दक्षस्य तत्क्रतुम् ।
 छित्वा जुहाव दक्षस्य शिरो ज्वलति पावके ॥ २३ ॥
 पूषणं ताडयामास कपोले तस्य ताडनात् ।
 निपेतुर्दशनाः सर्वे प्रसृतै रुधिरैः सह ॥ २४ ॥
 पदा संताडितश्चन्द्रः पाताले निपपात ह ।
 भग्न बाहूरुचरणाः पेतुः केचित् सुरा भुवि ॥ २५ ॥
 भृग्वादितापसानां च इमंश्रूणि प्रलुलाव सः ।
 एवं प्रध्वंसयामास वीरभद्रो महाक्रतुम् ॥ २६ ॥
 अथ नारायणो देवः प्रादुर्भूय जवेन सः ।
 स्तुत्वोपनिषदां वाक्यैः देवदेवं जगत्पतिम् ॥ २७ ॥
 यज्ञं निर्वर्तयामास धरताजशिरः स वै ।
 यजमाने निद ... .. वमन्ययम् ॥ २८ ॥
 सा च दाक्षायणीं देवीं जज्ञे पर्वतराट् सुता ।
 भूयसा तपसा भूयः प्रपेदे तं शिवं पतिम् ॥ २९ ॥
 प्रलीने कुलचित्पूष्णि रुद्रस्य महतो भयात् ।
 ज्योतिष्मान्नाम तेजस्वी बभूव प्रमथाधिपः ॥ ३० ॥
 तेन देवो महादेवो भास्वत्कृत्यमकारयत् ।
 ततो विवस्वान् ब्रह्माणं शरणं प्रेत्य तद्विरा ॥ ३१ ॥

स्वापराधविशुध्यर्थं शुद्धरत्नेश्वरं क्षितौ ।

तपसाराध्य तं देवं चिरादाग्रवणे शुभे ।

अहःपरिवृढो ध्या --- यथावत्तत्प्रसादतः ॥ ३२ ॥

इति स्कान्दे पुराणे अगस्त्यसंहितायां क्षेत्रखण्डे आम्रवणमाहात्म्ये
एकोनविंशोऽध्यायः ॥

॥ विंशोऽध्यायः ॥

ऋषयः —

संज्ञादेवी रवेः पत्नी कुन आम्रवणेश्वरम् ।

अर्चयामास भो सौते विस्तरं कथयस्व ह ॥ १ ॥

सूतः —

शृणुष्व ऋषयः सर्वे संज्ञायाश्चरितं महत् ।

मारीचेः कश्यपात् जज्ञे दाक्षायण्यां विकर्तनः ॥ २ ॥

तस्य भार्याऽभवत्संज्ञा पुत्री त्वष्टुः प्रजापतेः ।

तीण्यपत्यानि संज्ञायां अजायन्त विवस्वतः ॥ ३ ॥

वैवस्वतो मनुज्येष्ठो यमश्च यमुना ततः ।

सा सोढुमक्षमा संज्ञा तेजस्तत्तिग्मतेजसः ॥ ४ ॥

स्वच्छायां निर्ममे कान्तां सुवर्णां रूपशालिनीम् ।

प्राञ्जलिः प्रणता भूत्वा छाया संज्ञामवोचत ॥ ५ ॥

तवाज्ञाकारिणी देवि शाधि मां करवाणि किम् ।

संज्ञोवाच ततः छायां सवर्णिं शृणु मद्रचः ॥ ६ ॥

परीरम्भणमेतस्य चण्डांशोः सोढुमन्वहम् ।
 अक्षमा सदनं त्वष्टुः यास्यामि त्वमिहावस ॥ ७ ॥
 स्वापत्यदृष्ट्या द्रष्टव्यमेतद्बालत्रयं च मे ।
 अनाख्येयमिदं वृत्तं त्वया पत्युर्वरानने । ८ ॥
 इत्यादिश्य सवर्णा सा पितुर्गेहमुपासदत् ।
 पितुरन्तिकमासाद्य प्रणिपत्येदमब्रवीत् ॥ ९ ॥
 तात सोढुं न शक्नोमि तेजस्तेजोनिधेरहम् ।
 अतस्त्वत्सदनं प्राप्ता विश्रान्त्यै सुचिरादहम् ॥ १० ॥
 निशम्य वचनं तस्याः पिता पुत्रीमुवाच ह ।
 पिता रक्षति बाल्ये तु भर्ता रक्षति यौवने ॥ ११ ॥
 पुत्रो रक्षति वार्धक्ये न स्त्री स्वातन्त्र्यमर्हति ।
 पतिश्च तव सर्वज्ञो लोकचक्षुस्तमोपहः ॥ १२ ॥
 त्वमेव तपसा सोढुं यतस्व क्षेत्र उत्तमे ।
 ईदृशो वा भवेद्भर्ता न च त्याज्यः कदाचन ॥ १३ ॥
 तस्मिन् जीवति कल्याणि राजते भरिता सुखैः ।
 सर्वासां संपदां मध्ये भर्तैव परमण्डनम् ॥ १४ ॥
 बध्वा भर्तृविहीनायाः संपदा किं प्रयोजनम् ।
 पितुर्वचनमविलष्टं श्रुत्वा संज्ञाप्यचिन्तयत् ।
 कुत्र गत्वा तपः कुर्यां कथं प्राप्स्यामि हृद्गतम् ॥ १५ ॥
 एतस्मिन्नन्तरे प्राप्तो नारदो मुनिसत्तमः ।
 तां प्राह यमिनां श्रेष्ठो विहितापचितिस्तया ॥ १६ ॥
 शृणु मे वचनं संज्ञे जानामि त्वन्मनोगतम् ।
 अनाराधितशर्वस्य न सिध्यति मनोरथः ॥ १७ ॥

यदाहुः परमं ब्रह्म प्रधानपुरुषात्परम् ।
 यन्मायया तत् सर्वं तमाराधय शङ्करम् ॥ १८ ॥
 मेरोर्दक्षिणतः पार्श्वे वर्षे भारतसंज्ञके ।
 कर्तव्या हि तपश्चर्या सर्वेषामपि कर्मिणाम् ॥ १९ ॥
 पूर्वं तव पतिः संज्ञे दक्षयज्ञे महेश्वरे ।
 अनर्पितं हविर्जग्ध्वा कश्मलं समुपाविशत् ॥ २० ॥
 ततो विवस्वान् ते भर्ता रुद्रस्य महतो भयात् ।
 सहसा विधिमभ्येत्य कम्पमानो मुहुर्मुहुः ॥ २१ ॥
 वचसा तस्य शीघ्रेण महदाम्रवणं शुभम् ।
 कवेरदुहितुस्तीरे शोभमानमुपेत्य च ॥ २२ ॥
 शुद्धरत्नेश्वरं नाम महालिङ्गं सनातनम् ।
 अर्चयित्वा भयान्मुक्तः स्वं धाम प्रतिपेदिवान् ॥ २३ ॥
 अतस्त्वमपि तद्गत्वा पूजयाम्रवणेश्वरम् ।
 तत्र ते भर्तृयोगश्च भविष्यति सुखिष्यसि ॥ २४ ॥
 अथ सा तमनुज्ञाप्य प्रणिपात पुरःसरम् ।
 बडवारूपमभ्येत्य तत् क्षेत्रं तपसे ययौ ॥ २५ ॥
 मन्यमानोऽथ तां संज्ञां सवर्णां स तदा रविः ।
 संतर्ति जनयामास मनुमष्टममुत्तमम् ॥ २६ ॥
 शनैश्वरं द्वितीयं च सुतां भद्रां तृतीयकाम् ।
 कदाचिच्छमनः प्रीत्या पितुर्ङ्गमुपाविशत् ॥ २७ ॥
 तं वीक्ष्यासहमानोऽसौ शनिः शमनमब्रवीत् ।
 रे रे शमन ताताङ्गमारोढुं कथमर्हसि ॥ २८ ॥

तव माता न चात्मास्ति कुतश्चिदपलायत ।
 यस्यां बध्वां पिता प्रीतस्तत्सुतं लालयेत्पिता ॥ २९ ॥
 तत्सुतः पितुरुत्सङ्गं समारोढुं समर्हति ।
 प्रसूमे सुतरां प्रीता वर्ततेऽस्य न ते प्रसूः ॥ ३० ॥
 इति तद्वच आकर्ण्य शमनः स्फुरिताधरः ।
 छायायास्तनयं रुष्टः पदा शनिमताडयत् ॥ ३१ ॥
 स मूर्छितश्च भग्रांघ्रिः पपात धरणीतले ।
 ततश्छाया समागम्य पुत्रमाश्लिष्य सत्वरम् ॥ ३२ ॥
 कोपाच्छशाप शमनं भव त्वं प्रेतराडिति ।
 शनैश्चरः पङ्कुपादस्तदाप्रभृति चाभवत् ॥ ३३ ॥
 मातृशापाद्यमोऽप्येष प्रेतराट्त्वमुपागमत् ।
 अपराध सहस्रेपि जननी न शपेत् सुतम् ॥ ३४ ॥
 मातृशापोऽन्यथा कर्तुं न शक्यः केनचित् क्वचित् ।
 तयोः संवादमालोक्य भगवान् दिवसेश्वरः ॥ ३५ ॥
 सर्वमेतच्च वृत्तान्तं ज्ञातवान् ज्ञानचक्षुषा ।
 तपस्यन्तीं च तां ज्ञात्वा महत्याम्रवणे शुभे ॥ ३६ ॥
 मरुद्वृधातटं प्राप्य महर्षिगण सेवितम् ।
 तदाम्रवणमभ्येत्य ददर्श बडवां च ताम् ॥ ३७ ॥
 नीरसानि तृणान्येव तृणवन्तीं योगमायया ।
 अनेनसं सुविज्ञाय स हरिर्हरिरूपिणीम् ॥ ३८ ॥
 स्वघोणां घोणया तस्या मिलित्वाऽयमरीरमत् ।
 सा च तं स्वपतिं ज्ञात्वा घ्राणस्य विवरद्वयात् ॥ ३९ ॥

आजहार च तच्छुक्लं संज्ञातेऽश्विनौ ततः ।
 अतीव रूपसंपन्नौ देवलोकभिषग्वरौ ॥ ४० ॥
 ततोऽयं दर्शयामास स्वात्मानमतिसुन्दरम् ।
 तुतोष सापि तं दृष्ट्वा मित्रं नेत्रमुदावहम् ॥ ४१ ॥
 ततोऽनया महालिङ्गं रविराम्रवणेश्वरम् ।
 संपूज्य मथितस्त्वष्ट्रा भ्रिमिमरोप्य यत्नतः ॥ ४२ ॥
 शातितं तेजसां खण्डं पौषणं व्यपतद्भुवि ।
 त्वष्टैव तेजसा तेन विष्णुचक्रमकल्पयत् ॥ ४३ ॥
 शूलं च परमेशस्य शक्तिं पावकजन्मनः ।
 सहाकृतिश्च संज्ञायाः शाणोल्लीढमणेः समः ॥ ४४ ॥
 बभूव भगवान् पूषा संज्ञादेवी तुतोष च ।
 शुद्धरत्नेश्वरं लिङ्गं ब्रह्मानन्दपुरीश्वरम् ॥ ४५ ॥
 प्रणिपत्य स्वकं धाम संज्ञया सह तिग्मगुः ।
 दैवतैः पूज्यमानश्च प्रपेदे भासयन् दिशः ॥ ४६ ॥
 इति स्कान्दे पुराणे अगस्त्यसंहितायां क्षेत्रवृण्डे आम्रवणमाहात्म्ये
 विंशोऽध्यायः ॥

॥ एकविंशोऽध्यायः ॥

ऋषयः —

सूत चन्द्रः कथं रात्रेश्वरत्वमुपेयिवान् ।
समाराध्य महालिङ्गं शुद्धरत्नेश्वराभिधम् ।
आचक्ष्व श्रोतुकामानामस्माकं त्वं सविस्तरम् ॥ १ ॥

सूतः —

ब्रह्मणो मानसः पुत्रः प्रजापतिसमो गुणैः ।
महर्षिर्भगवानतिस्तेजसादित्यसन्निभः ॥ २ ॥
सन्निगृह्येन्द्रियग्रामं महात्माऽयं महातपाः ।
ऊर्ध्वरेता महातेजा ध्यायन् हृदि महेश्वरम् ॥ ३ ॥
त्रीणि वर्षसहस्राणि चकारात्रिस्तपो महत् ।
ऊर्ध्वं संक्रमितं तेजः सोमत्वमगमदृष्टशोः ॥ ४ ॥
नेत्राभ्यां तच्च सुस्नाव दशधा द्योतयद् दिशः ।
पतितं सोममालोक्य शुद्धरत्नमिव स्थितम् ॥ ५ ॥
पितामहः समालोक्य लोकानां हितकाम्यया ।
निशायां रथमारोप्य स्वं धाम प्रतिपद्य च ॥ ६ ॥
ररक्षामृतसंकलेदैः सोऽमृतांशुरवर्धत ।
स च सोमः प्रबुद्धोऽयमात्मभासा दिशो दश ॥ ७ ॥
द्योतयंश्च तपः कर्तुं यततेऽस्य महायशाः ।
ततो ब्रह्माणमभ्येत्य प्रणिपत्य स्थितोऽग्रतः ॥ ८ ॥
विशुद्धरत्नसच्छायं दृष्ट्वा सोमं प्रजापतिः ।
सोम त्वं निशि जातोऽसि नेत्राभ्यामूर्ध्वतेजसः ।
मम मानस पुत्रस्य मुनेरत्रेः सुतेजसः ॥ ९ ॥

अतस्त्वं तपसाराध्य शुद्धरत्नाभिधं महः ।
 लिङ्गरूपं महद्भूमौ चक्रास्त्याग्नवनीतले ॥ १० ॥
 यन्मे दुर्वचसा पूर्वं महत्कश्मलमाविशत् ।
 तन्महालिङ्गमाराध्य यथावत्त्वमगां पुरा ॥ ११ ॥
 यथा सूर्यो दिवानाथो निशानाथस्तथा भव ।
 आप्यायस्व जगत्सर्वं तिग्मोस्रैर्ग्लपितं रवेः ॥ १२ ॥
 निशि शीतमयूखैस्त्वमोषधीश्चापि संततम् ।
 त्वं चन्द्र इति नाम्नाऽसि यतश्चन्दयसि प्रजाः ॥ १३ ॥
 नव वर्षाणि वर्तन्ते रत्नसानोर्हं दक्षिणे ।
 अष्टौ किंपुरुषादीनि देवभोग्यानि तानि तु ॥ १४ ॥
 यत्तत्र भारतं वर्षं कर्मभूमिरिति स्मृतम् ।
 तत्रापि हिमसह्याद्रेरन्तरं पुण्यदं पदम् ॥ १५ ॥
 तत्रापि सह्यसेतोश्च मध्यदेशोऽतिपुण्यदः ।
 अतस्त्वं सह्यजातीरे गायत्री सरितस्तटे ।
 शुद्धरत्नं महालिङ्गं तपसाऽऽराधयस्व ह ॥ १६ ॥
 रुद्रकोपान्निरानन्दो भूत्वा तत्क्षेत्रमेयुषः ।
 ममानन्दो यतो जातो ब्रह्मानन्दपुरीं विदुः ॥ १७ ॥
 ब्रह्मतीर्थमिति ख्यातं मत्कृतं वर्तते महत् ।
 महाधिपत्यं लभते यो रत्नैर्लिङ्गमर्चयेत् ॥ १८ ॥
 अतस्त्वं शुद्धरत्नेशं शुद्धरत्नैः समर्चय ।
 इति तद्वचसाऽऽत्रेयः सोमस्तं प्राणिपत्य च ॥ १९ ॥
 जम्बूद्वीपं समासाद्य दक्षिणां दिशमभ्यगात् ।
 मरुद्वृधां ततः प्राप्य प्राप्य चाग्नवनीं शुभाम् ॥ २० ॥

तपस्तेपे विशुद्धात्मा शुद्धरत्नेशमर्चयन् ।
दिव्यवर्षसहस्रान्ते भगवान् फाललोचनः ॥ २१ ॥

प्रादुरासीन्महातेजा उमया सह शङ्करः ।
तपस्यन्तं तमात्रेयं दृष्ट्वा चन्द्रमसं हरः ॥ २२ ॥

उवाच विशदीकुर्वन् स्मितपूरेण ता दिशः ।
तुष्टोऽस्मि तपसा वत्स तीव्रैश्च नियमैरपि ॥ २३ ॥

निशा वितिमिराः कुर्वन् निजैः प्रसृमरैः करैः ।
निशानाथो विराजस्व कलाभिर्हर्षयन् सुरान् ॥ २४ ॥

त्वत्पीयूषमयैर्हस्तैः स्पृष्टमेतच्चराचरम् ।
तप्तं च भानुभिर्भानोः परां ग्लानिं विहास्यति ॥ २५ ॥

उमया सहितं यन्मां भक्त्या पूजितवानिह ।
लोके सोम इति ख्यातं तव नाम भविष्यति ॥ २६ ॥

धत्स्ये तव कलामेकां मूर्ध्नि मे यशसे तव ।
इत्युक्त्वा तर्दधे लिङ्गे महादेवः सहोमया ॥ २७ ॥

एवमाग्रवणेशस्य महादेवस्य चन्द्रमाः ।
प्रसादाद्यामिनीशत्वं बभौ प्राप्य नभस्थले ॥ २८ ॥

एवं तपश्चन्द्रमसस्तज्जन्म चरितं च यः ।
पठति श्रद्धया नित्यं निष्पाप्माऽमृतमश्नुते ॥ २९ ॥

इति स्कान्दे पुराणे अगस्त्यसंहितायां क्षेत्रखण्डे आम्नवणमाहात्म्ये
एकविंशोऽध्यायः ॥

॥ द्वाविंशोऽध्यायः ॥

००००००००

ऋषयः —

वार्ष्यश्च तपसो विघ्नं किमर्थं सरितां पतिः ।

चकार यस्य शापेन पुरा प्रापात्मनोऽशुचिम् ॥ १ ॥

सूतः —

वार्ष्यश्चो नाम ब्रह्मर्षिः सदा वार्धिपरायणः ।

हृदब्जकुहरे नित्यं चन्द्रखण्डावतंसकम् ॥ २ ॥

कालकूटलसत्कण्ठं साम्बं संसार भेषजम् ।

ध्यायन् तपस्यां महतीं दुष्करामकृतात्मभिः ॥ ३ ॥

चकार निश्चलो भूत्वा हृदे तिष्ठन् पयोनिधेः ।

तत्तपोवीतिहोत्रेण त्रिविष्टपमतप्यत ॥ ४ ॥

यादोभिः सह पाथोधिः कथितोऽभूत्समंततः ।

ततः शक्रमुपागम्य देवा अग्निपुरोगमाः ॥ ५ ॥

अवदन् जगदातङ्गं वार्ष्यश्च तपसा कृतम् ।

तच्छ्रुत्वा बलमित्कांश्चिद्राक्षसान् क्रूरकर्मणः ॥ ६ ॥

मलिम्लुचाख्यानाहूय वचनं चेदमब्रवीत् ।

भो राक्षसा अकूपारं गत्वा यूयमितो जवात् ॥ ७ ॥

विसार्य जलधेरंतः समंताद्वागुरा दृढाः ।

तपस्यन्तं मुनिं तत्र दाशवेषेण संयुताः ॥ ८ ॥

आकृष्य मत्स्यसंघेन तटं नयत सत्वरम् ।

इति तद्वच आकर्ण्य बलिनस्ते मलिम्लुचाः ॥ ९ ॥

पाथोनिधिं समागम्य वागुराभिः समन्ततः ।
व्यग्रेण मृगयामासुर्वार्ध्वं तपसां निधिम् ।
कापि कोणे समुद्रस्य स तिष्ठन् तैर्न लोकितः ॥ १० ॥
ततो रहसि तानूचे समुद्रः सरितां पतिः ।
प्लक्षद्वीपे हृदेऽगाधे नागाख्ये वर्तते मुनिः ॥ ११ ॥
तमेनं जालकैर्युयं समाकर्षत नैर्ऋताः ।
साहाय्यं वः करिष्येऽहं उत्तुङ्गैरूर्मिभिर्मम ॥ १२ ॥
एतत्तगोत्रिर्पादांसि सदा दहति वार्यपि ।
इति तद्वचनाद्गत्वा प्लक्षद्वीपं ततो हृदम् ॥ १३ ॥
बलादाचक्रषुस्तत्र नाकण्डुमशकंश्च ते ।
ततः समुद्र उत्तुङ्गैस्तरङ्गैर्वागुरावृतम् ॥ १४ ॥
उच्चिक्षेप मुनि तीव्रं ततस्तटमनीनयन् ।
अपकृष्टो मुनिस्तीरे तरङ्गैरपि जालकैः ॥ १५ ॥
तपोन्तरायं विज्ञाय पैशुन्यं च सरिपतेः ।
साहाय्यं च कृतं तेन रक्षसां दाशवेषिणाम् ॥ १६ ॥
कोपसंरक्तनयनो वरुणं तमशीशपत् ।

मुनिः —

तीर्थीभवन्ति तीर्थानि तीर्थानामवगाहनात् ॥ १७ ॥
अवगाह्य चिरं कालं तव तीर्थे सरिपते ।
तपसाराधयन्तं मां रुद्रं त्रिजगतां पतिम् ।
यातुधानसहायस्त्वमूर्मिभिः पर्वतोपमैः ॥ १८ ॥
अनीनयो हि कूलं ते पाठीनैः सह संप्रति ।
अतस्त्वमशुचिर्भूयाः सर्वथा पाथसां पते ॥ १९ ॥

इति शसो मुनीन्द्रेण वार्ध्यश्चेन सरित्पतिः ।

शुद्धरत्नैः समभ्यर्च्य प्रणिपत्यैनमब्रवीत् ॥ २० ॥

प्राधाक्षुर्भगवन् तीव्रं दुःसहास्ते तपोमयः ।

यादोभिः सह पाथांसि ततः सोढुमशक्नुवन् ॥ २१ ॥

कृतवानपराधं ते सहस्व मुनिसत्तम ।

प्रसीद तपसां श्रेष्ठ प्रसीद करुणानिधे ॥ २२ ॥

अपराधं क्षमस्वार्य ब्रह्मर्षे यन्मया कृतम् ।

इत्येवं प्रार्थितः पत्या स्रोतसां स तपोधनः ॥ २३ ॥

लोकानामुपकुर्वाणो जगादेदं वचः शुभम् ।

यस्मात्त्वं शुद्धरत्नैश्च स्तोत्रेणापि सरित्पते ॥ २४ ॥

अजीजनो मम प्रीतिं शुद्ध्युपायमतः शृणु ।

शुद्धरत्नेश्वरं नाम लिङ्गमाश्रयणे महत् ॥ २५ ॥

वर्तते सद्यजातीरे सिद्धगन्धर्व सेवितम् ।

यत्क्षेत्रं दक्षिणां काशीमाहुर्ब्रह्मविदो जनाः ॥ २६ ॥

तत् क्षेत्रं प्राप्य तल्लिङ्गं शुद्धरत्नैः समर्चय ।

ततस्त्वं तत्प्रसादेन शुद्धिमाप्स्यसि पर्वसु ॥ २७ ॥

न चान्यकाले ते शुद्धिर्भवेत्सेतुं विना क्वचित् ।

सर्वरत्नाकरत्वं च तत्प्रसादात् भविष्यति ॥ २८ ॥

इति तद्वचसोदन्वान् शुद्धस्फटिक सन्निभः ।

प्राप्याश्रयिपिनं पुण्यं पुण्यानोकह मण्डितम् ॥ २९ ॥

नेत्रानन्दकरं नित्यं सर्वर्षिगण सेवितम् ।

निमज्ज्य सलिले स्वस्मिन् नियमेन समाहितः ॥ ३० ॥

शुद्धरत्नैः समभ्यर्च्य तं ववन्दे पुरान्तकम् ।
 तपसा तोषयामास चिरकालं ततः शिवम् ॥ ३१ ॥
 श्रीमानाग्रवणेशानो निजगाद सरित्पतिम् ।
 तपसा ते प्रसन्नोऽस्मि शुद्धरत्नार्चनादपि ॥ ३२ ॥
 अप्पते यदवादि त्वं मद्भक्तमुनिना पुरा ।
 प्रसन्नेन तथैव त्वं भविष्यसि न संशयः ॥ ३३ ॥
 मद्भक्तैर्यत्प्रतिज्ञातं न च तद्वितथं भवेत् ।
 अतस्त्वं पर्वकालेषु शुद्धिमाप्स्यसि नान्यथा ॥ ३४ ॥
 सूर्येन्द्रोरुपरगेषु तथाऽन्येषु च पर्वसु ।
 महोदयेऽपि च स्नात्वा तर्पयन्ति पितृनपि ॥ ३५ ॥
 ते सर्वपातकैर्मुक्ताः पितृभिः सह शाश्वतम् ।
 मम लोकं समभ्येत्य पूज्यन्ते नात्र संशयः ॥ ३६ ॥
 सर्वरत्नाकरत्वं च सर्वदा ते भविष्यति ।
 शुद्धरत्नेशलिङ्गेति सर्वरत्नाकरेति च ॥ ३७ ॥
 मां त्वां च युगपत् स्मृत्वा ये स्नान्ति त्वयि वारिधौ ।
 सद्यः पातक कोटिभ्यो विमुच्यन्ते न संशयः ॥ ३८ ॥
 इदमाख्यानमव्यग्रं यः शृणोति च नित्यशः ।
 स पुत्रपौत्रैर्दीर्घायुर्भूत्वा च धनवल्लभः ।
 भुक्त्वेह सकलान् भोगानन्ते मल्लोकमेप्स्यति ॥ ३९ ॥
 एवं प्रसादमुपलभ्य विशुद्धरत्न
 लिङ्गात्समस्तसरितां पतिराग्रवण्याम् ।
 मुक्ताप्रवालमणिरत्नचयाकरत्वं
 तस्मात्प्रभृत्यधिगतो न च पूर्वमेवम् ॥ ४० ॥

शम्भो राम्रवणेश्वराञ्जलनिधिर्वार्ध्वशेषापात्कृतं
 दौष्ट्यं तद्वि विसृज्य शुद्धिमगमत् सेतुं विना पार्वणीम् ।
 सेतोर्दर्शनमात्रतश्चिरभवं यद्वह्नहत्यादिकं
 सद्यो गच्छति पूत एव सततं श्रीरामसेतुर्महान् ॥ ४१ ॥

वार्ध्वशेषोपि शिवप्रसादमचिराल्लब्ध्वा समस्तं जगत्
 पश्यन् तन्मयमेव चेतसि सदा पर्णाम्बुवाताशनः ।
 पुण्यारण्यतटीमयन्मुनिवरः प्राप्याम्रपुण्यं वनं
 तल्लिङ्गे विलयं लिलिङ्गं विमले श्रीशुद्धरत्नाभिधे ॥ ४२ ॥

औदन्वतं चरितमेतदतीव पुण्यं
 यः श्रद्धया पठति पाठयते मठादौ ।
 यद्वाङ्मनस्तनुजपापमनेन मुक्तः
 सोऽयं प्रसन्न हृदयो जयति प्रकृष्टम् ॥ ४३ ॥
 इति स्कान्दे पुराणे अगस्त्यर्महितायां क्षेत्रखण्डे आम्रवणमाहात्म्ये
 द्वाविंशोऽध्यायः ॥

॥ त्रयोविंशोऽध्यायः ॥

— * —

कृत्य —

किमर्थं भगवान् शम्भुरेणरूपमवाप्तवान् ।
 गौर्या सह तदाचक्ष्व भगवन् सूतनन्दन ॥ १ ॥

सूतः—

कदाचिच्छ्वरः कश्चित्स्मिन्नाम्रवणे शुभे ।
 शवैः सह चरद्द्वन्द्वं विव्याध मृगयुः शरैः ॥ २ ॥
 विद्वं तद्द्वन्द्वमादाय व्याधः स्वगिलयं ययौ ।
 अथ ते पितृमातृभ्यां वियुक्ता मृगपोतकाः ॥ ३ ॥

धूर्णमाना वने तस्मिन् शुष्क कण्ठोष्ठ तालवः ।
 अश्रुपूर्णमुखास्तीव्रं खेदमापुर्निराश्रयाः ॥ ४ ॥
 आचक्षुमृगण्डोस्तच्छात्रास्तन्मृगवाधनम् ।
 तदाकर्ण्य मुनिस्तत्र तताप भृशदुःखितः ॥ ५ ॥
 गौरी तत्र मृगीपोतान् मातृहीनान् सुदुःखितान् ।
 ज्ञात्वाऽब्रवीन्महेशानं दयमाना कृताञ्जलिः ॥ ६ ॥
 भगवन् करुणासिन्धो मदाम्रविपिने शुभे ।
 मातृहीनान् मृगीपोतान् पश्यमान् भृशदुःखितान् ॥ ७ ॥
 एते संरक्षणीया हि भवता लोकरक्षिणा ।
 इति तद्वचनं श्रुत्वा गौरीमाह त्रिलोचनः ॥ ८ ॥

शिवः —

शृणु देवि प्रवक्ष्यामि विचित्रां कर्मणां गतिम् ।
 यथा धेनुसहस्रेषु वत्सो विन्दति मातरम् ॥ ९ ॥
 तथा प्राणिसहस्रेषु कर्नारं कर्म विन्दति ।
 अवश्यमनुभोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम् ॥ १० ॥
 मृगीपोता इमे देवि पूर्वजन्मनि भूतले ।
 जाता द्विजकुमारा हि ग्रामे कनकजाङ्गले ॥ ११ ॥
 निहतं च मृगद्वन्द्वमेतेषां पितृमातरौ ।
 इमौ दुदुहतुर्धेनूरदत्त्वा पूर्णमर्जुनम् ॥ १२ ॥
 कुमारैः शातिता वत्सा ऊधःपानात्पुरैव हि ।
 तत्कर्म परिपाकेन जाताः पितृसुता मृगाः ॥ १३ ॥
 हन्तायं मृगयुर्व्याधो गोपोऽभूत्पूर्वजन्मनि ।
 नादत्तां वेतनं चारुमै तावेतौ द्विज जन्मनि ॥ १४ ॥

स गोपो व्याधतां प्राप्य मृगभृतौ च तौ वने ।
हत्वा तदेहमादाय वेतनार्थमभक्षयत् ॥ १५ ॥

गवां संताडनात्पूर्वं गोपो व्याधत्वमेयिवान् ।
ये च धेनुप्रहर्तारो गाश्च धूर्वहनादपि ॥ १६ ॥

धिककुर्वते च पात्राणि शवरास्ते भवन्ति हि ।
अत एते मृगीपोता धेनुवत्सा यथा पुश ॥ १७ ॥

अपीतदुग्धा --- शुष्ककण्ठोष्ठतालवः ।
दुःखिताः संचरन्तिस्म तथैव विपिने भवन् ॥ १८ ॥

मदाग्रविपिने पुण्ये मृतिं यातौ हि तन्मृगौ ।
प्राप्य पुण्यकृतां लोकानन्ते कैलासमेष्यतः ॥ १९ ॥

गौरी—

कथमस्मिन् वने जाता इमे दुष्कृत कारिणः ।
इदं तु विपिनं पुण्यं लभ्यं पुण्यकृतां चिरम् ।
भगवन् संशयं मेऽद्य छिधि सर्वविदां वर ॥ २० ॥

शिवः—

मृणु सुभ्रूः प्रवक्ष्येऽहमेतेषामिह संभवम् ।
धौरेयो मम भक्तानां कश्चिदासीद्द्विजोत्तमः ॥ २१ ॥
पूर्वमुग्रतपा नाम वेदशास्त्र विचक्षणः ।
जगाम काशीं विप्रोऽसौ प्राप्तः कनक जांगलम् ॥ २२ ॥
निदाघ किरणोस्त्रेण मध्याह्नेऽयं प्रताडितः ।
स्नात्वा तत्र सरस्तोये स्तपूजां कर्तुमैवत ।
चलितुं न शशाकायमातपं वीक्ष्य दुःसहम् ॥ २३ ॥

मां समर्चयितुं पत्राण्याहर्तुं चकमे हृदि ।
 एतान् विहरतो दृष्ट्वा कुमारान् विप्रजन्मनः ॥ २४ ॥
 प्राहेदं ब्राह्मणः शान्तः पुष्पाण्याहर्तुमिच्छया ।
 भो कुमारा आरामः कुत्र ब्रूत ममाधुना ॥ २५ ॥
 शिवार्चनं मे कर्तव्यमातपो मां प्रवाधते ।
 इति तद्वचसा शीघ्रं कुमाराः पुष्पवाटिकाम् ॥ २६ ॥
 दूरस्थितां समभ्येत्य पुष्पाण्याजहुरञ्जसा ।
 पद्मेन्दीवर कल्हार कुमुदानि सचम्पकम् ॥ २७ ॥
 सुरभीण्याम्रपुष्पाणि तत्पल्लवचयानपि ।
 संबध्य नलिनीपत्रे स्नात्वा शुचिसमन्विताः ॥ २८ ॥
 तानि दृष्ट्वा द्विजेन्द्रोऽयं विकसद्वदनाम्बुजः ।
 प्रजहर्ष कुमारांश्च ननन्द बहुधा मुदा ॥ २९ ॥
 आर्तिं चापि जहौ देहे तल्लाभादातपोत्थिताम् ।
 सौरभ्य भरितैः पुष्पैस्तदाग्र नव पल्लवैः ॥ ३० ॥
 स चूत मञ्जरीभिश्च सुग्रीतो मां समार्चयत् ।
 यस्मिन् ग्रीणाति मद्भक्तः स मे प्रियतरो भवेत् ॥ ३१ ॥
 अत एते जर्नि प्राप्पुरस्मिन्नाम्रवणे शुभे ।
 स्वपुत्र कृत भार्गवेन पित्रोरप्यत्र संभवः ॥ ३२ ॥
 एतदर्थं हि वाञ्छन्ति पुत्रान् दुःखनिवृत्तये ।
 इह चामुत्र पुत्रेण सुखं प्राप्नोति तत्पिता ॥ ३३ ॥
 उपकारकृतो ह्येते मद्भक्ते पूर्वजन्मनि ।
 अत एव मया नित्यं रक्षणीयास्त्वयापि च ॥ ३४ ॥

इत्युक्त्वा सह पार्वत्या शिवोऽधत्त मृगात्मताम् ।

ररक्षतुर्मृगीपोतान् तौ यथा पितृ मातरौ ॥ ३५ ॥

मृगण्डुरथ विप्रेन्द्रः शिष्यानाहूय सादरम् ।

किं कुर्वतीति तान् स्तोकान् छात्राः पश्यत सत्वरम् ॥ ३६ ॥

इत्यब्रवीत्तथा गत्वा ते पश्यन्तः स्थलेऽर्भकान् ।

अतीव हृष्टान् संपुष्टान्न्यंकु ... ना चमूरुणा ॥ ३७ ॥

यथावल्लालितान् दृष्ट्वा मुनिं प्रति तदब्रुवन् ।

यथावद्भगवन् स्तोकाः पितृभ्यामुपलालिताः ॥ ३८ ॥

वर्तन्ते सुतरां पुष्टास्तद्वेतुं न च विब्रहे ।

इति तद्वचनं श्रुत्वा मृगण्डुर्विस्मयान्वितः ॥ ३९ ॥

स्वयमागत्य तान् दृष्ट्वा यथावन्मातृसंयुतान् ।

अतिपुष्टान् विहरतो वियत्याप्लुत्य तच्छिश्नम् ॥ ४० ॥

किमेतदिति साश्चर्यमपश्यत् ज्ञानचक्षुषा ।

कृष्णसारं मृगीं तां च लालयन्तौ तदर्भकान् ॥ ४१ ॥

गिरिशं गिरिजां ज्ञात्वा चन्द्रमौल्यादि लक्ष्मणा ।

निपत्य दण्डवदभूमावानन्दाश्रुकणान्वितः ।

अभ्यष्टौत्परया प्रीत्या मृगण्डुस्तापसोत्तमः ॥ ४२ ॥

यत्पाथोनिधिमन्थने समभवद्बालाहलाख्यं गरं

तत्पीत्वा जगतीं जुगोप सहस्रा सोऽयं पुरां मर्दनः ।

ऐणेयीं तनुमार्यया सह गतो रक्षन्मृगीशावकान्

श्रीमानाम्रवणेश्वरो विजयते कारुण्यवारांनिधिः ॥ ४३ ॥

जय जय सनकाद्यैर्योगिभिर्ध्येयमूर्ते

जय जय निटिलाक्ष ज्योतिषालीढ काम ।

जय जय निगमान्तैर्वेद्य भक्तातिहारिन्

जय जय शिव शम्भो पाहि मामाग्रनाथ ॥ ४४ ॥

जय जय करुणाब्धे चारुचन्द्रार्धमौले

जय जय नतबन्धो धूर्जटे दिव्यमूर्ते ।

जय जय विधिपूर्वैर्देवतैर्वन्दिताग्ने

जय जय शिव शम्भो पाहि मामाग्रनाथ ॥ ४५ ॥

जय जय गिरिकन्याश्लिष्ट वामाङ्गशालिन्

जय जय फणिवर्यैर्भूषणैर्भूषिताङ्ग ।

जय जय सुरसिन्धुस्फीत चूडावभासिन्

जय जय विपिनेऽस्मिन् शुद्धरत्नेशलङ्ग ॥ ४६ ॥

इति स्तुत्वा मुनीन्द्रस्तं प्रणिपत्य पुनः पुनः ।

विलोक्य विस्मयाविष्टः साम्नां शबरविग्रहम् ॥ ४७ ॥

प्राप पर्णकुटीरं स्वं ध्यायन्नाग्रवणेश्वरम् ।

तदाग्रविपिनक्षेत्रं ब्रह्मतीर्थोपशोभितम् ॥ ४८ ॥

मृगतीर्थपुरं प्राहुरनेनापि च हेतुना ।

भगवानपि विश्वात्मा रक्षित्वा तन्मृगार्भकान् ॥ ४९ ॥

गाणपत्यं ददावन्ते तेषां कैलास भृभृति ।

एणाक्षानिति तान् प्राहुः शिवयोरतिहार्ददान् ॥ ५० ॥

शुभं मृगीपोतचरित्रमेतत् श्रुत्वा पठित्वापि समस्तपापैः ।

मुक्तस्तदाग्रेष दयैरूपात्रीभूतो भवत्येव स मर्त्यवर्यः ॥ ५१ ॥

इति स्कान्दे पुराणे भगवत्संहितायां क्षेत्र खण्डे आम्रवणमाहात्म्ये

त्रयोविंशोऽध्यायः ॥

॥ चतुर्विंशोऽध्यायः ॥

ऋषयः —

स्वस्य यज्ञस्य सिध्यर्थं ... .. ।

गायत्रीसरितो ब्रूहि माहात्म्यं सूतनन्दन ॥ १ ॥

सूतः —

मृण्वन्तु मुनयः सर्वे गायत्रीसरितः कथाः ।

याः श्रुत्वा सर्ववेदानां पारायणफलं दिशेत् ॥ २ ॥

तस्मिन्नाम्रवणक्षेत्रे कदाचित्पद्मसंभवः ।

अश्वमेधमहायज्ञमारेभे विबुधैः सह ॥ ३ ॥

तस्मिन्नवभृथे प्राप्ते स्नातुकामः स पद्मभूः ।

सस्मार देवीं गायत्रीं सापि सद्य उपस्थिता ॥ ४ ॥

तामाह भगवान् ब्रह्मा त्वं नदीरूपिणी द्रुतम् ।

लिङ्गस्य दक्षिणे पार्श्वे प्रवहस्वाम्रकानने ॥ ५ ॥

गत्वा च प्राङ्मुखी किञ्चित् संगच्छस्वाथ सहजाम् ।

त्वत्तीर्थे कुर्वतां स्नानं नुद त्वं पापसंचयम् ॥ ६ ॥

सदा त्वत्तीरं संभूतान् सस्यादीन् संप्रवर्धय ।

इत्युक्ता सा च गायत्री पश्चादाम्रवणस्थलात् ॥ ७ ॥

क्रोशमात्रे समुद्भूय सुराणां पश्यतां तदा ।

प्राङ्मुखी प्रवहंत्यूर्मिफेन बुद्बुद मण्डिता ॥ ८ ॥

प्रेमपूर्यतिकं गत्वा कावेरीं समगच्छत ।

ततो ब्रह्मा सहस्रिंशभिरन्यैश्च त्रिदशादिभिः ॥ ९ ॥

तत्र स्नात्वा समाध्याथ वाजिमेधं यथाविधि ।
 प्रणम्याभ्रवणेशानं प्रपेदे निजमालयम् ॥ १० ॥
 तदाप्रभृति सा देवी गायत्री मुनिपुङ्गवाः ।
 प्रवहन्ती सदा भाति पुनन्ती स्नानकृन्नरान् ॥ ११ ॥
 गायत्री सरितस्तीरे कदाचित्समजायत ।
 किञ्चिदाश्चर्यमतुलं वच्मि श्रोतव्यमादरात् ॥ १२ ॥
 पुरा हि सुव्रतो नाम ब्राह्मणो नियत व्रतः ।
 वसन् गुरुकुले नित्यं नियमाध्ययने रतः ॥ १३ ॥
 तस्य नित्यं गुरुकुले वसतो ब्रह्मचारिणः ।
 समर्पि नागमद्विद्या वयस्यैस्तु समापिता ॥ १४ ॥
 स निर्विण्णस्तदा विप्र आलुलोचे सुदुःखितः ।
 गायत्री वेदविद्या हि सैवेयं सरिदाकृतिः ॥ १५ ॥
 वर्तते ब्रह्मणाहूता वाजिमेध समृद्धये ।
 अत एनां नदीमेव मुनिमण्डल भूषिताम् ॥ १६ ॥
 उपास्य विद्यां प्राप्स्यामि नान्या गतिरिहास्ति मे ।
 इति निश्चित्य मनसा गुरुमप्यनुमान्य च ॥ १७ ॥
 तदाज्ञया ततो विप्रो गायत्री सरितस्तटम् ।
 यदाभ्रविपिनं पुण्यं ततः पश्चिम संभवम् ॥ १८ ॥
 कदंबविपिनात्पूर्वं प्राप्य तेपे महत्तपः ।
 गायत्रीमापगां देवीं सिद्धगन्धर्व सेविताम् ॥ १९ ॥
 तपसाराधयामास नियमेन समाहितः ।
 चम्पकाशोक पुन्नाग करवीर मुखैः सुमैः ॥ २० ॥

अर्चयित्वा सरिच्छ्रेष्ठां धूप दीपैश्च भक्तितः ।

निवेदनैश्च संतर्प्य कन्दमूलफलादिभिः ॥ २१ ॥

ता ... .. स्तुत्वाऽसौ प्रणिपत्य च ।

निर्वृतश्चिकालेन तत्तीरे न्यवसद्व्रती ॥ २२ ॥

तपसा तेन संतुष्टा गायत्री सा सरिद्वशा ।

नाभिदघ्नजले हस्त ... .. ॥ २३ ॥

सौवर्णवल्लयानस्य ज्ञापनाय व्यचालयत् ।

सौवर्ण वल्लयानां च श्रुत्वा शिजितमुत्तमम् ॥ २४ ॥

स व्यावर्त्य मुखं शीघ्रं सुव्रतोंजलिम् ... ।

... .. रूपितां शुभाम् ॥ २५ ॥

रत्नांगुलीयकाविद्ध करपल्लव शोभिताम् ।

सुबाहुलतिकां स्त्रेणीं दृष्ट्वा विस्मितमानसः ॥ २६ ॥

अवरुह्य जले शीघ्रं ... यदंजलिम् ।

दिव्यमामलकं देवी जाम्बूनद समप्रभम् ॥ २७ ॥

तस्य हस्ते प्रदायाशु प्रदर्श्यात्मानमद्भुतम् ।

तटिद्वन्निमिषेणैव पुनरन्तरधाजले ॥ २८ ॥

ततः स सुव्रतो विप्रः संप्रहृष्टतनूरुहः ।

तदादाय फलं दिव्यं करे प्राप्तां त्रयीमिव ॥ २९ ॥

मन्वानः कूलमारुह्य जहर्ष मुनिभिः सह ।

उशंगुरिति विख्यातो मुनिः परमधार्मिकः ॥ ३० ॥

स वृद्धः सुव्रतं प्रेक्ष्य कम्पमान जटाधरः ।

इदं प्राह प्रहृष्टात्मा मुने सुव्रत सुव्रत ॥ ३१ ॥

कृतार्थस्त्वं महाभाग गायत्री लोकापावनी ।
 प्रवहन्ती सरिद्रूपं लोकरक्षण तत्परा ॥ ३२ ॥
 सैवेयं ते प्रमत्ताऽभूत् तपोभिस्ते त्रैरपि ।
 इमं देशमनुप्राप्तो जराजर्जरितां तनुम् ॥ ३३ ॥
 तित्याजयिषुरत्रैव न च मे सा प्रसीदति ।
 इदमामलकं दिव्यं प्राशय त्वं शुचित्रतः ॥ ३४ ॥
 षडङ्गसहितान् वेदान् लब्ध्वा ज्ञानवतां वरः ।
 भविष्यसि न संदेहः पुनरन्यच्छृणुष्व ह ॥ ३५ ॥
 उच्छेत्स्यन्ति त्रयो वेदा दुर्भिक्षे काल आगते ।
 तद्वशाद्वेदमार्गेषु विभ्रष्टाः क्षुत्प्रपीडिताः ॥ ३६ ॥
 ततः सुभिक्षमभ्येत्य त्वामुपैष्यन्ति भूसुराः ।
 निरामयं त्वामर्त्नव तिष्ठन्तं वेदधारिणम् ॥ ३७ ॥
 वेदभिक्षाटनं सर्वे करिष्यन्ति त्वयि द्विज ।
 इति तद्वच आकर्ण्य तं वृद्धं प्रणिपत्य च ॥ ३८ ॥
 तत आमलकं दिव्यं मुनिराश्नात्सर्वीजकम् ।
 तत्क्षणे प्रतिभांतिस्म सर्वे वेदाः षडङ्गिनः ॥ ३९ ॥
 पूर्वं समापिताम्नायास्तद्वयस्याश्च सङ्गताः ।
 तुष्टुवुस्तं मुनिश्रेष्ठं गुरुणा सह संयुताः ॥ ४० ॥
 एवं ... वयं सर्वे ह्यध्यगीष्म गुरोर्मुखात् ।
 संप्राप्ताः सकला वेदाः साङ्गोपाङ्गास्त्वयाऽधुना ॥ ४१ ॥
 कृतार्थोऽसि कृतार्थोऽसि त्वमेव सुकृती भुवि ।
 इति संश्लाघ्य ते सर्वे स्वं स्थानं प्रतिपेदिरे ॥ ४२ ॥

अथ रैभ्यमुनेः कन्यामुद्राह्य विधिवन्मुनिः ।

सुशीलां चारुसर्वाङ्गीं हृष्टा च सुबहून् क्रतून् ॥ ४३ ॥

गार्हस्थ्यधर्मं निरतो बभूव सततं मुनिः ।

वेदानध्यापयामास बहूनामपि नित्यशः ॥ ४४ ॥

तदाप्रभृति तत्क्षेत्रं पुण्यभूरुह भूषितम् ।

प्राहुर्वलयनाटीति देव्या वलयनाटनात् ॥ ४५ ॥

कदम्ब विपिनक्षेत्रं वेदभिक्षाटनात् पुरा ।

भिक्षाटनमिति प्राहुरेतत्क्षेत्रस्य पश्चिमम् ॥ ४६ ॥

एवं स्वदार सहितः सुव्रतो नियमान्वितः ।

उवास सहितः शिष्यैः क्षेत्रे वलय नर्तने ॥ ४७ ॥

इदं च चरितं दिव्यं गायत्र्याः शृणुयान्नरः ।

स मुक्तः सर्व पापेभ्यः पुण्यलोके महीयते ॥ ४८ ॥

इति स्कान्दे पुराणे भगस्यसंहितायां क्षेत्रखण्डे आम्रवणमाहात्म्ये

चतुर्विंशोऽध्यायः ॥

॥ पञ्चविंशोऽध्यायः ॥

००००००००

सूतः—

अथ कालान्तरे तत्र ग्रहयोग विशेषतः ।

पञ्च सप्त च वर्षाणि न वर्षं शतक्रतुः ॥ १ ॥

तस्यां द्वादशवार्षिकयामनावृष्ट्यां महीतले ।

सर्वा ओषधयो नष्टा वीरुधश्च महीरुहाः ॥ २ ॥

स्वाहाकारो वषट्कारः स्वधाकारश्च नाभवन् ।
प्राद्रवन् क्षुत्परीताङ्गा मुनयः सर्वतो दिशः ॥ ३ ॥

तान् दृष्ट्वा प्रसृतान् विप्रान् सुव्रतो वेदपारगः ।
गमनाय मनश्चक्रे यत्त देशे सुभिक्षता ॥ ४ ॥

अथ तं प्राह गायत्री वसन्तं निज रोधसि ।
तटिद्वद्देहमुत्क्षिप्य तिरोधाय पुनर्जले ॥ ५ ॥

अशरीरा जगादैवं संवोध्य द्विज सत्तमम् ।
न गन्तव्यमितः क्षेत्रात् सुव्रतान्नैव भार्यया ॥ ६ ॥

सुखमास्त्व सशिष्यं त्वां पालयिष्यामि पुत्रक ।
कूपं खन सविस्तारं अस्मिन्नेव तपोवने ॥ ७ ॥

उत्पत्स्यति जलं तूर्णं पर्वतेभ्य इवापगाः ।
आवापयस्व श्यामाकान् कौपैस्तोयैर्विवर्धय ॥ ८ ॥

न शुष्यति जलं किञ्च वर्धिष्यति पुनः पुनः ।
इत्युक्त्वा विररामैषा देवी पुत्रमिवारसम् ॥ ९ ॥

अथायं तद्वचः श्रुत्वा संप्रहृष्ट तनूरुहः ।
तथैव न्यवसत्तत्र स्वजनैः सह हर्षितः ॥ १० ॥

खात्वा कूपं वने तस्मिन् उप्त्वा श्यामाकमण्डलम् ।
आहावसलिलैर्नित्यं वर्धयित्वा सपन्नकम् ॥ ११ ॥

स मुनिस्तर्पयामास पितृन्देवान् ऋषींस्तथा ।
अग्निहोत्रं यथाकालं जुहाव सुसमाहितः ॥ १२ ॥

अशनैः सादरं नित्यमतिथींश्चाप्यतर्पयत् ।
अथ तस्यामतीतायामनावृष्ट्यां महर्षयः ॥ १३ ॥

क्षुधा विस्मृतवेदाश्च स्वं स्वं स्थानं प्रपेदिरे ।
 अन्योन्यं परिप्रच्छुः पुनः स्वाध्यायकारणम् ॥ १४ ॥
 वेदो न प्रतिभातिस्म मध्ये तेषां तु कस्यचित् ।
 कदम्ब विपिने पुण्ये मार्कण्डेयमहामुनिम् ॥ १५ ॥
 तपस्यन्तं समभ्येत्य वेदभिक्षामयाचिषुः ।
 भगवन् तपतां श्रेष्ठ दुर्मिक्ष भयपीडिताः ॥ १६ ॥
 गतवन्तो वयं सर्वे नानादेशान् यथातथम् ।
 बुभुक्षितानामस्माकं वेदा ह्यपरिशीलनात् ॥ १७ ॥
 विनष्टा न प्रकाशन्ते भवान् नः परमा गतिः ।
 अस्मानध्यापयस्वेह कृपया परया मुने ॥ १८ ॥
 अथ तानब्रवीद्विप्रान् मार्कण्डेयो महामुनिः ।
 बालोऽहं स्थविरा यूयमतीवाद्य महीसुराः ॥ १९ ॥
 अतो नार्हामि भवतां छन्दोध्यापन कर्मणि ।
 यो ह्यधर्मेण गृण्हीयात्प्रब्रूयाद्वा श्रुतिं नरः ॥ २० ॥
 उभौ नारकिणौ स्यातामिति वेदानुशासनम् ।
 अतस्तं वच्मि यो ब्रूयादास्त्रायं भवतामिह ॥ २१ ॥
 गव्यूतौ वर्तते ह्यस्माद्विपिनात्पूर्वभागतः ।
 गायत्रीसरितस्तीरे क्षेत्रं वलयनर्तनम् ॥ २२ ॥
 यत्रास्ते सुव्रतो नाम मुनिः परम धार्मिकः ।
 स गायत्र्याः प्रसादेन षडङ्ग सहिताः श्रुतीः ॥ २३ ॥
 अधिपेदे स तत्रैव वर्तते न चचाल च ।
 नित्यं स्वाध्यायशीलश्च पितृन् देवांश्च तर्पयन् ॥ २४ ॥

तमेनमुपयाताद्य स वेदं स्थापयिष्यति ।

इति तद्वचनात्सर्वे समाजगृथ्व सुव्रतम् ॥ २५ ॥

तदनुग्रहतः सर्वे यथावद्वेदपारगाः ।

भूत्वा सशिष्याः सत्कर्मनिष्ठा भूसुर सत्तमाः ॥ २६ ॥

गायत्र्याः सरितस्तीरवासिनो धुतकल्मषाः ।

अनुभूय चिरं सौख्यमन्ते मुक्तिं च सङ्गताः ॥ २७ ॥

इत्थं मृगण्डुसुतमेत्य च वेदभिक्षां

यत्राभ्ययाचिषत ते धरणीसुरेन्द्राः ।

पश्चात् स्थितं वलयनृत्तपुरात् स्थलं तत्

भिक्षाटनाख्यपुरमद्य वदन्ति विप्राः ॥ २८ ॥

इदं च सुव्रताख्यानं यः शृणोति सकृन्नरः ।

स मूढोऽपि भवेद्भाग्मी वेद वेदाङ्ग तत्त्ववित् ॥ २९ ॥

इति स्कान्दे पुराणे अगस्त्यसंहितायां क्षेत्रखण्डे आम्रव्रणमाहात्म्ये

षड्विंशोऽध्यायः ॥

॥ षड्विंशोऽध्यायः ॥

ऋषयः—

भगवन् स्रुत सर्वज्ञ पुराप्रतरुमूलतः ।

आविर्भूतस्य लिङ्गस्य को धन्यो निर्ममे भुवि ॥ १ ॥

आलयं सविमानं च संप्राकारं सगोपुरम् ।

तत्समाचक्ष्व विस्तार्य शुश्रूषा महती हि नः ॥ २ ॥

इत्येतद्वचनं श्रुत्वा सूतः प्राह पुराणवित् ।

सूतः—

शृणुध्वमृषयः सर्वे सावधानेन चेतसा ॥ ३ ॥

निर्मातुरालयस्यास्य धन्यस्य चरितं महत् ।

पुरा कश्चिदभून्नाम्ना श्वेतकेतुर्महीपतिः ॥ ४ ॥

वैजयन्ताख्य नगरे शिव भक्त धुरंधरः ।

चोलदेशस्य सकल प्राणिहृत्पद्म भास्करः ॥ ५ ॥

महाबुद्धिर्महाधीरो महादाता महागुणः ।

स राजा मन्त्रिभिर्युक्तः सेनया चतुरङ्गया ॥ ६ ॥

प्रजा धर्मेण संरक्षन् रराज दिवि शक्रवत् ।

तस्यैवं वर्तमानस्य नासीद्वंशकरः सुतः ॥ ७ ॥

रराजे बहुभिर्यज्ञैः पुत्रकामेष्टिपूर्वकैः ।

ब्राह्मणेभ्यो ददौ गाश्च सवत्साः कांस्यदोहनाः ॥ ८ ॥

उर्वराश्च ददौ भूमीर्द्विजन्मभ्यो महायशः ।

न च वंशकरं पुत्रमाससाद् स भूपतिः ॥ ९ ॥

ततः स भार्यासहितो निर्वेदमगमद्भृशम् ।

अपुत्रस्य च राज्येन किं धनैर्वा प्रयोजनम् ॥ १० ॥

नाप्रजस्य भवेत्कीर्तिर्नाप्रजस्य त्रिविष्टपम् ।

सोऽहं तपश्चरिष्यामि पत्न्या साकं महावने ॥ ११ ॥

इति निश्चित्य मनसा चोल सिंहासनाधिपः ।

आहूय मन्त्रिणः सर्वान् स्वमनःक्लेशमब्रवीत् ॥ १२ ॥

मम पुत्रविहीनस्य यजतोपि महाक्रतून् ।

किमेभिः संपदां जालैर्गजैरपि च वाजिभिः ॥ १३ ॥

रथैः पदातिभिश्चान्यैः वस्तुभिर्वा प्रयोजनम् ।
 भवत्स्वाधाय मे राज्यं सवाजिरथकुञ्जरम् ॥ १४ ॥
 पुत्रसंपत्तये शीघ्रं तपोवनमुपाश्रये ।
 इत्युक्तवति भूपाले श्वेतकेतौ सभान्तरे ॥ १५ ॥
 प्रतिवक्तुं न शक्तोऽभूत् कश्चिदप्यथ मन्त्रिषु ।
 श्वः प्रभाते गमिष्यामि तपसे काननं महत् ॥ १६ ॥
 इत्युदीर्य सभास्तारान् राजाऽन्तःपुरमाविशत् ।
 अथ तस्मिन् दिने रात्रौ भुक्त्वाऽसौ सह भार्यया ॥ १७ ॥
 चिन्ताक्रान्तः शिवं भक्त्या स्मरन्निद्रामुपेयिवान् ।
 अथ भक्तपराधीनः शशिखण्ड शिखामणिः ॥ १८ ॥
 द्विजरूपं समास्थाय भूति रुद्राक्ष भूषितः ।
 उपागम्यान्तिकं राज्ञस्तं संबोध्य समब्रवीत् ॥ १९ ॥
 राजन् यद्यस्ति पुत्रेच्छा तव वाचं शृणुष्व मे ।
 अस्ति जम्बूपति क्षेत्रात् पूर्वस्यां दिशि भूपते ॥ २० ॥
 किञ्चिदीशानदिग्भागे गायत्रीसरितस्तटे ।
 क्षेत्रमाग्नवणं नाम मुनिवर्य निषेवितम् ॥ २१ ॥
 तस्मिन्नाग्नतरोर्मूलादाविर्भूय स्वयं शिवः ।
 चकास्ति लिङ्गरूपेण तत्र गत्वा त्वमादरात् ॥ २२ ॥
 सव्योमयानं लिङ्गस्य कारयस्वालयं शुभम् ।
 अथ देव्याश्च निलयं लिङ्गस्येशान भागतः ॥ २३ ॥
 कारयित्वाऽथ तत्र त्वं देवीं स्थापय शास्त्रतः ।
 अथात्र परिवाराणां देवतानां यथाक्रमम् ॥ २४ ॥

प्रतिष्ठां कुरु भो राजन् आगमोक्त विधानतः ।

प्राकारादीनि निर्माय यथाशक्ति महीपते । २५ ॥

तत्रत्य ब्रह्मतीर्थे त्वं संज्ञाय नियमान्वितः ।

अभिषेकार्चना दिव्य धूपदीप निवेदनैः ॥ २६ ॥

प्रदक्षिण नमस्कार स्ते तेर्नानाविधैरपि ।

संतोष्य जगदीशं तं सांवमाग्रवणेश्वरम् ॥ २७ ॥

तत्क्षेत्र वासिनो विप्रान् संपूज्येष्ट समर्पणैः ।

मासमेकमुषित्वा ... भूमृद्धार्यया सह ॥ २८ ॥

यथावत्स्वपुरं प्राप्य प्रजा धर्मेण पालय ।

अथाग्रवण नाथस्य कृपया ते भविष्यति ॥ २९ ॥

सत्पुत्रश्चिरजीवी च मातापित्रोर्हिते रतः ।

इत्युक्त्वाऽन्तर्दधे भूपं द्विजवेषधरः शिवः ॥ ३० ॥

अथ काल्ये समुत्थाय राजा विस्मित मानसः ।

आहूय मन्त्रिणः सर्वान् स्वप्नवृत्तान्तमब्रवीत् ॥ ३१ ॥

मन्त्रिणस्त्वब्रुवन् सर्वे श्वेतकेतुं प्रहर्षिताः ।

ब्राह्मणोक्तं हि यद्वाक्यं तत्तथैव भविष्यति ॥ ३२ ॥

अतस्त्वं शरणं याहि राजन्नाग्रवणेश्वरम् ।

अवश्यं लप्स्यसे संतं पुत्रं वंशविवर्धनम् ॥ ३३ ॥

इति तैरेवमुक्तोऽथ राजा परपुरंजयः ।

कार्तान्तिकैर्बहुमतैर्निश्चिते शुभलग्ने ॥ ३४ ॥

प्रस्थातुकामश्चोलेन्द्रो निजपत्न्या सहानघः ।

तोषयामास विप्रेन्द्रान् भूषणाम्बर गोधनैः ॥ ३५ ॥

ततः पर्जन्यघोषेण रथेनानिलरंहसा ।
 प्रतस्थे पश्चिमामाशां सूतमागध संस्तुतः ॥ ३६ ॥
 गजाश्चरथपत्तीनां सहस्राणि बहूनि च ।
 अन्वयुश्चोलवसुधानाथं गच्छन्तमध्वनि ॥ ३७ ॥
 ततश्चोलमहेन्द्रोऽयं रथेनादित्यवर्चसा ।
 स्वराष्ट्रं मुदितं स्फीतं पनसाम्रवणोज्वलम् ॥ ३८ ॥
 तुष्ट पुष्ट जनाकीर्णं ब्रह्मघोष विनादितम् ।
 अकुनश्चिद्भयं रम्यं प्रसन्न सलिलाशयम् ॥ ३९ ॥
 दानशीलजनोपेतं क्षेत्रं प्रवरमण्डितम् ।
 ब्राह्मणावसथैः पूर्णं पश्यन् प्रत्यग्दिशं ययौ ॥ ४० ॥
 कावेरीं दृष्टवान् तत्र प्रवहन्तीं च दक्षिणे ।
 वैजयन्तपुरात् स्वस्मात् योजनान्ते शुभोदकाम् ॥ ४१ ॥
 यया शतमुखी भूत्वा पालयते चोलकाश्यपी ।
 समुद्रराजगहिर्षीं सर्वकल्मषनाशिनीम् ॥ ४२ ॥
 दृष्ट्वा तां दक्षिणां गङ्गां कुम्भघोणस्थलं गताम् ।
 श्वेतकेतुर्महाराजः परं हर्षमवाप्तवान् ॥ ४३ ॥
 प्रत्युद्गतश्च तत्रत्यैः ब्राह्मणैर्वेदपारगैः ।
 मङ्गलोपायनोपेतैः कृताशीः कृतमङ्गलः ॥ ४४ ॥
 निवेश्य ध्वजिनीं तत्र ब्राह्मणावसथाद्वहिः ।
 आप्लुत्य सद्यजातोये नियमेन समाहितः ॥ ४५ ॥
 देवान् पितॄंश्च संतर्प्य धनैश्च ब्राह्मणानपि ।
 उषित्वा तदहस्तत्र ततः प्रातः कृताह्निकः ॥ ४६ ॥

प्रतस्थे पश्चिमामाशां पृतनाभिः समन्वितः ।

जप्येशक्षेत्रमासाद्य ततः प्रेमपुरीं गतः ॥ ४७ ॥

प्रेम पुष्करिणी यत्र राजते वटकानने ।

तिस्रो रात्रीरुषित्वाऽयं पथि क्षमापति शेखरः ॥ ४८ ॥

तत आम्रवणं नाम सुरभीकृतदिङ्मुखम् ।

यत्रोच्चरन्ति कल्याणीः शुकाश्च मधुरा गिरः ॥ ४९ ॥

शिव शम्भो महादेव पाहि नस्तावकानिति ।

तद्दर्श महीपालो विस्मयाविष्ट मानसः ॥ ५० ॥

पुनरन्यांश्च तत्रत्यान् भस्मोद्धूलित विग्रहान् ।

गृणतः शिवनामानि रुद्राक्षैः समलंकृतान् ॥ ५१ ॥

क्रमतः शिवपूजां च बाणस्फाटिकमूर्तिषु ।

पार्थिवेषु च लिङ्गेषु रसरूप्यकृतेषु च ॥ ५२ ॥

राशीकृत्वा सुपुष्पाणि तत्र तत्र च संघशः ।

स्थित्वा सुरम्ये गायत्र्याः सरितः शोभने तटे ।

सर्वं शर्वमयं राजा व्यलोकयत भक्तितः ॥ ५३ ॥

इति स्कान्दे पुराणे अगस्त्यसंहितायां क्षेत्रखण्डे आम्रवणमाहात्म्ये

षड्विंशोऽध्यायः ॥

॥ सप्तविंशोऽध्यायः ॥

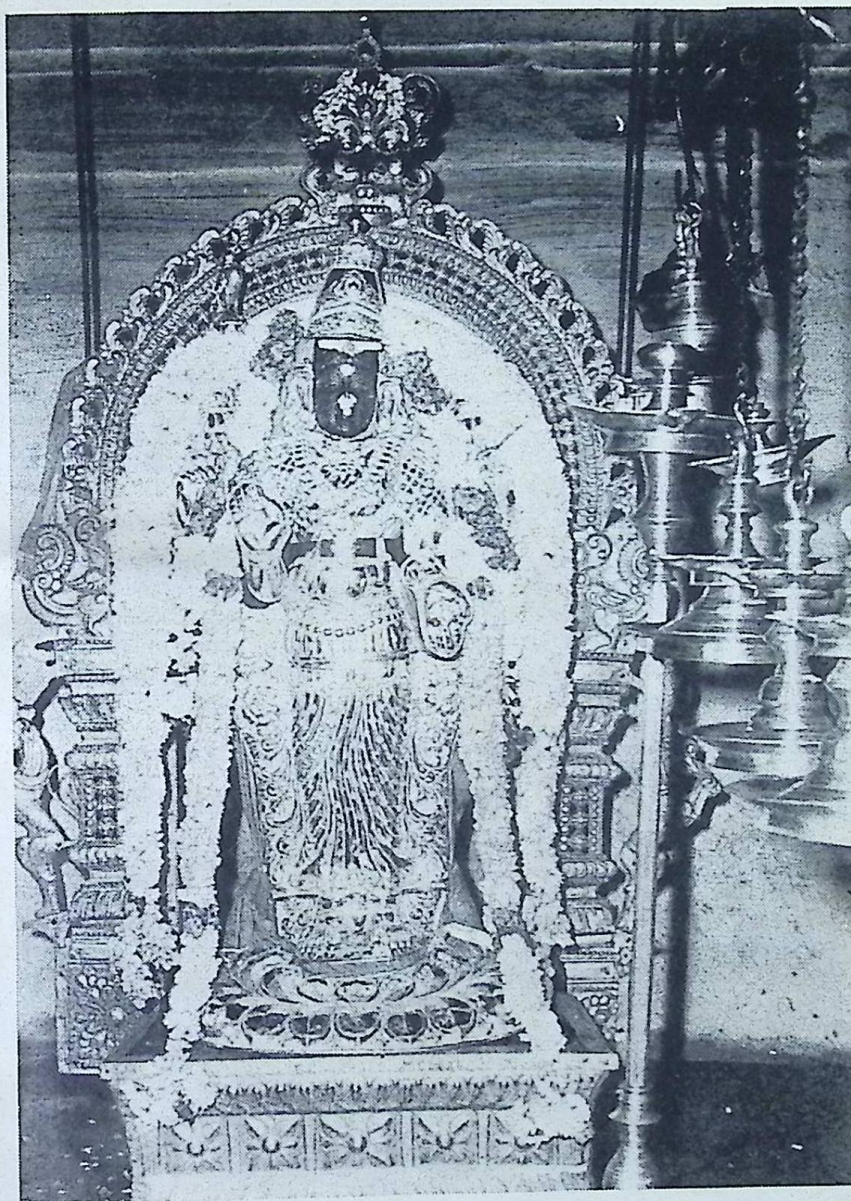
— * —

अथ चोलपतिः सेनां स्थापयित्वा सुदूरतः ।
गायत्री सरिति स्नात्वा समाहितमनाः शुचिः ॥ १ ॥
भूति भूषितसर्वाङ्गः सरुद्राक्षशिरोधरः ।
आम्रकाननमध्येत्य तन्मध्ये कस्यचित्तरोः ॥ २ ॥
मूलदेशे विराजन्तं लिङ्गरूपिणमद्भुतम् ।
शुद्धरत्नाकृतिं शम्भुं संवीक्ष्य मुमुदेतराम् ॥ ३ ॥
पुलकाङ्कित सर्वाङ्गः आनन्दाश्रुपरिप्लुतः ।
कृत्वा प्रदक्षिणं भक्त्या साष्टाङ्गं प्रणनाम सः ॥ ४ ॥
तन्महालिङ्गमालोक्य न तृप्तिमगमन्नृपः ।
अथालयस्य निर्माणे शिल्पिनः समचोदयत् ॥ ५ ॥
ते शिल्पिवर्याः सर्वेपि विश्वासाद्राज्ञि शङ्करे ।
भक्त्या निर्ममिरे शिल्पशास्त्रोक्तेनाध्वनालयम् ॥ ६ ॥
कोटि सूर्य प्रतीकाशं विमानं चातिसुन्दरम् ।
तथा देव्यालयं चापि विमानवर मंडितम् ॥ ७ ॥
यथास्थानं गणेशादि परिवार सुरालयम् ।
निर्माय परितः सालं दृढं भृशसमुन्नतम् ॥ ८ ॥
अग्रभागे गोपुरं च प्रतिमाभिरलंकृतम् ।
विचित्राभिरनेकाभिरवघ्ननाज्ञया प्रभोः ॥ ९ ॥
एवं सर्वं विनिर्माय ते भूपाय व्यजिज्ञपन् ।
राजा तत्सर्वमालोक्य संहृष्टेनान्तरात्मना ॥ १० ॥

शिल्पिनस्तोषयामास धनवस्त्रविभूषणैः ।
 शुभर्क्षे शुभलग्नेऽथ ब्राह्मणैर्वेदपारगैः ॥ ११ ॥
 आगमोक्त विधानज्ञैरनेकैः सह भूपतिः ।
 शास्त्रोक्त लक्षणज्ञेन शिल्पिवर्येण निर्मिताम् ॥ १२ ॥
 देवीं सुलक्षणां तत्तदङ्गं विन्यसनैर्भृशम् ।
 सुन्दराकृतिमत्यन्तं प्रतिष्ठाप्य विधानतः ॥ १३ ॥
 बालाम्बिकेति देव्याश्च नाम चक्रे स्वयं तदा ।
 तदानीमेव विघ्नेश प्रमुखान् देवतागणान् ॥ १४ ॥
 स्थापयामास पृथ्वीन्द्रो यथास्थानं यथाक्रमम् ।
 कारयित्वाथ रुद्रादिमहामन्त्रजपं द्विजैः ॥ १५ ॥
 महाभिषेकं देवस्य देव्याश्च सलिलैः शुभैः ।
 सहस्रघटसंपूर्णैः सुगन्धिद्रव्यवासितैः ।
 कारयामास विघ्नेशप्रमुखानां च भूपतिः ॥ १६ ॥
 महाभिषेकं तं द्रष्टुं देवदेवस्य धूर्जटेः ।
 आगच्छन्नमराः सर्वे विरिचेन्द्र पुरस्तराः ॥ १७ ॥
 तदानीं मुदिताः सर्वे ववर्षुः पुष्पसंचयान् ।
 ननृतुश्चाप्सरोमुख्या रंभाप्रभृतयोऽखिलाः ॥ १८ ॥
 जगुस्तुम्बुरुमुख्याश्च गन्धर्वा जात कौतुकाः ।
 वाद्यघोषो महानासीदिशो दश विनादयन् ॥ १९ ॥
 भूसुरेन्द्रमुखोद्भूता वेदघोषा जजृम्भिरे ।
 एवं कोलाहले जाते तदा तस्मिन् महोत्सवे ॥ २० ॥
 षोडशैरुपचारैश्च पूजां परिसमाप्य च ।
 जातहर्षो धराधीशः संस्तुतः सकलैर्जनैः ॥ २१ ॥

திருமாந்துறை
ஸ்ரீ பாலாம்பிகை

प्रदक्षिणान्यनेकानि कृत्वा नत्वा पुनः पुनः ।

बालाम्बिकासमेतं तं स्तुत्वा चाग्नवणेश्वरम् ॥ २२ ॥

गोभूसुवर्ण दानानि ब्राह्मणेभ्यो ददौ नृपः ।

ब्राह्मणान् बहुसाहस्रान् भोजयामास भक्तितः ॥ २३ ॥

विशालां कलयामास तदानीं पुष्पवाटिकाम् ।

अथाग्नवणनाथस्य नित्यपूजार्थमादरात् ॥ २४ ॥

तदीयानि बहुक्षेत्राण्यतिश्लाघ्यानि भूपतिः ।

परिकल्प्यार्चकांश्चापि वृत्तिपूर्वमकल्पयत् ॥ २५ ॥

अथ राजा सपत्नीको ब्रह्मतीर्थेऽनुवासरम् ।

स्नात्वा देवं च देवीं च संप्रणम्य पुनः पुनः ॥ २६ ॥

नित्यं सहस्रविप्रेन्द्रान् शिवभक्तानभोजयत् ।

ततोपित्वा मासमेकं ध्यायन्नाग्नवणेश्वरम् ॥ २७ ॥

अथ प्रस्थाय भूपालस्तत्क्षेत्रेशान भागतः ।

श्रीमङ्गलपुरे सामवेदनाथं प्रणम्य च ॥ २८ ॥

श्रीतपस्तीर्थनगरं संप्राप्य परया मुदा ।

सप्तर्षीश्वरमानम्य प्रदक्षिण पुरस्सरम् ॥ २९ ॥

तत आदिपुरेशानं नमस्कृत्य स भूमिपः ।

यथावत्स्वपुरं प्राप पत्न्या साकं प्रहृष्टधीः ॥ ३० ॥

अथाग्नवणनाथस्य कृपया गुणशालिनम् ।

बुद्धिमन्तं सुरूपाढ्यं पुत्रं प्राप्य सुधार्मिकम् ॥ ३१ ॥

तेन साकं चिरं कालमनुभूय सुखानि च ।

अथान्तकाले संप्राप्ते श्वेतकेतुरसौ नृपः ।

पुत्रे राज्यं विनिक्षिप्य शिवसायुज्यमाप्तवान् ॥ ३२ ॥

सूतः —

एवमाग्रवणक्षेत्र माहात्म्यं कथितं मया ।
 य इदं शृणुयाद्भक्त्या पठेद्वा स विकल्मषः ॥ ३३ ॥
 पुत्रपौत्रैः परिवृतो भवेत्सर्वं समृद्धिमान् ।
 या नारी ब्रह्मतीर्थेऽत्र स्नात्वा भक्त्याऽऽग्रकानने ॥ ३४ ॥
 बालाम्बिकां पराशक्तिं सर्वाभीष्ट प्रदायिनीम् ।
 शुद्धरत्नेशलिङ्गं चाप्यभिषिच्य समाहिता ॥ ३५ ॥
 संपूज्य धूपदीपाद्यैरुपचारैश्च सादरम् ।
 प्रणामं कुरुते भक्त्या सा ध्रुवं पुत्रिणी भवेत् ॥ ३६ ॥
 कर्ताऽपि ब्रह्महत्यादि पापानां यो नरो द्विजाः ।
 संप्राप्य क्षेत्रमेतत्तु संस्त्राय ब्रह्मतीर्थके ॥ ३७ ॥
 संपूजयन् महालिङ्गं शुद्धरत्नेश नामकम् ।
 बालांबिकां च तां देवीं प्रणमन् भक्तिसंयुतः । ३८ ॥
 मासमेकं संवसति स भूत्वा मुक्तकिल्बिषः ।
 अनुभूय चिरं सौख्यमन्ते मुक्तिं गमिष्यति । ३९ ॥
 न चात्र संशयः कार्यो मरुतान्तो निदर्शनम् ।
 गायत्री सरिति स्नानं शुद्धरत्नेश दर्शनम् ॥ ४० ॥
 आयुरारोग्य सत्कीर्तिं संपदां मूल कारणम् ।
 बहुपुण्य समायोगान्मृणां संभवति ध्रुवम् ॥ ४१ ॥
 इत्येवंवादिनं सूतं शौनकादि मुनीश्वराः ।
 प्रणम्य संस्तुवन्तश्च बभूवुर्हृष्टमानसाः ॥ ४२ ॥
 इति स्कान्दे पुराणे अगस्त्यसंहितायां क्षेत्रखण्डे आम्रवणमाहात्म्ये
 सप्तविंशोऽध्यायः ॥

॥ आम्रवणमाहात्म्यं समाप्तम् ॥

॥ श्रीबालाम्बिका समेत आम्रवणेश्वर स्वामी सहायः ॥

திருஞானசம்பந்தர் அருளிச்செய்த திருமாந்துறைத் தேவாரம்

செம்பொனூர்தரு வேங்கையு நாழலுஞ் செருந்தி செண்பகமானை
கொம்பு மாரமு மாதவி சுரபுனை குருந்தலர் போந்துந்தி
யம் பொனேர்வரு காவிரி வடகரை மாந்துறை யுறைகின்ற
வெம்பிரானிமையோர் தொழுபைங்கழ லேத்துதல் செய்வோமே

விளவு தேனெடு சாதியின் பலங்களும் வேய்மணி நிரந்துந்தி
யளவி நீர்வரு காவிரி வடகரை மாந்துறை யுறைவானத்
துளவ மான் மகனைங்கனைக் காமனைச்சுட விழித்தவ நெற்றி
யளக வாணுத லரிவைதன் பங்கனை யன்றி மற்றறியோமே 2

கோடு தேன்சொரி குன்றிடைப் பூகமுங் கூந்தலின் குலைவாரி
யோடு நீர்வரு காவிரி வடகரை மாந்துறை யுரைநம்பன்
வாடினார் தலையிற் பவி கொள்பவன் வானவர் மகிழ்ந்தேத்துங்
கேடிலா மணியைத் தொழலல்லது கெழு முதலறியோமே 3

இலவனாழலு மீஞ்சொடு சுரபுன்னையிள மருதில வங்கம்
கலவி நீர்வரு காவிரி வடகரை மாந்துறை யுறைகண்ட
னலைகொள்வார் புனலம் புலிமத்தமு மாடரவுடன் வைத்த
மலையை வானவர் கொழுந்தினையல்லது வணங்குத லறியோமே

கோங்கு செண்பகங் குருந்தொடு பாதிரி குரவிடை மலருந்தி
யோங்கி நீர்வரு காவிரி வடகரை மாந்துறை யுறைவானைப்
பாங்கினு விடுந்துபமுந் தீபமும் பாடவிம்மலர் சேர்த்தித்
தாங்குவாரவர் நாமங்கனா வினிற்றலைப் படுத்தவத் தோரே 5

பெருகு சந்தனங்காரகில் பீலியும் பெருமர நிமிர்ந்துந்திப்
பொருது காவிரி வடகரை மாந்துறைப் புனிதனெம் பெருமானைப்
பரிவினா விருந்திரவியு மதியமும் பார்மன்னர் பணிந்தேத்த
மருதவானவர் வழிபடுமலரடி வணங்குதல் செய்வோமே 6

நறவ மல்லிகை முல்லை யு மௌவலு நாண்மலரவை வாரி
யிறவில் வந்தெறி காவிரி வடகரை மாந்துறை யிறையன்றங்
கறவனாகிய கூற்றினைச்சாடி யவந்தணன் வரைவில்லா
னிறையவாங்கி வலித்தெயி லெய்தவ னிரைகழல் பணிவோமே

மந்தமார் பொழின் மாங்கனி மாந்திட மந்திகண் மாணிக்க
முந்தி நீர்வரு காவிரி வடகரை மாந்துறை யுறைவானை

நிந்தியா வெடுத்தார்த்த வல்லாக்கனை நெரித்திடு விரலானைச்
சிந்தியா மனத்தாரவர் சேர்வது தீ நெறியது தானே 8

நீலமாமணி நித்திலத்தொத்தொடு நிரைமலர் நிரந்துந்தி
யாலியாவரு காவிரி வடகரை மாந்துறை யமர்வானை
மாலு நான்முகன் றேடியுங் காண்கிலா மலரடியினை நாளுங்
கோலமேத்தி நின்றொடுமின் பாடுமின் கூற்றுவு னலியானே 9

நின்றணுஞ் சமண்டேரரு நிலையிலர் நெடுங்கழை நறவேல
நன்று மாங்கனி கதலியின் பலங்களு நாணலினுரை வாரி
யொன்றி நேர்தரு காவிரி வடகரை மாந்துறை யொருகால
மன்றியுள்ள நிந்தெழும் பரிசழகிது வதுவவர்க்கிடமாமே 10

வரை வளங்கவர் காவிரி வடகரை மாந்துறை யுறைவானைச்
சிரபுரம் பதியுடையவன் கவுணியன் செழுமறை நிறைநாவ
னரவெனும் பணிவல்லவன் ஞானசம்பந்த னன்புறுமானை
பரவிடுந் தொழில் வல்லவ ரல்லும் பாவமு மிலர்தாமே 11

திருமாந்துறைத் திருப்புகழ்

oooooooo

தாந்ததன தந்த தாந்தன தந்த	
தாந்ததன தந்த தனதான	
ஆக்குடல் வளைந்து நீங்குபல் நெகிழ்ந்து	
ஆஞ்சு தளர் சிந்தை	தடுமாறி
ஆர்ந்துளகடன்கள் வாங்கவு மறிந்து	
ஆண்டு பல சென்று	கிடையோடே
ஊங்கிருமல்வந்து வீங்குடல் நொந்து	
ஓய்ந்துணர் வழிந்து	உயிர் போமுன்
ஓங்கு மயில் வந்து சேண்பெறவிசைந்து	
ஊன்றிய பதங்கள்	தருவாயே
வேங்கையுமுயர்ந்த தீம்புனமிருந்த	
வேந்திழையின் இன்ப	மணவாளா
வேண்டுமவர் பூண்ட தாங்கள் பதமிஞ்ச	
வேண்டிய பதங்கள்	புரிவோனே
மாங்கனியுடைந்து தேங்கவயல் வந்து	
மாண்பு நெல் விளைந்த	வளநாடா
மாந்தர்தவர் உம்பர்கோன் பரவிநின்ற	
மாந்துறை யுறைந்து	பெருமானே

